

ACADEMIA TEOLOGICĂ „ANDREIANĂ” ORTODOXĂ
ROMÂNĂ DIN SIBIU

ANUARUL

XXIII (V)

1946—1947

PUBLICAT DE

Dr. NICOLAE NEAGA

RECTOR

TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE

S I B I U, 1947

Cuprinsul

	Pag.
1. Martiriu și mistică, de Prof. Dr. Nicolae Mladin . . .	1
2. Biserica ardeleană în anii 1764-1774, de Prof. Dr. Șt. Lupșa .	22
3. Momente extraordinare ale conștiinței, de Prof. Dr. N. Terchilă	53
4. Temeiurile psihologice ale ritualului cultului divin, de Conf. Gheorghe Șoima	65
5. Dumitru Stăniloae — Rectoratul	88
6. Date școlare	89
7. Cronică	94
8. Societatea studenților	100

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Martiriu și Mistică

de Diacon Dr. NICOLAE MLADIN,
profesor de Morală și Mistică

E Incontestabil: vremile ce le trăim au actualizat ideia martiriului. Atâtea ideologii ce se înfruntă, atâtea idealuri ce se ciocnesc cu o vehemență aproape nemaicunoscută în istorie, au fanatizat masele, le-au angajat total prin actul de deciziune supremă al credinței în idealul spiritual sau politico-social respectiv, încât câmpul istoriei contemporane apare ca o mare de suferință și sânge, adusă drept jertfă pentru împlinirile viitoare. Omenirea a acceptat suferința și moartea în slujba unui ideal, înțelegând că temelile oricărei zidiri trainice trebuie să fie în formă de cruce. Fiecare învoire a istoriei se clădește pe o golgotă: golgota marilor răstigniți, golgota marilor eroi, dar și golgota marilor anonimi, care s'au stins în taină, neștiuți de nimeni, cu ochii în flăcări pentru aceleași zări de lumină și dreptate... De aceea azi se vorbește nu numai despre eroi, dar și despre martiri, în sensul de mărturisitori ai unui crez prin suferință și moarte. Desigur pentru sensibilitatea creștină, termenul de „martir” are un înțeles precis, asupra căruia vom zăbovi în cele ce urmează. Fapt e însă că atmosfera dramatică a veacului a suscitât un interes mai viu pentru acele prime veacuri creștine — veacuri de aur — înscrise în filele istoriei cu sânge de martir. Martirii nu mai sunt o problemă pur istorică, o problemă care să atragă numai pe admiratorii trecutului, ci sunt o realitate vie, care se revărsă în prezent ca o putere directivă și plămuitoare, pentru că se conformează unor nevoi existențiale contemporane: suferința și moartea pentru un ideal.

Li simțim astfel contemporani, apropiați de noi în duh și vrem să plămădim în propria noastră viață raze din glorioasa lor mărturisire. Temperatura martirică, mai precis: eroică, a fost una din trăsăturile esențiale ale vremii și persistă și azi ca un ecou mereu viu, niciodată stins. Intenția noastră, în aceste însemnări fugare, nu este de a prezenta un studiu, care să epuizeze problema martiriului, nici pe aceea mai specială a raportului dintre martiriu și mistică — mai ales că pentru așa ceva „vreme de tihnă și cu zăbavă” se cere, — ci să oferim o schiță, să dăm o indicație..

1. *Ce este martirul*: Cuvântul martir (μαρτυρ-ος) originar înseamnă martor. Aceasta nu numai în antichitatea greacă, ci și în Noul Testament: „și veți fi mie mărturii (μαρτυρεῖς) ...până la marginea pământului”. Apostolii sunt așadar mărturiile lui Iisus în fața lumii (Fap. Ap. 1, 8; 2, 32). În consecință sensul originar al cuvântului face din martir nu martorul unei idei, unei concepții sau unui ideal, ci *martorul unei persoane în fața altor persoane*. Martirul este celce depune mărturie pentru o persoană și faptele pe care le-a văzut luând trup în viața acelei persoane. Apostolii l-au văzut pe Iisus, au participat trei ani de zile la activitatea Lui, au trăit împreună cu El și triumful intrării în Ierusalim și durerea trădării din grădina Ghetsimani, s'au cutremurat sub povara grea a răstignirii și a îngropării, prin care toate năzuințele vieții lor s'au spulberat și și-au deschis ochii înflorați în fața Invățătorului înviat, biruitorul morții și izvorul vieții înnoite pentru toată omenirea. Și acum, după ce El s'a înălțat, a trecut în planul unei existențe nevăzute și nepipăite, ei sunt trimiși să depună mărturie despre El, despre faptele Lui și mai ales despre moartea și învierea Lui. Ei nu mărturisesc decât ceea ce au văzut cu ochii, ceea ce au auzit cu urechile, ceea ce au pipăit cu mâinile, ceea ce știu că este realitate vie și adevăr nedesmințit. Ei nu sunt în primul rând propoveduitorii unei doctrine, ci martorii unui om. Și anume martorii unui om cum n'a mai fost altul pe pământ: un om care e totdeauna Dumnezeu, un om în făptura, cuvintele și lucrarea

căruia strălucește prezența și puterea lui Dumnezeu. Ei sunt martorii Cuvântului vieții care s'a întrupat. Ei au văzut slava lui Dumnezeu în toată viața lui Iisus, dar mai ales pe Tabor și după înviere și despre ceea ce au văzut depun mărturie. Aceasta este martirul: un martor al lui Iisus, ca Dumnezeu și om. Așadar „martirul” creștin se deosebește de toți ceilalți prin faptul că nu e martor al unui fapt omenesc, al unui fapt de dimensiuni pur istorice, ci e martorul unui fapt divin, unui fapt ancorat în istorie, dar cu dimensiuni în veșnicie, dincolo de istorie. Prin aceasta el este dintr'odată ridicat într'un plan de existență, care îl diferențiază în chip esențial de toți ceilalți „martiri” ai istoriei.

Dar chiar dintru început mărturia apostolilor a trebuit să treacă prin proba suferinței și mai târziu și a morții. Acceptarea suferinței și a morții e suprema garanție ce-o poate da omul despre adevărul mărturiei lui. Astfel termenul de „martir” primește curând o nouă semnificație: *martor al lui Iisus Hristos prin suferință și moarte*. Cel dintâi martir în acest sens este Arhidiaconul Ștefan, urmat de toți ceilalți creștini martirizați pentru credință (cf. F. Ap. 22, 20; Apoc. 6 9). Acesta este sensul cuvântului „martir” păstrat de-alungul veacurilor până în vremea de astăzi.

Aici însă se ridică o întrebare: dacă apostolii puteau depune mărire pentru ceea ce au văzut și au auzit, pentru care fapte depun mărturie generațiile următoare care nu l-au cunoscut pe Iisus? Ele depun mărturie pentru ceea ce au crezut: e o tradiție vie, ce trece din generație în generație și se acceptă în credință și, pentru această *tradiție adevărată* mărturisesc cu viața și sângele lor. Unii cercetători, catolici și protestanți, se opresc aici: martirul este un erou al credinței (cf. P. Corssen, Lahomeyer, v. Campenhausen, A. Poulain, Lamballe, etc.). Spre a deveni martir și a fi așezat în calendarul sfinților, după acești autori, era suficientă moartea pentru credință. Așadar martirul este creștinul a cărui credință a trecut prin proba de foc a morții.

Nouă ni se pare că o astfel de delimitare a martiriului e prea restrânsă, prea săracă: nu corespunde întru totul realității. Martirul rămâne și va rămâne, *martorul unor realități spirituale, pe care le cunoaște din proprie experiență*. El nu mai crede în cele ce s'au întâmplat pe vremea apostolilor, ci experimentează prezența vie a lui Hristos în el și despre aceasta depune mărturie. Mărturia lui e nu numai pentru Iisus Hristos cel din istorie, ci și pentru Iisus Hristos cel transfigurat, care stă de-a dreapta Tatălui, dar vețuiește și în inima fiecărui creștin, cu atât mai mult a fiecărui martir. Apostolii înșiși erau martori ai vederii slavei lui Dumnezeu în persoana și acțiunea lui Iisus, adică ai unei experiențe a divinului în viața Lui. Mai mult: ei nu pot deveni martori ai acestui fapt, ai acestei vederi, decât prin puterea Duhului Sfânt revărsat peste ei de Hristosul cel preamărit. Numai după ce „iau putere prin venirea Duhului Sfânt peste ei” (F. Ap. 1, 8) și deci prin prezența nemijlocită a Domnului transfigurat în inima lor, apostolii devin faptic, martorii neînfricați ai lui Iisus în lume. Ei mărturisesc din plinătatea lăuntrică a vieții celei noi, a puterii divine care i-a copleșit, i-a transfigurat și a făcut din ei martiri în sensul plenar al cuvântului.

Astfel cel dintâiu martir al timpului apostolic, arhidiaconul Ștefan, ca cel ce stă în frunte, stabilește pentru totdeauna tipul clasic al martiriului creștin, care îngemănează martiriul cu mistica în toți ceice au mers la moarte ca la nunta fericirii veșnice (cf. F. Ap. 6, 15; 7, 55-56). În acest sens *martirul este misticul desăvârșit*. Dar nu în înțelesul că moartea este „cea mai înaltă realizare a extazului”, prin suspendarea completă a legăturii dintre trup și suflet.¹ Printr-o astfel de interpretare revenim la martirul-erou al credinței, care, neîndoielnic, îndată după moarte se bucură de fericirea de a-l vedea pe Iisus și a trăi în comuniune permanentă cu El. Martirul este misticul desăvârșit, pentru că Hristos însuși este cel ce luptă și birue, în chip simțit, în patima și moartea lui. Martirul nu e lăsat singur, sprijinit numai de tăria unei credințe, ci este întărit de prezența lui Hristos.

¹ A. Stolz: *Theologie der Mystik*, Regensburg 1936, p. 226.

Mai mult: el e răpit în lumea de dincolo și, „în momentul decisiv, i se acordă darul de a vedea cu ochii lumea supraterestră și pe Domnul”,¹ devenind astfel mărturisitor al lui Hristos din proprie vedere, *din proprie experiență*. E vederea anticipată a realităților de dincolo de moarte, e vederea celor nevăzute, pentru care se leapadă de toate cele văzute. *Experiența mistică sub toate formele ei este astfel inerentă noțiunii de martir*: fie ca răpire (extaz), fie ca percepție a prezenței lăuntrice a lui Hristos, fie ca fenomene extraordinare. Martirii nu sunt numai martori ai credinței, ci mai ales, martori ai prezenței nemijlocite a lui Hristos, a cărui putere lucrează prin ei în lume. „Nu există martiriu fără această prezență a lui Hristos, într'un fel sau altul. Puterea martirului de aici își vorește: atât puterea de a răbda toate pătimirile și moartea, cât și puterea de a converti pe cei ce asistau la mărturisirea lor.

Perspectiva aceasta mistică asupra martirului nu aparține numai unor istorici și teologi moderni (cf. K. Holl, G. Bardy, M. Viller, E. Lucius, H. Delehaye, K. Kirch, J. Kirsch, A. Stolz ș. a.), ci este mentalitatea generală a primelor veacuri creștine. „Această prezență specială a lui Hristos în ceie sufăr pentru credință e (în primele veacuri) universal admisă. Toată lumea recunoaște acest adevăr... că Hristos (e de față) asistă pe martiri spre a le alina suferințele și a le întâlni sufletele”.² Martirul este stâlp de foc între cer și pământ, între lumea de aici și cea de dincolo, e chivot sfânt în care arde focul Dumnezeirii prezente și biruitoare. Astfel Sf. Ignatie, în drum spre Roma, scrie celor din Smirna (4) magnificele cuvinte: „Nimic din cele văzute sau nevăzute nu trebuie să mă oprească de a ajunge la Iisus Hristos... E mai bine pentru mine a muri pentru Hristos, decât a stăpâni până la marginile lumii... Aproape de sabie, aproape de Dumnezeu; între fiare sălbatice, în Dumnezeu... Spre a suferi cu Hristos răbd toate, dacă *El mă întărește*”. Era puterea lui

¹ K. Holl: Die Vorstellung von Märtyrer... in: Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte II Tübingen 1927, p. 71-72.

² M. Viller: La spiritualité des premiers siècles chrétiens. Paris 1930, p. 18.

Hristos care-l întărea să imite patimile și moartea lui.... Ciprian (ep. 101), mângăind pe mărturisitori, le scrie: Celce este în noi e mai mare decât cel din lume. Ipolit e convins că „Dumnezeu lucrează în martiri lucruri mari”. Convingerea aceasta a scriitorilor bisericești din primele veacuri (Origen, Ambrozie, ș. a.), e lapidar formulată de Tertulian, marele admirator al martirilor, în cuvintele: *Christus in martyre est*. (De Pudicitia 22).¹

Aceeași era și convingerea martirilor. Ei știau că Hristos le va da putere de a suferi și birui, printr'o prezență nemijlocită în ei: El este celce suferă și luptă în ei. E adevărul exprimat cu o magnifică simplitate și convingere de sclava creștină Felicitas din Cartagina (a. 203). Suferind durerile nașterii în temniță, Felicitas gemea. Temnicierul, în ironie, o întreabă, cum va putea îndura chinurile martiriului, dacă nu poate îndura suferințele nașterii. Ea răspunde: „Acum eu sunt care sufăr: atunci însă va fi un altul în mine care va suferi pentru mine, pentru că și eu trebuie să sufăr pentru El” (Act. Perpet.). Convingerea aceasta e verificată deplin în cursul martiriului.

Rezumând, putem spune: *martirul e martor în lume prin suferință și moarte a realităților divine*, pe care le percepe printr'o experiență proprie în toată nedesmințita lor obiectivitate; *el e martorul lui Hristos celui viu și preamărit, care locuiește întru lumina Dumnezeirii, dar și în inima fiecărui martir*. El e martorul cerului pe pământ. El mărturisește că viața lui Hristos e mai reală și mai puternică și decât moartea și decât viața; ea e suprema realitate, de care atârnă existența și realitatea tuturor celor văzute și nevăzute. Prin aceasta nu negăm tradiția, căci Iisus Hristos pentru care depun ei mărturie și care e prezent în ei sau în care sunt răpiți, e acelaș ca persoana cu Iisus celce a trăit pe vremea apostolilor și al cărui chip nefalsificat s'a păstrat, prin tradiție, în Biserică. Iisus fiind acelaș, ieri, azi și mâine, nu poate fi martir decât celce-l mărturisește ca atare. În consecință, celce falsifică imaginea Hristosului evanghelic și tradițional, chiar dacă ar suferi moarte pentru

¹ Cf. H. Delahaye: Les origines du culte des martyrs. Brüssel 1933, p. 9.

credința sa, e un pseudo-martir. Aici e criteriul obiectiv al adevăratului martir: identitatea Hristosului istoric cu Hristosul preamărit și lucrător în martiriă. *Martirul e martor prin suferință și moarte al vieții lui Iisus Hristos în integralitatea ei.*

2. *Extaz și transfigurare*: Prezența lui Hristos în martir se manifestă în vremea martiriului, în chip variat: în minuni, în extaz, în strălucirea feții, în viziuni și profeții, într-o prezență lăuntrică manifestată extern numai prin curajul și bucuria cu care martirul rabdă chinurile... Toate aceste elemente se găsesc în actele martirilor, fie în cele scrise de contemporani, de ceie au asistat la martiriul lor (s. ex. Martiriul lui Policarp, Martiriul celor din Lyon), fie în cele autobiografice (s. ex. Perpetua și Felicitas), fie în procesele verbale ale ședințelor redijate de grefierii păgâni (s. ex. Martiriul lui Iustin Filosoful).¹ Minunile nu ne interesează, dar toate celelalte sunt fenomene mistice pe care nu le putem trece cu vederea.

Martirii erau, adesea, răpiți în cer cu atâta putere încât nici nu mai simțeau suferințele: par'că erau în trup străin. Este ceea ce Ciprian (după martiriul lui) spunea într-o viziune lui Flavianus (martirizat în Cartagina, 259), care-l întreba dacă sunt grele chinurile martiriului: „Când sufletul nostru e în cer, această carne ce suferă ne e străină. Și când gândul nostru e întreg în Dumnezeu, trupul nu mai simte nimic”. E ceea ce spunea și tânărul Maximus (Efes, 250): „Focul, vergile și unghiile de fier nu le simt, căci *harul lui Hristos e în mine*”. Nu e propriu zis o insensibilitate absolută, ci copleșirea, biruirea durerii prin harul lui Hristos, prin bucuria prezenței lui Hristos.

Extazul poate să fie însoțit de o vedere exterioară sau să fie răpire în convorbirea lăuntrică cu Iisus. Astfel despre arhidiaconul Ștefan se zice că fiind plin de Duh Sfânt, căutând la cer, a văzut mărireă lui Dumnezeu și pe Iisus stând de-a dreapta lui Dumnezeu. Și a zis: „iată văd cerurile deschise și

¹ Am folosit numai actele martirilor care au fost recunoscute ca autentice de critica modernă (și cea protestantă). De aceea materialul nu e prea bogat, dar e o garanție sigură a adevărului.

pe Fiul Omului stând de-a dreapta lui Dumnezeu" [F. Ap. 7, 55—56]. E vederea în extaz a lumii de dincolo. Martirii din Smirna, care au precedat pe Sf. Policarp, s'au bucurat de același har: „nici unul din ei n'a gemut sau suspinat, dovedindu-ne nouă tuturor că Domnul era de față și vorbea cu ei... Lor li s'au arătat de Domnul bucurile viitoare, pentru că nu mai erau oameni, ci îngeri" (Mart. Policarp). Perpetua (Cartagena, 203), eșind din arena în care fusese aruncată și străpunsă de mai multe ori de o vacă sălbatecă, se deșteaptă ca dintr'un somn, „așa de mult fusese în Duhul și în extaz începu să se uite împrejur și zise spre ulmirea tuturor: Când volu fi aruncată acelei vaci...? Când i se spuse că aceasta s'a întâmplat, n'a crezut până ce n'a recunoscut urmele suferințelor trecute pe trupul și halnele ei". Pus pe rug „Carpus a răs. Cel din jur l-au întrebat mirați: de ce râzi? Fericitul răspunse: *am văzut mărirea Domnului și m'am bucurat*, totdeauna am fost eliberat de voi și nu mai am nici o parte la nefericirea voastră". Atunci Agatonica, stând de față și văzând și ea mărirea ce i s'a arătat lui Carpus, s'a urcat singură pe rug, bucurându-se. Sabina, o altă martiră, (Act. Pion. 250) surâse; întrebată: ești fericită?, răspunse: „prin harul lui Dumnezeu, da!". Phileas, episcop de Tmuls (Egipt, 306), rugat de familia și prietenii lui să abjure, fiind „cu spiritul îndreptat spre cer", nu-i mai auzea: „ochii lui nu mai privesc lacrimile voastre; urechile lui nu mai aud cuvintele voastre; plânsul vostru nu mai poate mișca pe cel al cărui ochiu e fascinat de mărirea cerului"... Cât despre adâncirea în convorbire lăuntrică cu Iisus, e destul să amintim de tânăra și firava sclavă Blandina din Lyon (a. 177). Aruncată în aer de mai multe ori de coarnele taurului... „nu mai simțea nimic, pentru că era toată cufundată în convorbirea ei cu Hristos". „Sanctus, împreună-martir cu Blandina, transformat, prin tortură, într'o massa de carne informă, le suferea toate cu seninătate: „Hristos celce suferea în el (bîruiă)... arătând tuturor că nimic nu e dureros acolo unde este mărirea lui Hristos". Papilus, întrebat cum poate suferi fără a scoate niciun cuvânt,

răspunse: „Nu sufăr, pentrucă e cineva în mine care mă întărește. *O ființă suferă în mine, pe care voi n'o puteți vedea*”.

Aceasta era experiența și convingerea martirilor, că Hristos este în ei „într'o prezență așa de evidentă ca aceea a lumii” și că „cu cât încercarea e mai mare, cu atât mai mare e Dumnezeu care le btruieste în noi. De altfel când Domnul e de față nu există luptă, ci biruință... Atunci a fi uctă e dulce și a muri nimic” (Apphianos, Cezareea, 306). Astfel, la limita dintre cer și pământ, martirii legați la ochi spre a fi decapitați, aveau ochii inimii liberi și „vedeau strălucind fără limită claritatea inefabilă a unei lumini infinite”; cerul s'a coborât pe pământ sau pământul a devenit cer (Act. Mariani et Iacobi, Numidia, 259).

Mărirea lui Hristos, lumina aceasta infinită și inefabilă (atât de caracteristică misticei orientale ortodoxe), pe care o vedeau în afară sau înlăuntrul lor, adesea le transfigura fața, în așa fel încât strălucirea ei era evidentă nu numai pentru creștini, ci și pentru păgânii ce erau de față. Astfel despre sf. Ștefan se spune că sinedrîștii, cîtînd la el, au văzut „fața lui ca o față de înger” (F. Ap. 6, 15). La fel, în vremea interogatorului, „fața lui (Policarp din Smirna, 156) strălucea de har”, ceea ce a scos din fire pe guvernator. Fețele martirilor din Cartagena (Act. Perp.) în drum spre arenele morții erau luminoase, iar ochii Perpetuei parcă ardeau în flăcări, așa încît intimidau pe toți ceice o priveau. Mărturisitorii din Lyon „mergeau (spre amfiteatru) plini de bucurie, cu fața strălucind de mărire și har”. Fața lui Pioniu (Sirmiu, 250) de asemenea „strălucea de o lumină nouă”. Despre episcopii Agapius și Secundinus, în drum spre cetatea martiriului, cetîm că „Hristos strălucea prin ei”, așa de intensă era viața harului în ei (Act. Marian). În vremea interogatorului lui Marian și Iacob, un creștin aflat în mulțime „atrăsese asupra lui atenția tuturor păgînilor. Fața lui era ca și transfigurată prin harul martiriului și Hristos strălucea în trăsăturile ei”. Prophiriu, înconjurat de flăcările rugului, „plin fiind de Duhul Sfînt”, avea fața senină și strălucitoare (în Mart. Pamphil din Cezareea, 310). Despre toate aceste cazuri se

poate spune cu scriitorul actelor martiriului lui Montanus (Cartagena, 259): „Fața lor strălucitoare arată destul fericirea măririi lor“. Era semnul văzut al luminii divine care sălășluia în sufletul lor. Prezența Duhului se manifesta câteodată nu numai prin lumina ce transfigura fața și-i dădea o frumusețe îngerească, ci și prin buna mireasmă ce o răspândeau trupurile lor, încât păgânii credeau că s'au parfumat cu mirodenii necunoscute lor (cf. Policarp și martirii din Lyon).

Acesta este martirul: un creștin în comuniune intimă cu Hristos, care din această comuniune depune mărturie prin suferință și moarte despre Iisus Hristos, Dumnezeu și om. Același ieri, azi și mâine. Un creștin, în care am putea zice Hristos depune mărturie despre sine în istorie: el prelungește viața lui Hristos în lume. E expresia concretă în veac a Hristosului răstignit și înviat, mai ales a Hristosului răstignit, care a biruit și birue mereu nu prin mijloace de luptă omenești, ci prin prezența unei puteri divine ce cucerește sufletul, prin iubire...

3. *Vedenii și prorocii*: Vedeniile, fie în stare de trezire, fie în somn (vise) sunt și ele dovada intimității martirului cu lumea de dincolo. Prin ele lumina divină se răsfrânge în lume ca într'un curcubeu minunat, în culori de strălucire cerească. Ele nu sunt halucinații fără consistență, ci percepții ale lumii nevăzute în forme sensibile sau imaginative. Cele nevăzute se îmbracă în forme sensibile sau imaginative spre a ne fi accesibile, dar nu forma e esențialul, ci prezența divină care prin viziuni toarnă lumină, bucurie, pace, putere în suflete. Efectele acestea le deosebesc esențial de orice halucinație care e un fenomen morbid. Hristos își întărește martirii prin vedenii, în care le prevestește sfârșitul și biruința, le spune să nu se teamă că El este cu ei, le arată fericirea paradisiului care-i așteaptă, dacă vor răbda până'n sfârșit.

Foarte mulți martiri află, prin vedenii, ziua apropiată a martiriului lor. Astfel: Policarp, înainte de a fi arestat, înțelege dintr-o viziune că va fi ars pe rug; Ciprian este avertizat în vis că va fi arestat; Plonius (Smirna, 250) a văzut în vis că a

două zi va fi arestat; Renuș are viziunea (în somn) a tuturor martirilor înmormînați cu el și a biruinței lor (Act. Montanus); lui Basiliide (Alexandria, 202) îi apare Potamiana noaptea, trei zile după martiriul ei, îi pune o cunună pe cap și-l anunță că rugăciunea ei pentru el la Domnul a fost ascultată (a doua zi este și el martirizat) ș. a. Perpetua, încrezătoare în comunitatea ce o avea neconținut cu Domnul, la îndemnul fratelui său de a cere un semn asupra martiriului lor, se roagă și are în vîș vedenia aceasta: o scară îngustă și mărginită de tot felul de instrumente de tortură lega cerul cu pămîntul. Sub treapta întâi a scării era un balaur. La capătul de sus era un martir adormit în Domnul care o chema. Pronunțînd numele Domnului, Perpetua a călcat capul balaurului și a urcat pînă sus. Acolo era o grădină mare și în mijloc un păstor cu oile. Păstorul i-a zis: „bine ai venit fica mea” și i-a dat o bucată de caș să mănînce (păstorul era Hristos). Deșteptată, Perpetua știa că martiriul nu e departe, dar și că va fi biruitoare. În preseara martiriului a avut un alt vis, care i-a turnat în suflet certitudinea biruinței (i se părea că e dusă în arenă, și acolo în loc de fiare trebuia să lupte cu un egiptean, adică cu satana. Lupta s'a terminat cu zdrobirea egipteanului). Atora Iisus le apare în temniță, asigurându-i că El e cu ei. Astfel celor 40 din Sebastia (Armenia), stînd la rugăciune și cîntare de psalmi pînă la miezul nopții, li s'a arătat Domnul și le-a zis: „Bun este începutul nevoinei voastre, dar cel ce va răbda pînă, în sfîrșit acela se va mîntui. Acest glas al Domnului toți l-au auzit, dar s'au spăimîntat: apoi s'au bucurat și n'au dormit pînă a doua zi. „Iar din preajma martiriului”, după rugăciune, în ceasul al șaselea din noapte, s'a auzit glasul Domnului ce li s'a arătat, zicînd: celce crede în Mine deși va muri, viu va fi; îndrăzniți și nu vă temeți de muncile cele de puțină vreme, că de grab vor trece; răbdați puțin, pătimiți după lege, ca să primiți cununa. Întăriți cu o mîngăiere ca aceasta dela Domnul Hristos, ei au petrecut toată noaptea veselindu-se cu Duhul”. Pollicarp, cînd a intrat în arenă, a auzit un glas din cer: „Fil tare și bărbat, Pol-

carpe! „Iacob, înainte de a fi închis, avu un vis: i se păru că vede un tânăr de o statură neobișnuită; picioarele lui nu atingeau pământul, cu capul depășea nourii, haina lui era așa de luminoasă încât nu-l putea privi. El alerga și din mers arunca lui Iacob și Marian două fâșii de purpură și le zise: urmați-mă fără zăbavă.” „Bănuim bucuria și elanul magnific al acestor suflete, care în pragul martiriului... au avut bucuria să audă pe Hristos și să-l vadă înaintea lor,” adaugă scriitorul acestor acte. Victor (Act. lui Montanus) văzu în viziune, un băiat intrând în temniță. Fața lui strălucea de o lumină inefabilă. Și îi zise: „vei mai suferi, dar ai încredere, că eu sunt cu tine... Iar celor împreună cu tine, spune-le că vor avea o cunună mai strălucitoare”. Bucuria ce i s'a turnat astfel în suflet a fost puterea prin care a biruit toate chinurile și moartea. Împreună întemnițată cu Victor, Quartilosa-soțul și fiul ei fuseseră martirizați mai înainte... văzu, în viziune, intrând în temniță un tânăr de statură minunată. El purta două cupe cu lapte în mâini. Le zise: „Aveți curaj: Dumnezeu și-a adus aminte de voi”. Apoi le-a dat să bea. Ferestrele temniței se luminau și ei zăriră cerul...

Așa știa să mângăie, să întărească, să entuziasmeze Iisus pe cei întemnițați pentru numele Lui; temnița li se părea cer și pătimirile și moartea iminentă le primeau cu bucurie. Dar cât de minunat, în ce culori de o simplitate grandioasă potrivită spiritualității creștine, este descris, în viziuni paradisul sau fericirea gătită martirilor în lumea de dincolo! Peste tot domină lumina, atmosfera unei diafane transfigurări, în care totul e spiritualizat, totul e înălțat într'un plan divin. Cât mai puține imagini materiale, aproape disparente; și acelea numai ca simbol. Grădină, agapă, lumină, alb strălucitor, apă: sunt puținele simboale, parcă frânte și ele de prezența imaterială a unei realități spirituale, transcendente, inefabile. Iată cum apare în viziune un martir trecut în lumea luminii cei neinserate. Povestește Flavianus (Act. Montanus): „Văzui intrând la mine pe episcopul Suceesus. Fața și hainele lui erau inundate de lu-

mină și atât de intens străluceau ochii lui de o strălucire îngerească încât imi era greu să-i regălesc trăsăturile. Imi zise: „sunt trimis să anunț patima ta viitoare”. Simplu și măreț: totul transfigurat de lumina divină. Montanus în viziune se întâlnește într'un câmp cu Ciprian și Lucius, cari erau adormiți în Domnul. Montanus era însoțit de Iulianus, împreună-intemnițat cu el. „Hainele noastre, povestește el, deveniră albe, iar trupurile mai luminoase albe decât hainele. Așa erau (trupurile) de transparente încât puteam vedea adâncul inimii”. Lui Satorus (Act. Perpet.), i se pare, în viziune, că a suferit martiriul și împreună sunt luați de îngeri, duși spre Răsărit. Cu cât înaintau, cu atât treceau prin valuri-valuri de lumină din ce în ce mai dese. Ajung într'o grădină minunată, cu flori, unde recunosc pe mulți martiri dinaintea lor. În mijloc, un palat. Aici alți doi îngeri se pleacă înaintea lor”, îi îmbracă în haine albe și-i conduc înăuntru. Pe tron era un om în alb, tânăr la față, dar cu părul alb. În spatele tronului cete de bătrâni. De pretutindeni răsună armoniile îngerești; sfânt, sfânt, sfânt. După ce primesc binecuvântarea, sunt lăsați liberi în grădina minunată, unde florile cresc sub lumina cea fără moarte. Perpetua îi spune: „Am fost veselă (plină de bucurie) în lume, aici volu fi și mai mult”. Cu aceasta, viziunea s'a încheiat; ea a copleșit sufletul lui Satorus de bucurie...

Marian se vede trecut de judecata omenească și condus de Ciprian (care suferise martiriul) prin locuri foarte frumoase. Ciprian se oprește, bea din apa unei fântâni. Îi dă și lui Marian. Bea și mulțumește lui Dumnezeu... Iacob împreună-intemnițat cu Marian vede pe Agapius (martirizat de curând) celebrând cu mare bucurie praznicul fericirii: „mergeam și noi, Iacob și Marian, fericiți (la praznicul acela) ca la agapă.” Un prunc, care era martir, îi întâmpină cu cuvintele: „Bucurați-vă și fiți fericiți! Măne veți fi și voi la praznic cu noi!” Invelișul simbolic e așa de imaterializat, încât simți respirând în el întreagă atmosfera paradisului, care e fericire pură în comuniune veșnică cu Iisus Hristos...

Și „favoarea” aceasta ne asigură martirologul lui Marian și Iacob, de-a avea vedenii și vise, de-a primi vizita lui Hristos sau de-a călători prin lumea de dincolo de moarte, „nu era privilegiul câtorva credincioși”, ci a celor mai mulți martiri. De aceea ei intrau în temniță, par'c'ar fi intrat în cer, (A. Montan); martiriul pentru ei era o nuntă, era poarta cerului deschisă ca să intre în camera Mirelui ceresc, în camera fericii veșnice...

În sfârșit, martirii erau înzestrați și cu daruri harismatice. În special darul prorociei (al înainte vederii) era adesea legat de martiriu. Andrei al Cezareii, în comentarul său la Apocalips, susține că „martiriul dă Duhul profeției”.¹ Afară de viziunile profetice, pe care le-am citat, ne mărginim să mai amintim două profeții. Marian, cu câteva clipe înainte de moarte, „cuprins de Duhul prorociei”, anunța poporului păgân pedeapsa ce va veni pentru sângele dreptilor... „El părea că stă pe înălțimea cerului și deacolo prezice nenorocirile ce amenință să vină”. Fructuosus (Spania, 259) „sub inspirația Duhului Sfânt”, se adresează credincioșilor intristați: „Nu veți fi lipsiți de păstor... Ceea ce vedeți e o încercare de o clipă”... Și așa a fost. Martirul este astfel invesmântat în puterile Duhului Sfânt; în el viază Hristos și prin puterea lui Hristos trece biruitor peste toate...

4. *Prezența lăuntrică*: Nu întotdeauna însă prezența lui se manifesta prin extaz și transfigurare, prin viziuni și harisme, sau, în orice caz, fenomenele acestea nu sunt expuse în toate actele martirilor, chiar dacă în realitate nu vor fi lipsit. Cu toate acestea în toate, chiar și în actele cu caracter rezumativ, sobru de proces-verbal al unei ședințe de judecată, respiră lumina prezenței lăuntrice a lui Hristos: simți că martirul nu e singur, că grăește și acționează dintr'o putere care nu e numai omenească. Odată ce a pășit în arena martiriului, e înălțat într'o sferă de putere de lumină, care e izvorul curajului și bucuriei lui în suferințe și moarte. Prezența lui Hristos nu

¹ M. Viller, o, c. p. 19.

trebuie să se exteriorizeze neapărat în fenomene excepționale, care să suscite atenția: sunt suficiente curajul, fermitatea, seninătatea, bucuria, despre care mărturisesc toate actele martirilor, pentru a presupune că Hristos era sprijinul, mângăierea și tăria lor în toate clipele muceniciei. Martirii nu sunt niște exaltați, care primesc moartea într-o stare de quasi-inconștiență; ei sunt oameni cari întâmpină chinurile și moartea cu o conștiință de sine netulburată, cu mintea clară, cu voința neîncovoltă, cu inima plină de pace și bucurie, cu trupul gata de jertfă. Martiriul lor este cu adevărat jertfă: ei nu sunt victime, ci biruitori. Dar această conștiință dominatoare în fața morții, care este un fenomen rar între cei muritori, își are izvorul tocmai în prezența întăritoare și iluminatoare a lui Hristos, care nu nimicește personalitatea martirului, ci o face să înflorească mai frumos din flăcările suferinței. De aici frumusețea suferinței și morții lor. Este acel element inexplicabil, care pune în uimire și pe păgâni și-i convertea la creștinism. Căci prezența lui Hristos e surplus de viață: surplus de lumină pentru minte ca să știe ce să răspundă, surplus de putere pentru voință ca să nu șovăie, surplus de iubire pentru inimă ca să se avânte, surplus de energie pentru trup ca să poată suferi.

A deveni martir era o mare bucurie, căci „zi și noapte martirii au ca sprijin pe Hristos”. Cel înmormântat este „mângăiat prin Domnul”; acolo cântau laude lui Dumnezeu și se bucurau că pot convorbi cu Dumnezeu, în toată libertatea (Act. Pion.). Ziua martiriului era așteptată nu ca ziua pătimirii, ci ca ziua învierii (Act. Montanus). Despre Blandina, Pelaghia și Agnès se spune că au mers la moarte cu atâta bucurie încât păreau că merg la nuntă. Toți se bucurau când se dădea sentința și mulțumeau celor ce-l condamnau și celor ce executau sentința (Iustin Martirul, Ciprian, Martirii din Scili ș. a.). Iar în vreme ce sunt torturați, seninătatea, răbdarea, fermitatea lor mărturisesc despre aceeași prezență lăuntrică a lui Hristos, care-i întărește. Romanos (diacon: Cezareia, 263) „prin fermitatea extraordinară cu care suferă tortura, face pe cei de față să înțeleagă

că puterea divină susține pe toți cei ce sufăr pentru credință, le micșorează durerile și le mărește curajul". Apphianos (Cezarea 306), cu toate chinurile la care a fost supus, se arăta a fi „ca un diamant, că puterea divină care era în el întărea și sufletul și trupul lui”. „Nu se tulbura. Avea ca sprijin lăuntric pe Dumnezeu cel ce era în el, Dumnezeu care vine în ajutorul flecăruia și i se dăruiește într-o prezență așa de evidentă ca aceea a luminii. De aceea martirul era și mai curajos... Dovedea astfel puterea Mântuitorului Iisus care era de față"... Un martir egiptean (în Mart. Pamphil.) cu toate chinurile nu scotea nici un cuvânt: „el era ca un om fără trup și fără carne și părea că nu simte nimic". Irina [M. Agapie, Salonic, 304] se aruncă pe rug „cântând și lăudând pe Dumnezeu". Euplu, foarte bucuros de sentință, repeta fără încetare cuvintele: mulțumesc lui Hristos Dumnezeu. Iulian, plin de bucurie, mulțumind Domnului, fu primit în ceata martirilor. Iar Porfiriu (în M. Pamphil.) se consumă în flăcările rugului liniștit, senin, cu fața surâzândă, invocând până în ultima clipă numele lui Iisus. Ei nu-și pierd conștiința, ci întâmpină moartea ca oameni întregi, cu lumina unei conștiințe clare, potențate de prezența lui Hristos. Iată cât de senină privește o patriciană moartea (Crispina de Thagore, Numidia, 304). Condamnată la decapitare, zice: „Binecuvintez pe Dumnezeu, pentru că a găsit de bine să mă răpească așa din mâinile voastre. Slavă lui Dumnezeu" Făcu semnul crucii, își plecă grumazul și fu decapitată pentru numele Domnului... Nici o exaltare: totul calm, senin, de o seninătate magnifică. La fel, Iustin Martirul, Ciprian, Marcel [Tanger, 298], Marinus, Maximilian (Numida, 295) și alți mulți executați prin decapitare. Este o pildă pe care, cu toată doctrina lor, nici un stoic n'a putut-o da. Martirii primesc moartea senini, cu o certitudine liniștită, cu bucurie chiar, pentru că moartea, prin Hristos, nu mai e abis al neființii, ci poartă a fericirii veșnice. Iată-l pe episcopul Felix de Thibluca (Cartagena 303), înainte de a fi decapitat, ridicând ochii la cer și rugându-se cu voce tare: „Dumnezeul meu, îți mulțumesc! Am 56 de ani, am trăit după

evanghelie, am păzit fecioria, am predicat credința și adevărul. Doamne al cerului și al pământului, Iisuse Hristoase, spre preamărirea Ta îmi plec capul pentru jertfă". O astfel de intrare în moarte nu era posibilă decât pentru cei care participau la viața cea veșnică de aici de pe pământ și astfel înainte de a muri erau deslegați de sub stăpânirea morții. Erau suflete crescute peste nivelul vieții pământești, de care se desbrăcau ca de o haină neincăpătoare și învechită, ca să se avânte, într'un imn de bucurie, sub zărilor de lumină ale fericirii veșnice... Moartea astfel este desființată prin viața lui Hristos, care sălășluiește în fiecare credincios și-i unește pe toți într'o mare unitate... Caracteristic în acest sens este dialogul dintre Isichius (soldat creștin) și Iulian Veteranul (Durostorum, 302), care se pregătea să primească lovitura de sabie: Isichius îi zise: „Iulian închee ofranda ta într'u bucurie și primește cununa pe care Domnul a promis-o martirilor lui. Salută te rog, pe Valentian, fratele meu, care a trecut la Domnul înaintea noastră după un martiriu vitejesc". Iulian îmbrățișă pe Isichie și zise: „Grăbește-te să mă urmezi, fratele meu. Eu voi spune lui Valentian salutul tău"! Apoi se legă la ochi (așa era uzul roman) și-și plecă grumazii zicând: „Doamne Iisuse Hristoase mor pentru numele Tău. Primește-mă printre sfinții Tăi martiri". Așa au murit martirii: senini, cu fața înflorită în zâmbet, cu sufletul în rugăciune. Moartea lor era transfigurare, căci cerul însuși se pleca spre a-i săruta pe frunte... De aceea Irineu (ep. Smirna, 304) putea să se roage, în pragul execuției, așa: „Îți mulțumesc, Doamne Iisuse Hristoase, Ție care mi-ai dat tărie în mijlocul chinurilor și ostenelilor... și care ai voit să mă primești la părăsirea măririi Tale celei veșnice". Căci într'adevăr numai prezența lui Hristos în martiri a putut înmiresma grădina Bisericii cu mireasma atâtor trandafiri înmoriți între spini istoriei...

5. *Considerații finale*: Desigur în cadrul problematicei: „Martiriu și Mistică", mai există destule probleme care s'ar cuveni elucidate. De ex. raportul dintre harul baptismal, prin care suntem asimilați morții lui Hristos și deci virtual martiri,

și martiriu; influența martiriului asupra misticel ulterioare; încercările explicative științiste, care, cu toată bunăvoința, n'au reușit să eludeze prezența unui factor inexplicabil în martiriu, ce depășește orice explicație pur umană; pregătirea pentru martiriu, prin viață curată și rugăciune;¹ relația dintre eroism și martiriu, etc.

Dar nici timpul și nici spațiul nu-mi îngăduie zăbavă mai îndelungată într'un domeniu peste care iradiază frumusețea cea necreată a lui Dumnezeu. A cetii actele martirilor e a pașii pe pământ sfânt: simți și tu înflorarea pașilor lui Dumnezeu în istorie și rămâi cu convingerea că istoria nu este un haos fără sens, ci o curgere către un alt cosmos, către o altă lume, mai bună decât aceasta. Martirii nu disprețuiau viața și lumea ca atare: ei știau că și viața aceasta este bună, de vreme ce e lucrarea lui Dumnezeu. Și ei erau oameni cu inimă care iubește și suferă, cu suflet care contemplă și admiră. Cetiți numai însemnările Perpetuei din temniță, ca să vedeți ce inimă de mamă și de fiică era în pieptul acestei tinere mucenice a lui Hristos! Dar ei știau că viața aceasta este provizorie: de aceea n'o idolatrizau. Ea va fi înlocuită de alta mai deplină. Este ceea ce le spunea păgânilor Pionius (preot în Smirna), în preajma mărturisirii lui: „Știm că viața e dulce, dar noi dorim o viață mai bună! Lumina e frumoasă, dar noi visăm să posedăm lumina cea adevărată! Totul e foarte frumos aici, și noi iubim opera lui Dumnezeu. Dacă renunțăm la ea, n'o facem din desgust. Ci noi știm că există bunuri mai mari decât acestea". Aceasta e viața creștină: viața plăsmuită de puterile veacului ce va să vie, viață crescută sub lumina veșniciei..

Mai e nevoie să spunem că faptele citate verifică întru totul relația intrinsecă dintre martiriu și mistică, pe care am postulat-o la început? *Nu există martiriu fără mistică*: Hristos este prezent, suferă, mângăie, întărește, luminează și biruiește în fiecare martir.

¹ Biserica a desaprobat martiriul voluntar, adică pe ceie se denunțau singuri. Martiriul e un dar, pe care nu-l cauți (totuși te pregătești), însă îl primești: odată pus în fața lui, trebuie să-l accepți.

Christus în martyre est, stă scris pe frontispiciul primelor veacuri creștine. Sunt cuvinte de foc săpate în inima Bisericii, care va sângera mereu, în membrele ei, până la sfârșitul veacurilor... Căci martiriul e o permanență a istoriei: el este intruparea neîntreruptă a Hristosului celui răstignit în lume pentru mântuirea lumii,

BIBLIOGRAFIE:

I. *Ediții*: 1. *Oskar v. Gebhardt*: *Acta martyrum selecta*. Ausgewählte Märtyrerakten und andere Urkunden aus der Verfolgungszeit der christlichen Kirche. Berlin, 1902. 2. *Knopf-Krüger*: *Ausgewählte Märtyrerakten*. Tübingen 1929.

II. *Traduceri*: 3. *Rauschen Gerhard Dr.*: *Echte alte Märtyrerakten* (Bibl. d. Kirch. II) München 1913. 4. *Mihălcescu I., Pâslaru N.*: *Scrierile Părinților apostolici* vol. I. R. Vâlcea, 1936. 5. *Henozin Pierre*: *La geste des martyrs*, Paris 1935.

III. *Prelucrări*: 6. *Kirch Konrad*: *Die Kirche der Märtyrer*. Paderborn. 1921. 7. *Kirsch J.*: *Die Frauen des kirchlichen Altertums*. Paderborn, 1920. 8. *Bardy Gustave*: *La vie spirituelle d'après les Pères des trois premiers siècles*. Paris 1935.

IV. *Tratate*: 9. *Poulain A.*: *Traité de Theologie Mystique*. Paris, 1931. 10. *Lamballe E.*: *Die Beschauung*. Regensburg, 1915. 11. *Stolz A.*: *Theologie der Mystik*. Regensburg, 1936. 12. *Viller M.*: *La spiritualité des premiers siècles chrétiens*. Paris, 1930. 13. *Holl Karl*: *Die Vorstellung von Märtyrer und die Märtyrerakten in ihrer geschichtlichen Entwicklung. Der ursprüngliche Sinn des Namens Märtyrer. Eine Entgegnung. Ambele in: Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte II, I, p. 68—109*. Tübingen 1927. 14. *Lucius E.*: *Les origines du culte des saints dans l'Eglise chrétienne*. Paris, 1908. 15. *Delahaye H.*: *Les Origines du culte des martyrs* (Subsidia hagiographica 20). Brüssel, 1933. 16. *Allard Paul*: *Dix leçons sur les Martyrs*. Paris, 1930.

Biserica ardeleană în anii 1767—1774

Desvoltarea ei politică și confesională

de Prot. Dr. ȘTEFAN LUPȘA,

prof. de Istoria bisericii românești și Artă creștină

Cererile repetate începând din 18 Dec. 1762 ale episcopului Dionisie Novacovici de a fi absolvat de sarcina păstoriei ardelene, motivate cu bătrânețea, slăbiciunea și boala, cu lipsa reședinței și a veniturilor¹ izvoreau și din chinurile de conștiință de a se vedea silit prin obligațiunile ce și-le-a luat în Viena și prin condițiile ce i-le-a impus decretul din 6 Nov. 1762,² ca să servească el, episcop ortodox, drept piedecă reacției credincioșilor săi contra prozelitismului unionist, să fie unealta pentru ținerea lor în liniște, ca să poată fi răpiți cât de mulți din ei fără a se face tărașoiu. Era ca un cioban pus să lege gura dulăilor și a oilor, ca să-i poată fi jefuită turma fără gălăgie.

După ce în primăvara anului 1763 i-se aprobă cererea de a se retrage la Buda, în 8 Iulie același an i-se anulă aprobarea la intervenția episcopului catolic din Alba-Iulia. După noi cereri, la 19 Nov. 1765 împărăteasa Maria Terezia le ordonă cancelariilor sale să-i facă raport pentru absolvirea lui de episcopia ardeleană și pentru rezolvirea problemei succesiunii sale în conducerea bisericii ortodoxe ardelene.³

¹ I. Mateiu: *Vacanțele mitropoliei ortodoxe din Ardeal în veacul XVIII*, Cluj, 1922, p. 24.

² A. Bunea: *Episcopii P. P. Aron și D. Novacovici*, Blaj, 1922, p. 244, n. 1. (În text greșit tradus punctul 2).

³ I. Mateiu: *Op. citat.*, p. 31.

I-a răspuns la 24 Dec. 1765 comisia eclesiastică în Transylvania comunicându-i opinia guvernatorului Hadik și a episcopului latin Baltai, „că e necesar să li-se dea ortodocșilor episcop, din motivul, că sunt fără cultură și că mai ușor sunt de câștigat pentru orice, decât pentru unirea cu biserica papistă”. „Pornirea clerului unit contra episcopului Atanasie Rednic arde încă sub spuză și e de temut că dușmanii acestuia vor înrăutăți și mai mult situația la poporul ortodox sub pretextul că nu i-se dă episcop anume spre a fi adus la unire cu forța, ceea ce va da naștere la turburări și excese. Spre a face să se acrediteze această născocire(?) ei susțin că din multe localități, destinate pentru regimentele de graniță, locuitorii cari n'au voit să primească unirea au fost expulsați. Fostul agitator Sofronie se ține și acum în apropierea Ardealului, ba chiar îl cercetează adeseori pe al săi, pândind ocazia pentru a răspândi oțgava în sinul poporului și a-l atăta la excese. Ajutătorii lui, emisarii unei anumite puteri,¹ se învârt de asemenea pe la granița țării, trimițând scrisori și patente în conformitate cu dorințele poporului. Prin aceasta ei își vor realiza scopurile cu atât mai ușor, cu cât poporul, lipsit de cap bisericesc, îi urmează, și agitațiile lor nu vor putea fi descoperite înainte de ce s'ar fi pornit emigrările, pe cari le favorizează terenul păduros al frontierelor. Ar fi foarte primejdios să se admită mergerea clericilor pentru sfințire în Moldova sau Muntenia, lucru care de altfel li-s'a interzis. Însă ei se vor duce la Arad și Timișoara, unde totuși vor primi instrucții păgubitoare unirii, pe cari la întoarcere le vor aplica silindu-se prin agitații secrete să răstoarne fundamentul încă destul de fragil al unirii. Episcop propriu pentru ortodocșii ardeleni e în sfârșit necesar și pentru ca nu cumva să-și extindă mitropolitul din Carlovitz jurisdicția peste Ardeal, ceea ce urmărește prin stăruințele sale pentru revocarea lui Dionisie”.²

Împărăteasa aprobând raportul comisiei, care-și însușea părerile celor doi specialiști, dispuse la 9 Ian. 1766 ca Dionisie

¹ Rusia.

² Mateiu, p. 31—2 și 92—4.

să-i propună guvernatorului Hadik unul sau mai mulți candidați, din provinciile împărăției, potriviți a-i fi numiți succesori în episcopia ortodoxă ardeleană, Hadik să-și dea părerea împreună cu Baitai despre candidații propuși de el, iar el să nu părăsească Ardealul până nu i-se va numi urmaș.¹

Dionisie execută ordinul și propuse 6 candidați în 1766, toți din împărăție, dar ortodocși firmi din clerul înalt sârbesc, așa încât Baitai îi respinse pe toți, iar autoritățile se grăbiră să fie de acord cu specialistul în prozelitism catolic, ascultat de împărăteasă cu preferință. Motivele respingerii candidaților lui Dionisie le-a expus generalul Hadik, după consfătuirea cu Baitai, în raportul către împărăteasă din 7 Apr. 1766.² Dionisie reveni cu memoriu nou, la care primi în 7 Febr. 1767 răspunsul lui Hadik, că împărăteasa prin decret i-a aprobat descărcarea de sarcină păstoriei ardelene, însă numai pe data de 1 Oct. 1767, pe când e nădejde să i-se găsească urmaș potrivit. Prin scrisoarea sa din Rășinar, 18 Febr. 1767, îi mulțumi lui Hadik pentru descărcarea pusă în vedere și propuse încă doi candidați de urmaș, ambii episcopi în funcțiune, deci inexceptionabili, anume pe Vichentie Ioanovici Vidac al Timișorii și pe Moise Putnic al Neoplantei, stăruiind ca urmașul să-i fie instalat în prezența sa, înainte de a părăsi el Ardealul. În 23 Febr. 1767 îi prezentă din nou generalului lista celor 8 candidați la episcopia ortodoxă a Ardealului, cu specificarea calităților lor. La 23 Aug. 1767, tot din Rășinar, îi reproșează generalului întârzierea numirii urmașului și cere ca dispensarea sa de episcopia ardeleană pe 1 Oct. să-i fie vestită de guvern clerului și poporului, ca să nu fie suspectat că fuge. Urmășul să-i fie numit și instalat până la 1 Oct., căci o Biserică de 1400 parohii cu 44 protopopi și peste 1000 de parohi și 558.076 suflete, câte a conșcrist el în 1766,³

¹ Id. 32 și 94-6.

² Id. 26 și 74.

³ Hadik însuși, dispunând de mijloace pentru a face conșcripție mai completă prin organele administrative aflate tot atunci în Ardeal, 635.454 ortodocși, formând 105.909 familii, păstorite de 1424 preoți, dintre cari 1223 cu singhelie dela Dionisie sau dela alt episcop ortodox din împărăție 201 din

nu poate rămâne niciun moment fără episcop, decât primejdind liniștea publică, pentru că în Ardeal, mai ales între ortodocși, zilnic se ivesc afaceri care nu sufăr nici amânare, nici lipsa episcopului.

Cineva însă, probabil Rednic, îl convinse pe Baitai în ultimul moment, că mai bine ar prospera unirea în Ardeal, dacă ar fi lăsați ortodocșii fără episcop. Generalul Hadik se grăbi să se alăture părerii influentului sfetnic imperial maghiar, consultat ca specialist de încredere de împărăteasă în tot ce privea mijloacele de a garanta și spori unirea și catolicismul în Ardeal. Astfel în raportul său din 30 Aug. 1767 prezentat ca răspuns la întrebarea din Dec. 1766 a împărătesei, combătând cererea din 18 Febr. 1767 și alt memoriu mai recent al lui Dionisie, Hadik scrie că părerea sa și a lui Baitai e că lui Dionisie i-s'ar putea prelungi episcopia ardeleană până'n primăvara 1768, până când poate că i-s'ar găsi urmaș mai potrivit decât cei propuși, ori s'ar îmblânzi împrejurările ortodoximii ardeleni în așa fel, încât să poată fi cârmuită și printr'un simplu vicar-protopop.¹

Ideea cu vicarul protopop era a lui Rednic, care o susține și'n memoriul ce-l prezintă generalului în primăvara anului 1767² în chestia succesiunii lui Dionisie și a chestiunilor unioniste conexe ei de Curte și comunicate'n 24 Ian. 1767 spre consultare autorităților ardeleni.

Schimbarea aceasta ajunsese să facă zadarnică așteptarea lui Dionisie de a i-se da urmaș. Sosind terminul de 1 Oct. 1767,

Principate. Față de conscripția din 1762 se constată scădere de 22.744 familii, cuprinzând 136.464 suflete, datorită mai mult emigrărilor, decât trecerilor la unire. În 1766, ca în fiecare an pentru arătarea sporurilor uniților, făcu și episcopul unit conscripția uniților săi. Arăta că 'n 1765 au fost în Ardeal 20.222 familii unite, în 1766 însă 26.072. La Consiliul de stat cifrele ajung în confuzie, prezentându-se suma ambelor ca totalul familiilor unite (46.294) ceea ce nu credea referențul, și nici autoritățile. (Lupșa, *Știri și doc.* Sibiu 1945, p. 6 n. 2, p. 40). Dovadă că așa s'a ajuns la cifra de necrezut ne-o dau cifrele bisericilor sporite numai cu 6, ceea ce corespunde sporului de 5850 familii. Cifra preoților uniți prezintă scădere de 55 în 1766 față de 1765 (Ibid.).

¹ Mateiu 74.

² Id. 88—91.

pe când i-s'a permis a se retrage din Ardeal, el pleacă spre Buda¹ cu inima neîmpăcată de grija turmel lăsate fără apărare. Muri peste două luni, la 8 Dec. 1767 în reședința sa din Sânt-Andrei lângă Buda. Rămase după el avere considerabilă, strânsă din venitele a două eparhii, dintre care cea mai mare, a Transilvaniei, cu sfințiri de biserici, antimise și preoți, aducătoare de venit, restante de mulți ani. Mai ales bani în numerar rămăseră mulți.

Pe cât de înceată era stăpânirea în rezolvarea problemei succesiunii sale personale, pe atât de promptă a fost în destinarea lăsamântului său. Toată averea, afară de o danie pentru orielinatul romano-catolic nemțesc din Sibiu (Theresianum),² și de 200 de ducăți dați lui Arsenie Popovici ca răsplată că a denunțat o parte din banii rămași în Transilvania în loc neștiut de autorități, a dăruit-o împărăteasa prin rezoluția din 18 Apr. 1768 seminarului unit din Blaj, ca să poată crește cât mai buni propagatori ai unirii, spre împuținarea turmel de pe care adunase Dionisie banii. Transformarea în bani a întregii averi, numărarea banilor, încasarea pretențiunilor dela datornicii lui Dionisie și achitarea datorțiilor acestuia³ dură până'n 19 Sept. 1772. Până atunci și până la terminarea procesului de excluderea rudelor, intentat de Statul sigur de câștig după învoiala din 24 Oct. 1769 cu reprezentantul lor, servilul mitropolit Ion Gheorgheviți, seminarul blăjean primi numai procentele, pe urmă

¹ Buda e cuvânt slăvon, înseamnă locuință retrasă, în pădure, unde locuiesc ciobani, pădurari sau lemnari. Ep. Melchisedec: *Cronica Hușilor*, Buc. 1869, p. 103. Dela aceste locuințe din păduri, nu dela capitala Ungariei, avem numele de familii românești vechi Budai, Budău, etc.

² „Această instituțiune fusese creată prin decretul Impărătesei Maria Teresia, la 30 Nov. 1768... În această instituțiune erau primiți copiii de orice confesiune, dacă se putea găsi vreun pretext pentru a-i catoliciza”. Primea cu preferință orfani de grăniceri. Rolf Kutschera: *Guvernatorii Transilvaniei 1691—1774*. Sibiu, 1943. (Bibl. Inst. de ist. naț. Cluj, Nr. X), p. 73.

³ Între acestea era și restul încasărilor colectei „donum gratuitum” făcute de Dionisie pentru Stat în anii 1761—3, din care vărsase atunci 100.000 fl. Statul încasă restul înainte de încheierea socotelilor, când ieși la iveală că iacăsese cu 3 fl. 33 cr. mai mult.

însă întreg lăsamântul Novacovici,¹ deși locul just al acestui fond ar fi la Sibiu, nu la Blaj, și întrebuințarea lui echitabilă ar fi spre alt scop, nu spre cel fixat de Curtea prozelitistă.

Andrei Hadik fu rechemat din posturile de general comandant și președinte al guvernului ardelean în Oct. 1767, îndată după plecarea lui Dionisie, dar el nu părăsi Ardealul decât în 4 Febr. 1768. Urmașul său în ambele posturi, Carol O'Donell, sosi în 27 Martie 1768. Până atunci guvernul ardelean fu condus de vicepreședintele său, episcopul catolic maghiar Baitai.²

În 24 Ian. 1768 Curtea vieneză le comunică și guvernului ardelean și episcopilor Baitai și Rednic în câteva puncte condițiile unioniste pentru soluționarea problemei succesiunii lui Dionisie, ca să-i facă propuneri cu privire la ele comisiei bisericești ardeleni din Viena. Episcopii au primit câte 5 puncte, guvernul 7. Ele s'au conexasă problemei succesiunii episcopale în baza principiului stabilit în prealabil de Curte, că numai așa să se rezolve această problemă, ca soluția să nu pericliteze, ci să garanteze progresul „sfintei uniri”.

După ce împărăteasa îi ceru în 24 II și în 4 III 1768 raportul în chestiune, O'Donell cu membrii catolici ai guvernului, Bethlen și Nemes, îl întocmește în primăvara anului 1768 conform îndrumărilor luate dela Baitai și trecând peste opinia separată a lui Rednic care voia ca el să fie singurul episcop pentru toți Românii ardeleni de orice confesiune.

Raportul cu privire la punctul IV: îndeplinirea scaunului episcopal ortodox ardelean, preconiza soluția numirii ca administrator în Ardeal a episcopului unei eparhii ortodoxe din afara Ardealului, care să vină în Ardeal numai primăvara și vara, când sunt mai multe emigrări. Leafa s'o aibă aceeași ca Dionisie și să i-se impue aceleași restricții. După ce expune argumentul pentru această soluție, anume că numirea lui Dionisie a readus în Ardeal liniștea și ordinea și a promovat unirea mai mult decât cele 3 decenii anterioare de teroare și denegare a

¹ Lupșa: *Știri și doc.* p. 47—9.

² Kutschera, p. 67, 70, 61 și 78.

episcopului ort., punând capăt infiltraţiunilor păgubitoare unirii, ce veneau dela episcopille din afara Ardealului, O'Donnell face rezerva, că aceleaşi efecte se vor obţine şi cu noul administrator, numai să fie ales un episcop guvernamental şi servil, care să tempereze râvna religioasă a credincioşilor săi. În drumul său dela Viena spre Ardeal s'a informat despre episcopii ortodocşi din împărăţie şi a găsit că cel mai cu astfel de însuşi e episcopul Vârşeţului, Ioan Gheorgheviici. Nu e prea învăţat, dar cu atât mai devotat Curţii,¹ încât va urma interesele Statului, nu maximele carloviţene.

Cu privire la punctul 3: pedepsirea duşmanilor unirii, anume a protopopului din Alba-Iulia, Simion, a călugărului fugit din Blaj, Manase, şi a fostului secretar al lui Dionisie, Dimitrie Eustatievici, guvernul e de părerea că ar fi de dorit arestarea lor, dar nu se poate face decât după numirea episcopului administrator şi după consultarea lui, căci e probabil că arestarea ar provoca senzaţie în popor.

La punctul 5, contra protestanţilor care pun piedeci prozelitismului catolic, propune pedepse aspre. La punctul 6, cu privire la cererile ortodocşilor de a li-se acorda bisericile în locurile unde ei sunt în majoritate, guvernul e de părerea că nu e consult să se facă în vreun sat numărătoare pe confesiuni, ci să se dea decizii pe baza decretului normativ din 22 Aug. 1767, pe care-l anexează. Normativul dispune că satul se consideră a fi de confesiunea căreia îi aparţine biserica lui. Guvernul face observaţia că el s'a dat pentru a-i aduce pe săteni la unire (Buccow decretase unite bisericile în toate satele, unde era măcar

¹ Încă'n 1740 o rugau grănicerii dela Tisa pe Maria Terezia să nu le dea de episcop pe fiul de muzicant Gheorgheviici, ci pe Simion Cristian, care a învăţat filosofia'n Stockholm. În vara anului 1744 Curtea-l numi administrator episcopesc la Timişoara, la alegere căzu însă tocmai fiindcă voia să ajungă prin sprijinul guvernului. La fel păţi şi la Esseg. În 1749 tot cu sprijinul guvernului reuşi la Vârşeţ. R. Radici: *Die Verfassung der serbischen Kirche*, F. Werschetz, 1877, p. 135, Gh. Cotoşman: *Episcopia Caransebeşului*, Caransebeş 1941, p. 143.

un suflet [al popii] unit), dar că el n'a dus deloc la rezultat, fiindcă niciun sătean n'a trecut la unire de dragul bisericii declarate unite, ci astfel de biserici sunt aproape de dărăpănare. În anexă prezintă guvernul o listă de astfel de localități, cu adaosul, că vor mai fi multe de care nu știe. La punctul 7, pentru scutirea preoților uniți de contribuție și retribuția lor, guvernul a înaintat raport în 28 I 1768.

Când era O'Donell la sfârșitul redactării raportului, sosi în Sibiu episcopul unit At. Rednic și îi prezentă memoriul său cu răspuns la cele 5 puncte ce i-s'au comunicat și lui la 24 I 1768 spre a-și da părerea.

Rednic cerea să nu li-se dea ortodocșilor ardeleni nici episcop, nici administrator episcopesc, ci să-i fie supuși lui, cum i-au fost și lui Inochentie Micu și cum au fost supuși și ortodocșii bihoreni prin decretul din 8 X 1701 episcopului romano-catolic maghiar al Orăzii. Să li se permită numai, ca pentru chestiuni dogmatice și pentru hirotonii să meargă la episcopul ortodox din Buda, eventual și la cel din Arad și Timișoara, însă numai cu permisiunea sa, obținută prin protopopul ortodox al tractului Deva, Ioan Popovici din Hondol, care să fie prim-protopop, dar sub controlul unui teolog unit din mănăstirea blăjeană, așa cum e Rednic sub al teologului iezuit. Acesta va veghea, ca în consistorul ortodox să nu se decidă nimic contra drepturilor catolice bisericești și feudale. Dacă li-s'ar da episcop ortodox, ar părea că sunt răsplătiți pentru renitența lor contra prozelitismului stăpânirii și că stăpânirea nu e chiar atât de serios decisă a-i uni cu orice preț. Dacă n'au avut episcop în vremea lui Inochentie de ce să aibă acum, când sunt mai puțini și scad mereu? Chiar în momentul când își face raportul, a reușit să-i mai impuțineze, și-i va mai impuțina dacă nu li-se va da episcop propriu.

Contra dușmanilor unirii cere să se ordone procese la tribunalele locale, cu urgență extremă și cu ordinul ca despre pedepsirea lor să i-se trimită la sfârșitul fiecărui an raport împă-

rătesei. Lui Dimitrie Eustatievici, laic cu studii din Moscova, să i-se ia slujba bisericească, să i-se interzică sub cele mai aspre pedepse orice corespondență cu ortodocșii din țară și din străinătate și să i-se fixeze domiciliul la Brașov.

Cererea ortodocșilor de a li-se restitui biserici să nu se satisfacă în nicio localitate, căci o singură admitere a unei astfel de cereri ar atrage nenumărate altele în paguba „sfintei uniri”. Chiar dacă ar exista vreun decret imperial pe baza căruia li-s'ar putea da vreo biserică în localități fără uniți, acel decret se înțelege numai salvo iure alieno, adică fără păgubirea „sfintei uniri”. Cererile de acest fel să fie îndrumate la tribunalele locale, care să le judece ținând seamă de principiul salvo iure alieno.

Retribuirea preoților uniți, cu șesii și salar, să se facă până la egalitate cu cei romano-catolici. —

O'Donell rezumă memoriul și îl și anexă raportului său, trimis comisiei bisericești ardelene din Viena.

Aceasta îl desbătu în ședințele din 1, 22 și 28 Iulie 1768 și în ședințele ulterioare până'n 7. IX 1768 când iscăli împărăteasa rezoluția, unele puncte se discută în comisie și în consiliul de stat până în domnia lui Iosif al II-lea.

În ședința din 1 Iulie comisia își însușește propunerea lui O'Donell pentru numirea lui Gheorghevici ca administrator episcopesc în Ardeal și o combate pe a lui Rednic astfel: E evident, că clerul și poporul ort. român la orice altceva e dispus decât la a se supune episcopului unit și consistorului său. Chiar de s'ar supune, și atunci ar fi de îndrumat în cele spirituale la un episcop ortodox de sub jurisdicția mitropolitului din Carloviț, ceea ce ar aduce influența acestuia în Ardeal, contra căreia luptă Curtea de mult. Sub Dionisie au scăzut ortodocșii, pe când înainte de el era în primejdie unirea a pieri cu totul. Denunțul iezuitului sibian P. Delphini, comunicat comisiei prin rezoluția imperială din 28 IV 1768, că vizitația episcopului unit a avut efect atât de bun, încât mare mulțime de ortodocși ar-

deleni s'a întors la unire, nu împiedecă propunerea comisiei, pentru că și după instituirea episcopului ortodox își poate continua episcopul unit vizitațiile și între condițiile ce i-se prescriu episcopului ortodox e și aceea, că n'are să împiedece deloc trecerea credincioșilor săi la unire. Gheorgheviți va fi angajat cu aceleași restricții ca și Novacoviți și cu același salar, de nu cumva l-ar găsi prea mic.

Consilierul Cserei, probabil câștigat de Rednic, susținu propunerea acestuia de a nu se numi episcop administrator și obligă comisia să anexeze, propunerii sale votul său separat în acest sens. El aduce și argumente noi față de ale lui Rednic.¹

În celelalte puncte, comisia adoptă unanim propunerea guvernului.² La punctul 7 anexează rezoluții recente care retribuesc și scutesc de dări clerul unit.

În 22 Iulie aderă comisia la argumentele prezentate de Baitai pentru soluția Gheorgheviți³ și propune numirea acestuia ca administrator episcopesc, instruirea lui în Viena și îngădirea

¹ În 1761 li-s'a dat episcop ortodox Ardelenilor din cauza războiului cu Prusia care absorbind armata din țară, a silit Curtea la concesiuni față de revoluția ortodoxă. Mai trăsese în cumpănă atunci și alianța cu Rusia. Acum însă imperiul are pace'n afară, iar înăuntru armată destulă, așa încât ortodoxia ar putea fi și suprimată. În regiunile grănicerești s'a și făcut aceasta prin militarizare. Și'n regiuni nemilitarizate s'ar putea face, prin funcționarii catolici. Emigrările nu sunt din cauza religiei, fiindcă și catolici emigrează. Episcopul ort. e piedecă în calea unirii. „Adeseori aud ortodocși zicând: Dacă nu ni se dă episcop, vom fi cu cel unit, dar dacă ni-se dă episcop propriu, pentru ce să trecem la altul?” Nu Dionisie i-a ținut în liniște pe ortodocși, ci frica de armata numeroasă din Ardeal și nu sub el au trecut câteva mii de ort. la unire, ci în absența lui, mai ales în ultima și după moartea lui (Mateiu p. 26—7 și 78).

² Mateiu p. 96—101.

³ „Dacă se ia în considerare, că ortodocșii sunt popor foarte numeros în Transilvania, că ei doresc cu cel mai mare dor numirea unui episcop în fruntea lor, că pentru aceasta au înaintat mai multe cereri stăruitoare la guvern, că lipsa arhiepiscopului îi menține în legături cu străinătatea (Principatele Române), că tocmai acest popor e mai inclinat totdeauna spre emigrare și că precum asigură episcopul Baitai, mai mulți emigranți de aceștia, prinși

în restricțiile novacoviciene, plus aceea că să meargă cât mai rar în Ardeal și că are să se consulte în cazurile speciale cu generalul comandant. „În acest chip s'ar putea satisface și dorința arzătoare a poporului și s'ar putea asigura și progresul unirii, numai episcopul și clerul unit să știe profita cu zel de împrejurările create”.¹

Propunerea Cserei e respinsă și în această ședință, memoriul Baitai confirmând brutalitățile prozelitiste ale lui Rednic, ca cele din satele domeniului său blăjean: Cergăul mare, Ciufud, Veza, Spătac și Mănărade,² pentru care a fost admoniat de guvern și comisia propune să fie admoniat și de împărăteasă, ceea ce s'a și făcut deodată cu rezoluția întregului raport, la 7 IX 1768.

Comisia află din raportul lui Baitai știrea că în ultimul timp ar fi emigrat din Ardeal din cauza prozelitismului unionalist 17.000 de familii ortodoxe, e totuși pentru continuarea prozelitismului, dar cu mijloace mai blânde. Baitai recomanda propaganda prin preoții uniți, ușurată prin două măsuri recente: 1. Prin ordinul ca ortodocșii să-i primească în bisericile lor și să le asculte predicile și catehezele. 2. Prin donarea lăsamântului Novacovici seminarului blăjean. Ultima măsură ar trebui completată prin chemarea, la cursuri speciale la Blaj a preoților de prin sate, cari își pot permite aceasta, fiind scutiți de dări și salariați ca și cei catolici în ultimul timp.

În ședința din 28 Iulie comisia discută întrebarea: Oare nu cumva e silnicie silirea ortodocșilor de a-i primi în bisericile lor pe misionarii uniți și a-i asculta cât vor vrea aceștia. Decide că nu e silnicie, ortodoxul putând rămâne și după aceea în legea sa.³

și întrebați despre motivul emigrării lor, au dat faptul că sunt necăjiți în exercitarea religiei lor și nu li-se dă episcop — atunci reiese că lăsarea ortodocșilor ardeleni fără episcop ar produce între ei nemulțumire generală și creșterea emigrației și chiar de s'ar ajunge astfel la stărpirea „schisme”, s'ar ajunge numai cu prețul foarte simțit al pierderii ireparabile a atâtor supuși”.

¹ Lupșa: *Știri* p. 22—6.

² Id. p. 9—13

³ Lupșa, *Știri*, p. 15.

Documentele bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului ne-au transmis un instantaneu din aceste vizitații cu silă decretată ne-silnică: Venind în 10 Dec. 1768 la Brașov, Rednic îi chemă pe ortodocși la biserica lor în Șchei, și deși era zi de lucru, Marți,¹ îi țină în biserică să-i asculte predica în care argumenta „adevărul sfintei uniri”,² cu citate din cărțile străinii. Așteptă efectul predicii până'n postul mare următor. Atunci trimise la Brașoveni pe protopopul său Constantin Ioanovici în 25-III-1769, să le pretindă răspuns în scris, că pravoslavnice au fost cărțile din care le-a citat el, sau ba? Dacă au fost pravoslavnice, de ce nu cred învățătura ce din ele le-a scos-o? Să declare'n scris, vreau să mai vie la ei, sau ba? Dacă nu, de ce nu? Răspunsul scris să-l dea până a doua zi dimineata.

Aflând împărăteasa dela iezuitul sibian Delpini că prin aceste vizitații și prin alte mijloace, Rednic a convertit mulți ortodocși în 1768, îi acordă 10.000 de florini pentru a le face cadouri celor convertiți spre ai menține'n unire și a încuraja și pe alții la convertire.³ Acest cadou i-l dete împărăteasa deodată cu lăsamântul Novacovici și totatunci ordona ca preoților convertiți să li-se dea leafă crescândă cu câte 4 fl. an de an dela 12 fl. până va ajunge la 150 fl. pe an, câtă li-se dădea în trecut din momentul convertirii.⁴

Comisia vieneză în cele religioase ardelene în ședința sa din 28 Iulie 1768 abordă și chestiunea pedepsirii celor ce părăsesc unirea. Părăsirea unirii a fost declarată crimă de apostasie în 1749 când s'a decretat pedepsirea ei cu un an temniță pe pâine și apă sau și cu mai mult. Comisia decide că nu se ad-

¹ Stinghe: *Documente*, I, Brașov, 1901, p. 270—273. După V. Gheorghiu: *Noțiuni de cronologia*, Buc. 1936, p. 90 și 95—99, 10 Dec. 1768 era Miercuri.

² Acesta era titlul catedrei sale'n Blaj ca profesor, înainte de a ajunge episcop (Bunea, o. c. p. 279), unde „atâta lăuda școlarilor unirea, până ce unii își pierdeau gustul de a-l mai auzi”. I. Lupșă: *Ist. bis. a Românilor ardeleni Sibiu*, 1918, p. 147.

³ Lupșă, p. 6 și 33, Hurmuzaki-Slavici: *Fragmente*, Buc. 1900, II, 252, Mateiu, p. 98.

⁴ Lupșă, p. 33.

mite scuza că n'a știut că e unit sau că nici nu știe ce e unirea. Dacă există dovezi că a fost trecut între uniți cineva, nu mai poate scăpa de unire fără pedeapsă de criminal. Rezoluția în acest sens însă a tot amânat-o împărăteasa până'n 17 Iunie 1771, de frica Rusiei, dar și după publicarea ei atunci, a ordonat în 20-IX-1771 revocarea ei până se va restabili liniștea în vecinătatea împărăției (războiul ruso-turc). În 24 Dec. 1779 s'a publicat din nou, dar în 7 Aprilie 1780 iar s'a moderat în sensul că fiecare pedepsire pentru părăsirea unirii trebuie să aibă aprobarea imperială, Chestiunea primește soluție definitivă abia prin edictul de toleranță din 8-XI-1781, urmat de legi care permiteau — cu condiția suportării catehizării de 6 săptămâni pe spesele proprii — trecerea la ortodoxie.¹

Rezultatul rapoartelor și desbaterilor cu privire la punctele din 24 ian. 1768 e rezoluția imperială adresată 'n 7 Oct. 1768 cancelarului ardelean cu notița introductivă că ea e dată în urma consfăturii împărătesei cu Balta. Textul ei e următorul:

„1. Din mai multe considerațiuni nu se mai poate amâna prevederea ortodocșilor din Transilvania cu șef spiritual. Binele unirii însă cere să nu le dau episcop statornic, ci numai administrator ad beneplacitum Principis, fără a-i fixa durata delegației, ca oricând să pot face ușor schimbare. Pe lângă aceea, trebuie să am garanță suficientă că acest șef Mă va servi cu zel și devoțiune, că se va conforma bucuros prescripțiilor ce i-se vor da și că nu va pune piedici în calea unirii. Astfel îl numesc administrator provizor în Ardeal pe episcopul lăudat pentru aceste calități al eparhiei Vârșetului în Banatul Timișan, așa ca el păstrându-și episcopia vârșeteană, numai din timp în timp, mai ales în lunile de vară să meargă'n Ardeal și să administreze acolo după trebuință.

Cancelaria să-i comunice această decizie a Mea guvernului, ca să-l instaleze cum trebuie în Ardeal pe administrator. Întâi însă acest episcop să fie chemat aici, să i-se facă în mod util cunoscute intențiile mele și să i-se dea instrucțiile de purtare cu

¹ Idem, p. 16—20, Voileanu, *Momente*, Sibiu, 1902, p. 19.

adausul ca în cazuri deosebite să se adreseze de preferință generalului comandant din Ardeal. Tot atunci să se conscrie și veniturile lui dela cler și popor, cum s'a făcut sub antecesorul său, ca să i-se poată da prescripții și'n această privință.

2. Guvernul a luat măsuri ca emigrările să înceteze și să nu poată scăpa ușor din Țara Oltului unii fugari. Totuși, răul nu se poate opri cu siguranță decât dacă-i vom căuta și remedia cauzele. Am ordonat nainte cu câțva timp ca guvernul să trimită prin țară doi consilieri ai săi să caute cauzele emigrărilor. Să i-se ordone din nou, dar cu modificarea că unul din comisari să fie ofițer ales de generalul comandant și ca ei să-i propună guvernului mijloacele de remediere, iar guvernul să Mi-le propună Mie. Guvernul să trimită din sfert în sfert de an, cum i-s'a ordonat, listele emigrațiilor și numărul celor reînțorși, și de fiecare dată cauzele emigrațiilor. Reîntoarcerea s'o promoveze trimițând la cei emigrați emisari cari prin îndemnuri și prin alte mijloace să stăruiască în tot chipul a-i readuce. Terminul de lertare a emigrațiilor cari se reîntorc, fixat până'n luna prezentă Septemvrie, să li se prelungească cu un an și aceștia să li se vestească cum se cade. Guvernul să se îngrijească de plasarea imediată a celor ce se reîntorc. Dacă n'are terenuri, să-i trimită'n Banat.

3. S'a denunțat că episcopul unit în domeniul său blăjean s'a încumetat a-și alunga cu forța supușii cu motivarea că nu vrea să sufere neuniți între iobagii săi. Deși guvernul i-a interzis deja acest abuz, totuși să-i mai comunice și cancelaria cât mai apăsător, printr'un decret în numele Meu, că are să procedeze cu cea mai mare moderațiune față de poporul neunit și să-și îndemne cu cea mai mare grijă și clerul său la aceeași purtare și la blândețe cuviincioasă, necesară pregătirii adevăratei convertirii. În viitor să se abțină dela brutalizarea supușilor săi sub cea mai grea răspundere:

4. Pentru promovarea unirii, pe lângă cele ordonate să se aibă grijă de cultivarea clerului. Deoarece fundațiunile existente nu ajung pentru instruirea 'n ele a unui număr suficient de cle-

rici, până se vor lua măsuri în această privință, episcopul unit să cheme din timp în timp câțiva preoți uniți în seminarul din Blaj la cursuri și examene Episcopul unit să propage unirea cu sânguință zeloasă prin mijloace spirituale, continuându-și vizitațiile fără întrerupere și obținând succesele utile de până acum, dar evitând și el și clericii lui orice silă și asprime, ca să nu provoace amărăciuni.

Pentru formarea tineretului unit în școlile latine se poate face începutul cu cea din valea Rodnei, dacă soldații-și dau de bună voie copii la ea. Dacă încercarea de acolo reușește, să se introducă și'n restul țării.

Cei proaspăt uniți trebuiesc întăriți în unire și preveniți contra recăderii, de aceea episcopul să le dea totdeauna pe cel mai capabil paroh al său. Trecerile la unire să le primească totdeauna în prezența unui asesor de tribunal și cei ce trec să tragă cruce'n dreptul numelui lor în liste și apoi să fie admoniați serios, că nicidecum nu mai pot părăsi unirea. Episcopul să-i prezinte guvernului din timp în timp lista celor convertiți și a celor recăzuți în schismă, ca să poată lua măsuri. De altfel nu e consult a-i pedepsi cu poena apostasiei pe cei ce părăsesc unirea, precum nici în trecut nu s'a aplicat niciodată această pedeapsă. Mi-s'a denunțat însă¹ că nici cel căzuți dela romano-catolicism, adevărați apostati, n'au fost pedepsiți după procedura prescrisă. Guvernul e provocat serios ca aceștia din urmă să fie în toate cazurile urmăriți, judecați rapid și pedepsiți¹.

O a doua rezoluție din aceeași zi adaugă că numirea episcopului administrator s'a ordonat, în celelalte chestiuni se aprobă propunerile cancelariei, numai zidiri de biserici ortodoxe să nu se permită decât cu aprobare imperială. La punctul 7 să se respecte rezoluția din 28 Apr. 1768.²

¹ Episcopul Ioan Gheorghevici tocmai din motivul că îndeplinea prea perfect condițiile de guvernamentalism servil cerute de Curte

¹ Il. Pușcariu: *Doc. p. limbă și istorie*, I. Sibiu 1889, p. 246—252.

² Mateiu, p. 101 - 102.

pentru administrația ardeleană, nu ajunsese în ea, ci în 19 Nov. 1768 fu numit administrator al mitropoliei din Carloviț, unde îi era mai important Curții să-și aibă om servil.¹

Astfel se împlini dorința lui Rednic de a nu li se da ortodocșilor ardeleni episcop administrator, ci să i-se favorizeze prozelitismul, ceea ce încă se făcu. În 1769 îi ceru împărăteasa socoteala celor 10.000 de fl. dăruți în 1768 pentru remunerarea convertirilor și raport despre salarizarea ordonată a preoților convertiți la unire.

La chestiunea întâi răspunse vicarul său că s'au cheltuit 5081 fl. pentru remunerarea preoților convertiți și pentru înzeștrirea lor (resp. a bisericilor trecute cu ei) cu odăjdii și cărți bisericești. Promitea că restul se va întrebuința pentru remunerarea altora cari se convertesc și se vor mai converti. Cu privire la chestiunea a doua cerea să i-se pună la dispoziție fondurile romano-catolice ca să le poată da leafă anuală de câte 150 fl. din momentul convertirii la unire. Cererea aceasta fu refuzată la avizul camerei, care calculă că parohii unite îndeplinite sunt în Ardeal 691, vacante 80, total 771, așa încât pentru salarizarea propusă nu ajungea nici pe departe întregul fond religionar (r.-cat.) ardelean. Camera propunea deci ca statul să plătească numai completarea până la suma de 150 fl. anual a venitului fiecărui paroh unit, din sesie, bir, stole, etc., venitele acestea sporindu-se în satele unde Românii dau dijmă pastorului protestant și cu această dijmă și limitându-se numărul preoților uniți la strictul necesar. Împărăteasa aprobă și ordonă executarea. Comisia bisericească ardeleană însă îi răspunse că e imposibil, O'Donell și Baitai opunându-se la conscrierea veniturilor parohilor uniți ca la ceva ce ar provoca turburări grave prin apropierea războiului ruso-turc. Propuse ca preoții uniți să se mulțumească cu venitele din parohii, iar dela stat cu scutirea

¹ Id. p. 35. Una din primele exploataări ale servilismului său ca mitropolit (ales în 7 Nov. 1769) a fost smulgerea de Curte (prin A. Hadik) a învoirii sale la excluderea rudelor (de biserică nici nu se pomenea) dela moștenirea lui Novacovici în 24 Oct. 1769.

de dări ce li-s'a acordat, nu numai pentru sesie, ci și pentru averea lor proprie, mai ales că sunt și prea mulți, 1500.¹ Propuse și reducere a numărului preoților uniți prin ștergerea celor superflui, care nu-i aduc unirii niciun avantaj. Impărăteasa i-o ordonă lui Rednic, dar el nu execută. Comisia protestă și ceru să i-se pretindă episcopului unit raport anual despre numărul parohilor, parohiilor și al credincioșilor. O'Donell și Baitai obținură însă renunțarea la această pretenție, ca să nu se producă turburări între Românii ardeleni cu participarea chiar și a episcopului unit la ele.² Din memoriul din 1771 al deputației ilirice mai aflăm despre starea preoților, că și Aron și Rednic s'au plâns că fiind câte 2-3 și chiar 4-5 preoți într'un sat, unii din ei trebuiau să-și susțină familiile din slugărit. Cei mai mulți s'au hirotont în Principate și apoi mărturisind unirea au ajuns parohi. Lepădând satele unirea, mulți au rămas fără biserică și fără credincioși. Dreptaceea s'a ordonat să nu li-se mai dea preoților hirotont în Principate parohii în schimbul mărturisirii unirii, iar la Blaj să nu se hirotonească decât persoane examinate de teolog și numai în măsura posturilor sistemizate, despre care consistorul să facă des liste cu indicarea și a numărului credincioșilor.³ La 10 Mai 1769 se interzicea primirea și angajarea preoților hirotont în Principate.⁴

În anul 1769 făcu episcopul Rednic memoriu nou despre mijloacele de a spori unirea, propunând, ca în fiecare din cele 54 protopopiate ardeleni să se institue câteun preot misionar ambulant, capabil, care să viziteze pe rând cele peste 30 de sate ale protopopiatului.

Primirea uniților în funcții și creșterea lor în școala latinească deschisă'n Năsăud încă favoriza răspândirea unirii.⁵

Sfârșitul anului 1769 readuce în preocuparea Curții chestiunea episcopiei ortodoxe ardeleni, grație și congresului na-

¹ Lupșa, *Știri*, p. 34-35.

² Idem, 'p. 40-41.

³ Idem, p. 46.

⁴ Pușcariu, p. 64.

⁵ Lupșa, p. 45-46.

țional-bisericesc din Carloviț, care, întrunit atunci pentru a alege episcopi la Arad și la Buda, alese și pentru Ardeal și anume pe fostul vicar în Buda al lui Dionisie Novacovici, pe Sofronie Chirilovici, care căzuse la alegerea pentru Buda. Comisarul imperial la congres, fostul comandant și guvernator ardelean, Hadik, observă imediat importanța plină de consecințe a acestui act care desființa exempția episcopiei ardeleni, de aceea îi restituie mitropolitului actele sinodale cu ordinul că cel despre alegerea lui Sofronie să fie redactat din nou în sensul că pentru Ardeal congresul cere 'să numească împărăteasa episcop, el neavând dreptul de a face alegere pentru acel scaun.

Ajungând actele, cu raportul lui Hadik, la Consiliul de Stat din Viena, cu referatul din 7 I, 1770 al deputației ilirice, consiliul constată că președintele deputației ilirice, baronul Koller încă înainte de congres îl propusese pe Sofronie Chirilovici de episcop pentru ortodocșii ardeleni și propunerea fusese aprobată de împărăteasă și trimisă spre executare contelui Hadik. Primind însă raportul lui Hadik despre congres, Koller și deputația ilirică sunt la 7 I. 1770 de părerea că avându-se în vedere complicația jurisdicțională produsă prin amestecul congresului sârbesc, să i-se ordone contelui Hadik să nu mai execute decizia pentru numirea lui Sofronie ca episcop în Ardeal, ci să propună numirea egumenului de Bezdin, Sivoinovici, sau a altuia, numai nu a celui ales de congresul sârbesc, ca să vadă acesta că n'are dreptul de a alege episcop pentru Ardeal. Deoarece însă i-se ordonase deja lui Hadik, la propunerea deputației ilirice dinainte de congres, să-l cheme la Viena pe Sofronie spre a primi instrucțiuni în vederea numirii sale ca episcop în Ardeal și fiindcă poate că Hadik îi și comunicase acest ordin lui Chirilovici și în sfârșit fiindcă nu e niciun indiciu ca Sofronie însuși să fi colaborat la alegerea sa de congres pentru Ardeal, ci poate că ea se datorește urii episcopilor sârbi, cari nu-l pot suferi pe Chirilovici, rezoluția imperială din 12 I, 1770 e mai moderată: Se mulțumește a ordona să i-se comunice sinodului sârbesc că se anulează alegerea făcută

pentru Ardeal, ca neкомпетentă, dar de oarece Sofronie Chirilovici totuși merită episcopia Ardealului pentru calitățile lui prea laudate, comisarul Hadik să-i aducă imediat la cunoștință numirea de episcop în Ardeal și să-l cheme la Viena pentru primirea instrucțiunilor imperiale.

Rezoluția i-se comunică și cancelariei și președintelui comisiei bisericești ardelene, Breuner. Acesta făcu îndată o înțimpinare, la care primi răspunsul din 28 I. 1770 al împărătesei, ca din decretul de numire ca episcop ortodox ardelean a lui Sofronie să fie ștearsă expresia „*episcopatum a nobis institutum*”, să se accentueze că numai din grația sa le dă episcop propriu ortodocșilor ardeleni și ca în instrucțiunile ce i-se vor da lui Sofronie să fie cuprinse toate îngrădirile și condiționările câte i-se impuseseră lui Dionisie și în plus încă două: 1. Să nu poată conveni cu preoții săi fără aprobarea guvernului și 2. Să nu admită preoți sfințiți în afara Ardealului ci pe cari îi va afla, să-i denunțe guvernului spre pedepsire.

Decretul de numire a lui Sofronie Chirilovici ca episcop al Românilor ortodocși din Ardeal a fost semnat la 1 III. 1770 și remis comisiei bis. ardelene. care-l redactase, cu ordinul, ca instrucțiunile cu restricții să i-se elibereze numitului cât mai curând, ca să poată pleca în Ardeal.

În urma relațiilor date de comisie în raportul său din 21 II. 1770. cu care trimisese spre înscălire decretul, împărăteasa se văzu îndemnată a ordona ca în adresa prin care i-se aducea la cunoștință episcopului unit din Ardeal, At. Rednic, numirea colegului ortodox, să se cuprindă și îndrumarea lui la purtare pașnică și liniștită față de acesta și de turma lui.

Numirea și condițiile ei i-se comunicau în 26 IX. 1770 președintelui deputațiunii ilirice împreună cu două dispozițiuni în favorul unirii.

Una era înființarea tipografiei ilirice (cu litere cirilice) pentru ruperea legăturilor cu ortodocșii din străinătate prin aducerea de cărți dela ei, alta menținerea în vigoare a ordinului că ortodocșii ardeleni sunt obligați a-l primi în bisericile

lor pe episcopul unit când vine în vizitație și a-i asculta predicile.¹

Despre tipografia ilirică-română înființată în Viena la 1770 a scris o monografie² preotul bănățean Emilian Mîcu. Bibliografia rom. veche de Bianu-Hodoș, publicată de Academia Română în același timp ne dă însă date mai complete și mai sigure despre cărțile românești apărute în acea tipografie și ne dă și despre cele apărute în alte tipografii în timpul de care ne ocupăm. După ele putem face deducție cam ce izvoare de cultivare aveau preoții noștri pe acea vreme; în studiul prezent însă ne restrângem la istoria politică și confesională a bisericii ardeleni în câțiva ani care oferă materialul cel mai instructiv în această privință.

Biletul împărătesei către președintele deputației ilirice din 26 IX. 1770 mai preciza că decizia anterioară, din 7 IX. 1768, de a fi supuși ortodocșii ardeleni unui episcop ort. sârb din altă eparhie, care să-i viziteze ca administrator eparhial, a fost modificată dându-li-se ortodocșilor ardeleni episcop ortodox propriu [wirklicher schismatischer Bischof]. La acest succes a contribuit și presiunea externă, mărturisită de rezoluția imperială din 20 IX. 1771,³ exercitată de împărățiile vecine, cu puternice organisme politice și bisericești ortodoxe, Rusia și Turcia,⁴ și teama de emigrarea ortodocșilor ardeleni, îndusă mai sus, și în sfârșit și amestecul sârbesc.

Stăruința comisiei bis. de a se șterge din decretul numărul lui Sofronie expresia episcopiei înființate arată că ea era tot pentru menținerea provizoratului acelei episcopii, impunerea condițiilor lui Dionisie, pe care le primea însă și V. Moga în 1810 cu aproape același conținut, îl făcea și pe Sofronie „jan-

¹ Lupșa, p. 26—31.

² Apărută după moartea sa în „*Transilvania*” 1—1910.

³ Lupșa Știri, p. 22, n.

⁴ Presiunea din Turcia se manifestă și prin preoții ort. ardeleni hironiți în Principate. Consiliul de Stat îi poruncește și'n 1770 (Nr. 1426 și 4018. și'n 1771 [2892] guvernului ardelean să-i scoată din țară.

darm împărătesc" pentru ținerea în inerție și la discreția prozelitismului unionist a credincioșilor săi, dar el era totuși episcop ortodox al Ardealului, nu administrator titular în alt scaun, el recâștiga, diminuată la episcopie, mitropolia ortodoxă pierdută în 1701.

Deși împărăteasa dispunea la 1 III 1770 să fie trimis urgent în Ardeal Sofronie, totuși trecură câteva luni până să reușească a-și pune piciorul pe pământul Transilvaniei ca episcopul hirotonit de mitropolitul din Carloviț și instalat de O'Donell al ei. La sfârșitul anului 1770 abia, ruga clerul ortodox ardelean Curtea să-i fixeze reședința în mijlocul Transilvaniei.¹ Cancelaria aulică ardeleană la 18 Dec. 1770 propunea respingerea cererii și menținerea dispoziției care fixase reședința episcopului ortodox la Sibiu,² ceea ce împărăteasa aprobă de bună seamă din calculul de a feri centrul și nordul Ardealului de influența lui, spre a putea face și menține „unită” populația acelor regiuni.

Motivul acesta e exprimat clar în raportul guvernului din 25 XI. 1770 care propune să nu i-se permită nici în Rășinar reșederea, ci numai în Sibiu, sub ochii guvernului, ca acesta să-i poată controla și corespondența și să-i poată preveni și împiedeca străduințele dăunătoare sfintei uniri și liniștii publice. „Fusese vorba să fie mutată reședința episcopală la Brașov, dar pater Delpini, inițiatorul „Orfanotrofiului teresian” din Sibiu, s'a grăbit să lămurească factorii politici din Viena, că Brașovul ar fi locul cel mai primejdios, fiind în cea mai

¹ Indicele Si. R. 227—1771: *Gr. n. u. Bischof in Sieb., dessen Wohnsitz mitten in Sieb. anzuweisen, sucht an der n. u. Clerus. Messen in 1768 und 1769 fürs Kaiserhaus*. Ultima indicație permite deducția că clerul spre a câștiga bunăvoința Curții, se provocase la liturghiile slujite de el în 1768 și în 1769 pentru dinastie.

² E vorba de decretul imperial din 9 Dec. 1770, comunicat de guvernul ardelean prefecturilor județene la 17 I, 1771, v. Bunea, o. c. p. 254, I. Mateiu: *Știri privitoare la dobândirea unei reședințe episcopiești în Ardealul ort. din veacul al XVIII-lea*, Rev. Ist. XI-12, Dec. 1925, p. 278 nu menționa această cerere, numai cele din 1764 și din 1784.

mare comunicație cu Țara Românească. Delpini era principial contra numirii unui episcop ortodox în Transilvania pentru motivul că simpla lui numire va pricinui pagubă mare „Unirii”. Temându-se că *Românii ortodocși vor emigra și va rămâne Transilvania pustie*, admitea totuși să fie numit un episcop ortodox, dar supravegheat foarte de aproape, dându-se guvernatorului transilvan, Contelui O'Donell, instrucțiunea secretă ca, *îndată ce va simți că Românii emigrează ori corespundează cu Rușii, episcopul lor să fie ridicat pe neștiute și îndepărtat dintre ei*”.

„Cererea episcopului Sofronie Chirilovici, adresată guvernului transilvan, spre a-i pune la dispoziție un loc potrivit pentru clădirea reședinței sau o casă corespunzătoare, a rămas fără rezultat”.¹

Eparhia lui Sofronie era puternică în ce privește numărul sufletelor : 558.076 ortodocși știa zărarul săsesc contemporan din Sibiu că avea Transilvania la 1772 față de vreo 119.230 uniți.²

Primind refuzul cererii pentru reședința în centrul țării și îndrumarea de a reșede în Sibiu unde nu i-se permitea însă nici cumpărarea nici zidirea de casă,³ Sofronie își închiria la începutul anului 1771 [când registratura primăriei Sibiului era la actul Nr. 40 abia.] locuință în Sibiu și își păstori de aici eparhia. „Aci a avut la început neplăceri cu compania grecească ai cărei membri nu voiau să se supună stăpânirii lui episcopesci. Guvernul ardelean a dat însă Grecilor din Sibiu ordin (23 XI. 1771) să se supună episcopului Chirilovici care

¹ Lupaș : Studii, conferințe, V, Cluj, 1946, p. 166-7.

² I. Lupaș : *Studii, conferințe I, Buc.*, 1928, p. 392 n. Gr. Maior după alegerea sa de episcop unit i-se plângea la 11 II, 1773 papii, că 145,205 familii ardeleni s'au lepădat de unire curând după ce au înțeles din bulele pentru P. P. Aron că teofogul iezuit conduce biserica unită și că autoritățile superioare vreau s'o latinizeze cu încetul. (Z. Păclișanu : „Teologul” *vlădicilor uniți*. Mem. S. Ist. Buc. 1923, p. 41). Numărul familiilor îl lua din „*Status Episcopatus Fagarastensis anno 1772*”, publicat de Gh. Barițiu în *Părți alese din Istoria Transilvaniei*, I, Sibiu, 1890, p. 740, care făcea statistica bisericească și școlară a Românilor ardeleni la lepădarea unirii (1760) și la 1772.

³ I. Lupaș, *Studii*, I, p. 391.

a fost trimis în Ardeal numai după ce partea cea mai mare a Românilor s'a lepădat de unire".¹ Cu atât mai bucuroși au fost de el Românii brașoveni, cari îi dăruiră o cârjă arhierească în 1772.²

Mai durabile neplăceri a avut cu prozelitismul unionist, sprijinit de autorități cu toate că interziceau brutalitățile fanaticului Rednic. De intoleranța acestuia scăpară ortodocșii ardeleni curând, prin moartea lui, dar numai spre a o întâlni pe a urmașului său din 1772, Gr. Maior,³ pe care o prezintă So-

¹ Id. *Ist. bis.* Sibiu, 1918, p. 124.

² Mateiu, *Vacanțele*, p. 35.

³ Aprobând împărăteasa (St. R. 1419—10 Iun. 1772) propunerea comisiei transilvane din 3 Iun. 1772 de a permite alegere de episcop în locul lui Rednic, mort la 2 Mai 1772, sinodul din Blaj, 15 Aug. 1772, alege cu majoritate de voturi pe Gr. Maior, despre celibatul căruia se zice că există documente indiscrete, compromițătoare și pentru Rednic. Consiliul de stat făcea la 10 Sept. 1772, referat intitulat: „De ce n'ar fi consult a acorda episcopia unită censorului iliric G. Maior?” rezumând astfel nota din 4 Sept. 1772 a contelui Koller, directorul cancelariei Consiliului de Stat): „Contele Koller mărturisește că din relațiile dese ce le are cu G. Maior s'a convins în deajuns că acesta are spirit neastâmpărat. Cică n'ar fi mulțumit cu găzduirea sa la parohul din Lerchenfeld, lăudat de toată lumea pentru modestia sa, ci ar dori locuință separată, poate pentru a putea primi fără control cunoscuți și lume. Dar chiar dacă n'ar fi acest lucru și multe cărți pentru el începuturi de proptiri, merită totuși a se lua în considerare: 1. Că el înainte cu câțiva ani a fost dus din ordin împărătesc din Transilvania la Muncaciul din cauza purtării sale neastâmpărate și când fu numit censor de cărți, episcopul Muncaciului, Bradaț, a declarat că-i pare bine că scapă de el, dar că ar fi consult ca purtarea sa să fie supravegheată și aici. 2. Acelaș episcop înaintea morții sale a propus trei oameni potriviți a-i fi numiți urmași, fără a-l aminti pe G. Maior. Primul din ei, Bacinsky, a și fost numit episcop la Muncaciul, rămân însă pentru ales (la Blaj!) ceilalți doi (Ruteni!): Andrei Zsetkay și Ioan Pastelly, ultimul știind și germana pe lângă limbile țării. Ar mai fi și canonicul din Muncaciul, Ioan Baksay, care a fost paroh și protopop în Șaroșpatak și'n Sermuț 12 ani și a convertit mai mulți calvinii, iar acum prevede parohia principală și e consistorial. Consistorialul Gh. Borotszky, protopopul județului Ugocea și paroh în Oroszvég încă ar fi vrednic de promovare pentru pastorație de 8 ani și profesură. Există deci și alți oameni vrednici, nu numai G. Maior. Pentru acesta, ce e drept, au intervenit mulți,

fronie ca pe unul din motivele care-l silesc în 1773 să-și ceară transferarea din Ardeal.

O ispravă a prozelitismului: răpirea de către uniți a bisericii și a sesiei parohiale ortodoxe din Roșia Montană (jud. Alba, lângă Abrud) în 1772, ne-o povestește raportul ședinții comune (Consesses) în chestiuni religioase transilvane din 5 Sept. 1772: Guvernul ardelean îi raportase comisiei că ortodocșii din Roșia i-s'au plâns că uniții vreau să le ia biserica și sesia. În urma acestei plângeri, guvernul puse la cale conșcrierea ortodocșilor și a uniților din sat. S'au conșcris ca ortodocși 388, ca uniți 362, cu concluzia că ortodocșii „sunt numai cu 26 mai mulți decât uniții”. (Acel „numai” trădează tendința guvernului care făcuse conșcripția, de a scoate cât mai puțini Roșieni ortodocși). Guvernul aplică deci punctul 7 al regulamentului dismembrării din 1761¹ și dispoziția similară din 1767 (mai jos, votul referentului Löhr le redă) și-i ordonă magistratului din Abrud și episcopului Chirilovici, ca biserica din Roșia să fie fără întârziere, dar și fără a provoca zarvă, luată dela ortodocși și predată uniților. La publicarea acestui ordin al guvernului și a scrisorii în același sens a episcopului Sofronie către protopopul său abrudan în Roșia, în prezența unor ortodocși și a

vor fi fost însă multe din scrisorile sosite în favorul lui asemănătoare cu cea către răposatul episcop al Muncaciului, anexată aci, ale cărei expresii par a permite interpretări suspecte. Tocmai din cauza multelor sprijiniri nu e recomandabil să fie numit G. Maior. Ar fi de dorit și pentru unire salutar, să se introducă uniformitate totală la uniți din toate provinciile împărăției. La aceasta ar putea contribui mult angajarea ca episcopi în celelalte episcopii unite a oamenilor apți din eparhia canonizată deja a Muncaciului. — Rezoluția, iscălită Haugwitz, 11 Sept. 1772, transpune nota și anexa ei președintelui comisiei religioase, Blümegen, ca să le folosească după chibzuiala sa. (St. R. 2221—1772). Biografia întreagă a lui Gr. Maior, v. Hurmuzachi: *Fragmente zur Gesch. der R. Buc.*, 1881, II, — Jalba contra ortodocșilor îndată după hirotonirea sa, v. Barițiu, o. c. p. 137—9. El a înființat parohie unită și în Sibiu (Hurm.) și i-a zidit biserică dincolo de Țibin, începând-o în 5 Oct. 1778. Lupaș, *Studii*, V, p. 167).

¹ Bunea, o. c. p. 214 publică regulamentul rezumat, fără numerotarea punctelor; Dragomir *Ist. desrobirii* II, Sibiu, 1930, p. 234 mult mai sumar.

parohului lor Petru Dib, aceștia s'au opus și printr'o jalbă prezentată guvernului s'au provocat la art. 7, partea I, din Approbatae Constitutiones, care prevede ca (în cazuri de litigii pentru o biserică) să se trimită (la fața locului) comisari din cele patru religii recepte și biserica să fie atribuită partidei mai numeroase. Deoarece însă acea lege e a se înțelege numai despre religiile recepte, nu și despre cele tolerate,¹ Românii nu se pot provoca în mod valid la temeiul ei, deci guvernul e de părerea ca, întrucât numiții locuitori nu se lasă convinși cu buna a-și preda uniților biserica, să fie constrânși cu asistență militară. Iar fiindcă după raportul magistratului din Abrud parohul ortodox Petru Dib a fost principalul inițiator și conducător (al rezistenței), guvernul i-a poruncit totodată episcopului ortodox să-l aresteze fără întârziere pe acel paroh și să-l țină în temniță până la alte ordine.

Comisia bisericească aprobă luarea bisericii din Roșia dela ortodocși cu forța armată în vederea urmărilor rele ce le-ar avea încurajarea renitenței lor; în ce privește parohul lor arestat însă e de părerea să i-se ceară guvernului precizări stabilite prin anchetă, ce călcări de lege anume a săvârșit, ca să i-se poată dicta pedepsele ulterioare.

Consilierul-referent de stat Löhr rezumă astfel afacerea: Guvernul și comisia religioasă comună din Viena² au luat ca temei al propunerilor lor două dispoziții imperiale: a) Cea din 1761, care prevede că cei ce au fost odată uniți, nu se mai pot număra la ortodocși în cazuri de litigii pentru biserică și averea parohială. b) Cea din 1767, care prevede ca biserica să se dea uniților în localitățile unde aceștia sunt mai mulți de sfertul ortodocșilor.³ Episcopul ortodox a recunoscut acest temei și a

¹ ? — Trei din religiile recepte pe vremea Aprobatorilor (1653), cele protestante, erau tolerate'n 1772!

² hiesige Religions-Consess.

³ Pro regula generali praescriptum habeatur, ut ubi numerus unitorum quartam partem nonunitorum superaret, templum unitis traderetur. Publicată în întregime la Barițiu, o. c. p. 739—40.

îndemnat la cedarea bisericii, ceea ce însă s'a zădărnicit prin atăţarea parohului, dar fiind acesta îndepărtat din parohie, iar luarea bisericii cu forţa militară dând de gândit în împrejurările actuale, ar fi de recomandat, ca guvernul, să încerce a-i silii prin mijloace mai blânde pe parohienţii lipsiţi de parohul atăţător a-şi ceda uniţilor biserica, şi numai dacă nu reuşeşte aşa, atunci să aplice forţa şi în general să urmeze întru toate decretul imperial normativ dat pentru astfel de cazuri la 13 Aug. 1767. Propunerea comisiei cu privire la parohul arestat şi-o însuşeşte.

În acest sens redactează şi rezoluţia imperială, datată 19 IX 1772.¹

Acţiunea delă Roşia, cu temeiuri pe cât de legale, pe atât de nedrepte, e una din multele acţiuni de acest fel, care au produs şi mărit instituţia habsburgică numită biserica română unită sau biserica greco-catolică română. În ele şi'n nedreptăţile sociale şi economice care pregăteau revoluţia lui Horia, e de căutat explicaţia fenomenului înregistrat de jalba din 1773 a clerului unită că „toată Transilvania emigrează în Principate”.² În ele e de găsit şi unul din motivele pentru care îşi ceru după trei ani de activitate episcopul Sofronie transferarea din Transilvania.

Cu ce conştiinţă putea adică un episcop creştin iscăli adrese ca aceea ce i-s'a comunicat lui Sofronie în chestia bisericii şi a sesiei din Roşia? Păstoria în aşa chingă şi sub astfel de „bol-duri” era supliciu moral pentru un episcop oricât de guvernamental.

Pe lângă acest motiv, greutăţile necunoaşterii suficiente a limbii române³ sau necazurile de chiriaş în Sibiu sunt secundare şi disparente.

¹ St. R. 2286—1772.

² Bunea, o. c. p. 259, St. R. 1501. Mateiu: *Vacanţele*, p. 62.

³ Bunea, o. c. p. 252 trimite la un exemplu de graiul episcopilor sârbeşti, transmis despre Sofronie de P. Maior (*Ist. bts. Buda*, 1813 p. 132): „Acesta odată în Ardeal, într'un sat făcând oamenilor învăţătură în limba românească, precum o ştia, vrând să zică: cum porunceşte Tabla, cum porun-

În lunie 1773 călătorind Iosif al II-lea prin Ardeal, pe dealul Furcilor lângă Mediaș l-au întâmpinat preoții ortodocși români din protopopiatul Mediașului, de 11000 de suflete, în frunte cu protopopul și i-au predat un memoriu, cerându-i permisiunea, parte să-și ridice biserici, parte să-și iee bisericile îndărăt, mai ales cei din Brateiu. Împăratul le spuse să umble la aceeași biserică cu uniții, când aceia ies, ei să intre. Preoții au primit plecându-se până la pământ. Împăratul le mai zise: „oi căuta!” și plecă.¹

În Sept. 1773, deodată cu cererea protopopilor ortodocși ardeleni de a fi scutiți ei și parohii lor și sesiile lor de dîjme și de impozite și de a li-se da biserici și case de rugăciuni, primea deputația ilirică din Viena și cererea episcopului Sofronie de a fi transferat din Transilvania în Ungaria. Ca motiv induce că pentru Românii ardeleni s'a numit de curând un episcop unit, Gr. Maier, și că'n Ungaria, patria sa, sunt vacante câteva episcopii sârbești. Cât a funcționat în Transilvania, s'a străduit să cruțe vistieria statului, să promoveze unirea și să-i readucă pe cei emigrați în Țara Românească și în Moldova. Dacă stăpânirea ar vrea să mențină totuși episcopia ortodoxă ardeleană și pe mai departe, aceasta se va putea face fără sporirea împovărării vistieriei statului așa, că în locul său, ca în al unuia care n'ar mai putea funcționa în Ardeal fără cheltuieli sporite, s'ar numi episcop alci Dimitrie Eustatievici, candidatul cel mai potrivit, ardelean de naștere.²

cește Gubernia, cum poruncește Împărăteasa; în loc de românescul *cum*, puse sârbescul *kako*, și așa mînînd înainte, zise: *Kako Tabla, kako Gubernia, kako Împărăteasa*. Carea auzînd proștii, odată se turburără, zicînd: „Ce om iaste acesta, de c... tabla, c... Gubernia, încă și pe Împărăteasa?...”

¹ T. V. Păcățean: Cartea de Aur, I, p. 84.

² Secretar din 1762 și însoțitor pretutindeni și tălmăciu al episcopilor Dionisie și Sofronie, D. E., n'ar fi împovărat vistieria, avînd o stavă și o stupină în Ceanul de Câmpie și alte averi mari, despre cari clerul unit insinua în jalba din 1773 că ar fi provenit „din despoierile poporului și din promisiunile de parohii și protopopii”. (Bunea, o. c. p. 252) D. E. era însă bogat și de acasă ca fiul protopopului Brașovului, care-l putuse trimite la studii la Chiev.

Fuga lui Sofronie de greutățile episcopiei ardelene spre o episcopie mai liniștită și mai confortabilă e contrară canoanelor și condamnabilă chiar dacă n'ar fi folosit, precum se afirmă, (v. mai jos), mita pentru reușita ei. Prozelitismul noului episcop unit e drept că nu era mai prejos de al celor doi înaintași, dar aceasta nu-l îndreptățește pe Sofronie a-și salva comoditatea lăsându-i pradă eparhia.

Deputația ilirică își începe raportul despre cererea lui Sofronie și despre cea a protopopilor lui cu constatarea că ele n'ar fi de competența ei, cum i-s'au repartizat, Transilvania neavând Sârbi. În privința cererii episcopului Sofronie, deputația recunoaște că el e foarte lăudat de episcopul din Cinci-biserici și că ea n'a auzit niciodată vreo plângere contra lui, crede totuși că ar trebui să se cearăteze, nu cumva există vreo intenție ascunsă în dosul cererii sale. Cât despre numirea unui urmaș al său în Transilvania, deputația, în totală necunoaștință a stării Românilor ardeleni, nu se poate pronunța. La fel stă deputația și în ce privește cererea protopopilor ardeleni. Din ea deduce că starea clerului ortodox ardelean nu e reglementată în niciun chip, în nicio ordine. Protopopii cer însă favoruri care nu le compet decât Sârbilor privilegiați, nu Românilor ardeleni, cari sunt numai tolerați: scutirea lor și a preoților supuși lor de impozit și de dijme și a pământurilor lor de taxă și acordarea (dreptului) de (a avea) biserici sau case de rugăciune în toate localitățile unde până acum nu aveau. Deputația mai face observația că de curând a întrebat-o cancelaria ardeleană că ce taxe plătesc popii sârbi pentru hirotonie și instalare, pentru sfințire de biserică și pentru vizitația vlădicească. Deputația i-a trimis regulamentul elaborat de ultimul congres național-bisericesc. Din acest incident deduce că și cererile în chestiune au să le rezolve autoritățile ardelene și de aceea crede că ele trebuie transpuse Consessului religios transilvan.

Rezoluția imperială ia act de raport, fără a decide ceva.¹

¹ St. R. 2251—1773.

Deputația făcuse acest raport la 18 Sept. 1773. Semn că Sofronie păstori în Sibiu până la sfârșitul anului 1773. Deși s'a afirmat că ar fi obținut încă'n 1773 transferarea cerută,¹ ade-vărul e că abia în anul 1774 a obținut-o,² anume: la 27 Maiu 1774.³ La 27 Aug. 1774⁴ îi raporta deputația ilirică consiliului de stat că Sofronie a fost transferat la Buda și ca atare se află la congresul național-bisericesc din Carlovit.⁵ După Radici⁶ congresul nu voia să-l recunoască, comisarul imperial, generalul H. Matthesen însă îl sili prin scoaterea unui decret imperial care le porunceă episcopilor să-l recunoască. Mai scrie Radici că spre a ajunge aici, Sofronie folosise și mită.

Congresul era pornit contra îndeplinirii scaunelor episco-pești de către autoritatea de stat, fără întrebarea Bisericii. Altfel, Sofronie era indicat pentru scaunul Budei, pe care-l ser-vise ca vicar, chiar dacă Dionisie voise să-l înlocuiască în 1767 cu un Iosif.⁷ Congresul mai putea fi contra transferării epis-copului Ardealului la Buda și pentru a nu-i lăsa pe ortodocșii ardeleni fără episcop, știindu-i amenințați de prozelitism⁸ și

¹ Vicarul Ioan Popovici la 16 Sept. 1783). Lupas: *Contribuțiuni la istoria Românilor ardeleni* 1780—92, Buc., Mem. S. Ist., 1915, p. 57—8, 663—4) și ziarul sibian la începutul anului 1784 (Id.: *Studii, conferințe*, I, Buc. 1928, p. 392 n.) afirmau că fusese transferat în 1773.

² St. R. 1787 din 1774: Împărăteasa la 15 Iulie 1774 la nota deputației ilirice din 14 Iulie cu privire la alegerea de episcopi ortodocși prin care s'au îndeplinit scaunele vacante din Buda, Timișoara și Vârșet pune rezoluția: Vreau să accept propunerile lui Mathesen, fără ca deputația să-mi mai pre-zinte raport special despre ele.

³ Prot. Sl. Kostici: *Srbi u rumunskom Banatu*, Timișoara, 1940, p. 16.

⁴ St. R. 2255.

⁵ La acest congres au participat și delegații Românilor bihoreni, fiecare easă plătindu-le cheltulala cu câte 4 cruceri. Chitanțele, cu numele tuturor capilor de familie ortodocși din Bihor, se păstrează în arhiva jud. Bihor.

⁶ *Die Verfassung der orthodox-katholischen Kirche bet den Serben in Oesterreich-Ungarn*, I, Werschetz, 1877—8, p. 129.

⁷ Mateiu, o. c. p. 35.

⁸ La 27 Iulie 1774 ordona împărăteasa: 1. Ca mireni cari părăsesc unirea să fie aruncați în temniță. Acolo să fie vizitați de preoții și învățătorii uniți, cari să-i învețe și să-i mustre. 2. Pe preoții nesincer uniți să-i cano-nească episcopul unit în temnița sa. — Guvernul comunica acest ordin epis-copului unit la 1 Oct., iar episcopul preoților săi la 27 Dec. 1774. (*Cultura Creștină*, Blaj, Oct. 1939, p. 623—4).

știind cât de greu li-s'a admis episcop propriu. Curtii însă acest motiv îi va fi recomandat transferarea, cererea lui Sofronie nimerindu-se a-i favoriza planurile privitoare la ortodoxii ardeleni.

Raportul deputației ilirice din 27 Aug. 1774 din care aflăm că Sofronie era în acel moment la congres pentru confirmarea sa în scaunul Budei, îi înainta consiliului de stat și cererea lui Sofronie de a i-se dispune, ce să le răspundă eparhiotilor săi ardeleni, dacă ei află — presupune că au și aflat deja — de transferarea lui și i se vor adresa în scris. (despre jurisdicția episcopală viitoare peste ei). Mai cerea dispoziții, ce măsuri să ia în privința locuinței ce-și închiriasse în Sibiu, în privința efectelor de valoare ce i-au rămas acolo și în privința taxelor vlădicești ce i-le mai datorează clerul ardelean. Deputația declara că nu se poate amesteca în afacerile particulare ale acestui episcop; el trebuie să cunoască starea viitoare a episcopiei ortodoxe ardeleni și organizarea clerului și a poporului din cuprinsul ei, el trebuie deci să știe ce să-i răspundă vicarului său ardelean și eparhiotilor săi de acolo. Din această cauză și din aceea că biserica ardeleană nu-i e supusă jurisdicției ei, deputația nu face nicio propunere.

Consilierul referent presupune că intenția împărătească e ca postul atât de important din cauza vecinătății Moldovei și a Țării Românești al episcopiei ortodoxilor atât de numeroși în Transilvania să fie îndeplinit cât mai curând, fiind foarte în-
 doielnic ca Cîrîlovici să poată supraveghea din Buda, din departare, clerul ardelean. În acest caz se rezolvă dela sine întrebările puse, iar pentru încasarea veniturilor sale vlădicești restante îi va da lui Cîrîlovici concurs guvernul. Aceasta și în cazul că el ar deține ambele episcopii. Menținerea locuinței în Sibiu și instruirea protopopului vicar depind de rezolvarea acestui punct preliminar.

Rezoluția imperială prescrie să i se ceară lui Sofronie propunere, cui și cum să-i fie supuși bisericește ortodoxii ardeleni deocamdată, până la alte dispoziții, după ce el s'a transferat deja la Buda. Celelalte chestiuni, particulare, și-le va re-

zolve el însuși după plăc, iar pentru a-l da concurs la încasarea taxelor sale vlădicești restante se îndrumă prin ordin concomitent guvernul ardelean.¹

Împărăteasa și consilierii săi lăsau să decidă Cirilovici, dacă e mai bine să se numească episcop nou în Ardeal, sau să încaseze el și pe viitor veniturile eparhiei ardelen. Dacă referentul, peste a cărui propunere, sau mai bine sugestia sceptică și resemnată, trecu împărăteasa la sfatul altor consilieri mai intimi și mai influenți, vedea că e mai spre binele general ca eparhia ardeleană să-și aibă titularul ei, de bună seamă că va fi înțeles aceasta și vlădica Sofronie. Ispita era prea mare însă² și caracterul său prea slab, ca să-l poată da curții sfatul ce era dator a i-l da după conștiința sa de urmaș al apostolilor.

Așa se ajunsese că Românii ardeleni rămaseră iarăși fără episcop propriu, până'n zilele împăratului luminat Iosif al II-lea, care găsi în convingerile sale înaintate puterea de a trece nu numai peste interesul meschin al administratorului năimț, ci și peste politica prozelitistă a casei habsburgice.

¹ St. R. 2255—1774.

² Lăcomia unui episcop îi înlesnea Curții să lese pradă prozelitismului și decadenței o eparhie, precum îi înlesmise și Isaia al Aradului să facă la fel cu eparhia Caransebeșului în anii 1740—49: spre marea indignare a congresului național-bisericesc, care-l amenință cu aruncarea prin fereastră în 1744. Radici, o. c., p. 127—8, Cotoșman: *Episcopia Caransebeșului până în pragul secolului al XIX-lea*, Caransebeș, 1941, p. 140.

Momente extraordinare ale conștiinței

— Un capitol de psihologie —

de Dr. NICOLAE TERCHILA
profesor de Filosofia creștină și Pedagogie

Stările extraordinare ale conștiinței proiectează multă lumină asupra acestora. Incercând să prezentăm stările de conștiință abnorme, vom aduce o contribuție însemnată la lămurirea noțiunii: conștiință. Nu încapе îndoială că conștiința alcătuеște un întreg unitar și nimeni nu se va gândi la o împărțire a ei în mai multe unități. Și totuși ea are laturi, însușiri, trăsături cari izolate ar putea să apară abnorme, câtă vreme celelalte laturi nu par a se abate dela normă. Normă înseamnă aici: obișnuit, cunoscut, îndatînat, iar cuvîntul „abnorm” se referă la neobișnuit, neîndatînat, excentric.

Una dintre laturile conștiinței este *claritatea* acesteia. Ea poate să aibă toate gradele, începînd dela claritatea desăvîrșită cu care un psiholog rafinat încearcă să-și dea seama de procesele sufletești, până la cea mai profundă înconștiență a narcozei. Stările abnorme ale conștiinței se numesc perturbări. Ele merg până la suspendarea conștiinței. Astfel și o oboseală grea poate provoca o ușoară perturbare a conștiinței.

La măsurarea gradului de claritate a conștiinței s'a întrebuintat capacitatea de-a primi impresii externe. Această procedură însă poate fi admisă numai cu anumite rezerve. Deoarece există cazuri în cari impresiile externe sunt înregistrate cu o claritate surprinzătoare, iar efectul lor intern rămîne mai puțin clar. Și invers. În unele cazuri conștiința se mărginește

la anumite domenii, este însă foarte clară, câtă vreme față de realitatea externă dă semne de turburări. Altădată claritatea prezintă schimbări alternative. Așa există de ex. o psihoză simptomatică numită *amenția* în care claritatea și turburarea conștiinței alternează rapid.

Interesante sunt acele stări în cari de ex. bolnavul cu temperatură mare observă amănunte din jurul său, de pildă un foșnet de haină, ceea ce rămâne subliminal pentru cei prezenți pe cari el în schimb nu-i mai cunoaște, nici nu-i mai înțelege. Alt caz. Un om normal, deplin stăpân pe conștiința sa, observă de ex. pe tabloul unui templu grecesc de obicei coloanele numeroase și mari etc. Un bolnav cu temperatură vede deodată, pe cerul albastru figurile create de spațiul dintre acele coloane și fantazează în jurul lor. Așadar bolnavul a neglijat o figură obișnuită (coloana), îndreptându-se spre o figură absolut neobișnuită (spațiul intercolonial) dar structurată. Omul normal nu e în stare fără efort să realizeze acest procedeu și astfel i se pare că bolnavul fantazează, adică are conștiința turburată.

Uneori se pare turburată gândirea și vorbirea bolnavului, de fapt ea este numai neobișnuită, rară, săltăreață, irațională, poetică. Dacă medicul definește acest delir drept o stare psihică perturbată ea ar intra în categoria stărilor de conștiință abnorme. Din alt punct de vedere suntem nevoiți a respinge această părere. Există perturbări psihice (de ex. în scisofrenie), cari nu sunt nici delirări, nici stări de conștiință perturbate, ele sunt numai stări ale conștiinței abnormale. Aceste stări de perturbare psihică de altă natură pot fi analizate ca alterațiuni ale cugetării. Ele nu pot fi încadrate între perturbările psihice deși cele din urmă pot produce pe cele dintâi.

Scisofrenia: scisiunea conștiinței apare în forme foarte diferite. Așa de ex. bolnavul își dă seama că nu mai este stăpân pe gândurile sale. Acelea se îndreaptă — fără voia sa — spre un joc din copilărie, sau trebuie să asculte de o voce străină care-i poruncește să rostească cuvinte neplăcute lui, sau deodată cum îi dispar gândurile proprii și-l năpădesc altele neplăcute,

ex. la rugăciune adeseori se întâmplă că ne dispar gândurile în legătură cu cuvintele rugăciunii și năvălesc asupra noastră alte gânduri. Așa se întâmplă că rostim rugăciunea „Tatăl nostru”, pe la mijlocul ei ne pierdem în alte gânduri, dar gura rostește înainte „Tatăl nostru” până la capăt, începe „Prea Sf. Treime”, poate și „Împărate ceresc”, deodată revenim ca înspăimântați, dându-ne seama că ne-am pierdut, că ne-au „furat” gândurile.

Câtă vreme posedatul sau medium-ul își pierde conștiința, eul propriu nu participă la faptele săvârșite, scisofrenul își dă seama de cele petrecute cu el, este conștient însă puterea de acțiune, de dirijare a eului rămâne paralizată.

Exemplele acestea ne dovedesc îndeajuns că înțelesul noțiunii „conștiință” este foarte variat și că există stări sufletești cari nu pot fi încadrate în nici unul din înțelesurile obișnuite, sau se potrivesc în mai multe deodată.

Amintim și faptul că o alterație a conștiinței nu aduce cu sine și o alterație a intenționalității. Bolnavul poate rămâne cu atenția îndreptată spre un obiect, fiind totuși cu conștiința turbure. Gradele de claritate ale conștiinței în cazul acesta nu se acopere cu intenționalitatea.

Cuvântul „comă” care s'a introdus pentru a indica turburările clarității de conștiință, are mai multe înțelesuri. Odată însemnează perturbări psihice reale în cari de ex. bolnavul este împiedecat de a înțelege clar mediul său. Altădată se obișnuște a considera drept „comă” acea conștiință alternativă în care bolnavul e capabil să distingă clar mediul, situația, urmăritorii săi, șansele de evadare, etc., dar toată această scenă rămâne absolut izolată de râul conștiinței din punct de vedere mnetic. Bolnavul nu-și amintește nimic din toată scena petrecută. Prin urmare două faze de conștiință urmează una după alta, uneori absolut clar, alteori mai puțin clar despărțite. Faza I-a, starea normală, pătrunde adânc în faza II-a întrucât bolnavul este stăpân asupra materialului de experiență proprie. Dimpotrivă faza III-a n'a primit trăirile din faza II-a (amnesie), deci

faza II-a rămâne desbînăată de faza III-a. În anumite cazuri (scisiuni psihogene) hipnosa reuşeşte să procure conştiinţe pentru a III-a de către a II-a. În alte cazuri (epilepsie) hipnosa nu dă nici un rezultat sau rezultate foarte sumare.

Somnambulismul a fost totdeauna un subiect preferit pentru speculaţiuni romantice. Aici aflăm o bogată selecţiune de simptome. Aşa de ex. somnambulul şi-a păstrat luciditatea în drumurile sale primejdioase pe acoperişuri de case; el s'a zăpăcit, întrucât mişcările lui nu păreau să aibă nici un rost; el a fost izolat de lumea externă, ignorând multe din jurul său; el a fost mnetic izolat deoarece după faptă nu-şi amintea nimic de tot ce a făcut.

Cu unii copii normali se poate stabili un anumit raport în somn, executând ei în această stare, ordine sau chiar conversând etc. Însă în somn adânc încetează orice amestec al lumii externe în procesele psihice ale celui ce doarme. Somnul adânc, pierderea conştiinţei în urma unei leziuni cerebrale, sau narcoasa sunt stări externe de suspendare totală a clarităţii conştiinţei.

Dacă de ex. un acuzat în faţa justiţiei încearcă să se desvinovătească, spunând că a săvârşit crima pasională absolut *inconştient*, orbit de patimă, el înţelege o inconştienţă cu totul de altă natură, dorind să exprime prin aceasta că nu poate fi vorba de o premeditare. În termeni juridici exprimându-ne, un asemenea făptuitor vrea să spună că fapta sa n'a săvârşit-o nici din imprudenţă, nici din premeditare, ci că el a fost numai scena pe care s'a petrecut agitaţia subită. Cuvântul „scenă” este adeseori înlocuit prin cuvântul „medium”.

Acel acuzat nu vrea să afirme că o fiinţă *streină* a pus stăpânire asupra lui, dar el trebuie să admită că nutrea o ură veche împotriva victimei, însă cu toate acestea nu se simte responsabil pentru impulsul subit.

Când e vorba de medium, cel *răpit* de patimă are convingerea de-a fi acţionat numai ca organ al unei puteri (mai înalte).

Toate aceste cazuri ne dovedesc un fapt incontestabil din punct de vedere psihologic; anume, eul ca un component al

conștiinței suferă oareșcarî perturbări, participarea lui la viața conștientă este numai pasivă, responsabilitatea pentru cele petrecute lipsește. (Th. Elsenhans; Lehrbuch der Psychologie III Aufl. Tübingen 1939, pg. 485 scv.).

Conștiința umană și trăirea divinității.

Unii psihologi confundă cu aceste cazuri sau înșiră eronat între fenomenele de perturbare a eului și puternicile trăiri ale divinității de către prooroci din V. T. sau de către Apostoli, mai ales de către Sf. Ap. Pavel, în N. T. sau de către marii mistici. Inșă, analizând fenomenul mistic al trăirii divinității la aceste personalități religioase ajungem la concluzia evidentă și clară că în conștiința acestor oameni excepționali nu poate fi vorba nici o clipă de o perturbare a eului. Eul lor rămâne deplin conștient, puterea lor de judecată rămâne intactă, rațiunea lor își păstrează deplina luciditate atât în timpul trăirii divinității cât și după aceasta. Tocmai psihologia pragmatică modernă și mai ales cercetările specialiștilor cu renume mondial (cum sunt: *William James* — *Die religiöse Erfahrung in ihrer Mannichfaltigkeit*. Trad. germană de W. Wobbermin. Leipzig 1914. Ed. II., *Ed. Starbuck* — *Religionspsychologie*. Vol. I și II. Trad. germ. de F. Beta și G. Vorbart. Leipzig 1909., *Karl Girgensohn* — *Die Religion, ihre psychischen Formen und ihre Zentralidee*. Leipzig 1903), ne dovedesc cu prisosință acest fapt.

Textele Sfintei Scripturi sunt argumente puternice la îndemână pentru oricine. De aceea vom prezenta câteva cum urmează: „Și am zis; o ticălosul de mine că m'am umilit fiindcă sunt om; și buze necurate având și locuesc între popor care are buze necurate și pe *Impăratul Domnul Savaot* l-am văzut cu ochii mei. Și s'a trimis la mine unul din Serafimi și în mână avea un cărbune de foc care-l luase cu cleștele din altar. Și l-a atins de gura mea și a zis; iată s'a atins acesta de buzele tale și va șterge fărădelegile tale și păcatele tale va curăți. Și am auzit glasul Domnului zicând; pe cine voi trimite? Și cine va merge la poporul acesta? Și am zis; iată eu sunt, trimite-mă. Și a zis; mergi!” *Isaia VI, 5—9.*

„Și a zis Domnul către mine: Nu zice că tinăr sunt eu, căci către toți cari te voi trimite vei merge și toate câte voi porunci ție vei grăi. Să nu te temi de fața lor că Eu cu tine sunt ca să te scot pe tine, zice Domnul... Și tu încinge mijlocul tău și te scoală și grăește către ei toate câte voi porunci ție, nu te teme de fața lor, nici te înfricoșă înaintea lor că cu tine sunt Eu, ca să te scot pe tine, zice Domnul. Iată te-am pus pe tine astăzi ca pe o cetate tare și ca un zid de aramă tare la toți împărații ludei și la boerii lui și la poporul pământului. Și vor da război asupra ta și nu te vor putea birui pentru că cu tine sunt Eu ca să te scot pe tine, zice Domnul“, (*Ieremia I 7—9, 17—19*).

„Iar în Betel nu vei mai proroci, că sfințitorul împăratului este și casă împărătească este. Și a răspuns Amos și a zis către Amazia: Nu eram eu proroc nici fecior de proroc. Și m'a luat Domnul dela oi și a zis mergi și prorocește asupra poporului meu Israil“ *Amos VII 13—15*.

Aceste cuvinte din Sf. Scriptură a V. T. ne descriu *procesul psihic al chemării de proroci*, cu care prilej cel chemat trăește real, percepe prezența unui *Eu superior* fără a suferi o perturbare în eul propriu. Prorocul aude clar glasul Domnului, își dă seama de cele auzite, înțelege clar cuvintele Lui cari îl umple de puterea nouă nebănuită și conștient de stăpânirea acestei forțe supraomenești este capabil și săvârșește fapte cari schimbă drumul destinului în viața unui popor. Așa dar aici nu poate fi vorba de o simplă perturbare a eului, de o stare bolnăvicioasă a sufletului, căci dintr'o halucinație, iluzie, extază, scizofrenie, epilepsie, etc. nu s'au născut încă fapte mari cari să schimbe mersul istoriei cum s'a întâmplat cu prorocii Vechiului Testament sau cu Apostolii Noului Testament, a căror activitate nu este o simplă invenție, pentru că a lăsat urme neșterse în istoria unui popor, ba chiar în istoria omenirii întregi.

Convertirea religioasă cu întregul cortegiu al fenomenelor însoțitoare este o dovadă că aici nu avem a face cu simptomele unei boli sufletești, aici nu e vorba de o perturbare a

eului, ba dimpótrivă, conștiința convertitului se luminează ca o cameră în care pătrund razele puternice ale soarelui de primă-vară, devenind izvor bogat de viață nouă.

Impulsul nou de viață pe care-l produce convertirea religioasă se manifestă apoi în diferite direcții și anume: produce voe sau putere de viață la cei zdrobiți trupește; produce putere de a lua o hotărîre de mare valoare morală; sau a accepta un nou scop de viață la cei cu conștiința dormitantă; pe cei slabi și timizi îi umple de putere și îndrăzneală; pe cei asupriți de gânduri și dureri sufletești îi umple de fericire și bucurie; îi asigură de viață veșnică pe aceia cari „de frica morții viața întreagă au robii”.

Să ne referim numai la prima comunitate de creștini în cari puterea și bucuria expansivă caracteriza pe cei cari credeau în Iisus, unde „eului” umplut de noua viață sufletească nu-i ajungeau cuvintele proprii, ci „vorbeau în limbi”, preamărind faptele mari ale lui Dumnezeu, unde posesia Duhului Sfânt, care din ceruri a pătruns în viața proprie, o simțeau, o trăiau ca pe un fapt de experiență pe care Pavel îl folosește ca pe cel mai puternic mijloc de argumentare în grea discuție când se adresează Galatenilor zicând: „Iată numai ce voiesc să știu dela voi: prin faptele legii ați primit voi Duhul, ori prin auzirea credinței?” (*Galateni III, 2*).

Fenomenul psihologic al convertirii religioase precum și claritatea evidentă a conștiinței în mijlocul acestui fenomen primește un exemplu strălucit în convertirea, în viața și în activitatea colosală a *Sfântului Apostol Pavel*. În fața personalității lui uriașe pare ridicolă orice încercare de-a susține că în viața lui, ar putea fi vorba de o perturbare a eului sau de vreun alt simptom de boală sufletească. Intreaga lui activitate ne dovedește că eul propriu n'a suferit nici o perturbare în înțelesul psihiatriei moderne, ba dimpotrivă eul său chinuit înainte de convertire, în acest moment suprem al vieții sale și-a aflat izvorul de viață în Iisus Hristos, prezența căreia o trăește în mod real, o simțește în mod nemijlocit.

În mijlocul acestei trăiri conștiința lui rămâne clară, el își dă seama pe deplin că Hristos cel tainic dar real, viază în el și întreaga lui ființă, toată viața lui sufletească și trupească, eul său complex primește din această convingere puterea nebănuită pentru o nouă viață, precum rezultă din cuvintele-i proprii: „Nu mai trăesc eu, ci Hristos trăește în mine” *Galateni II 20*; „Toate le pot întru Hristos cel ce mă întărește” *Filipeni IV 13*; „Și mi-a zis mie: destul este ție darul meu, căci puterea mea întru neputință se săvârșește”... *II Corinteni XII 9*.

Deasemenea la *marii mistici* de mai târziu în procesul suferesc de trăire a divinității conștiința își păstrează claritatea deplină, eul misticului nu suferă nici o perturbare, iar rațiunea nu este întunecată nici o clipă. Marele rol al rațiunii în trăirea practică ortodoxă îl sesizează mai ales *Sf. Maxim Mărturisitorul*. În concepția lui, omul trebuie să treacă întâi peste faza cunoașterii rațiunilor tuturor lucrurilor și tuturor virtuților, ca să ajungă la Rațiunea supremă, în Logosul din care emană acelea ca niște raze. (A se vedea de pildă: Iosef Loosen: *Logos und Pneuma im begnadeten Menschen bei Maximus Confessor*, Munster i. W. 1941). — Mistica creștină e supra-rațională, nu irațională, căci nu ocolește rațiunea, ci epuizează întâi prin îndelungate eforturi toate posibilitățile ei, rămânând statornic îmbogățită cu recolta adunată din ele.

Pe supremele ei culmi ea este dragoste și lipsă de patimi. Dar cine poate spune cuvânt de reproș împotriva dragostei, chiar dacă nu e numai rațională, ci și suprarățională?

Misticismul în sens peiorativ numit și obscurantism este caracterizat prin patimă, iar misticismul adevărat, prin dragoste. Patima întunecă rațiunea, pe când dragostea o luminează. Toate au rațiune în lumea aceasta, lucruri și fapte, spune Sf. Maxim, numai patimile nu au nici una. Omul evlavios lucrează „rațional”, spun toți părinții. Numai pătimășul lucrează irațional” (nesocotit).

Dar atunci mistica autentic creștină e tot ce se poate mai opus obscurantismului, fie că acesta se maschează în formele

religioase, fie că vorbește chiar în numele rațiunii. Căci nimic nu urmărește mai metodic, mai „rațional”, mai „științific” curățirea omului de orice patimă și sporirea dragostei în sufletul lui, ca mistica creștină. — (Filocalia sfintelor nevoițe ale desăvârșirii. Vol. II, p. 10. Traducere din grecește de D. Stăniloae. Sibiu 1946).

Din cele spuse putem trage concluzia valabilă și în fața spiritului critic al științelor moderne că trăirea divinității este un fenomen sufleteșc extraordinar, dar nu abnormal sau patologic, ea nu turbură conștiința subiectului care „trăește”, percepe transcendentul cu o intensitate sensorială (aude, vede), dobândind astfel perceperea suprasimțuală, putere de convingere simțuală, iar conștiința lui păstrează o claritate supremă.

Între fenomenele extraordinare ale conștiinței amintim și *invenția și inspirația artistului*. Spiritul inventiv sau geniul creator percepe idea nouă ca pe un fulger ce pătrunde în câmpul conștiinței sale, venind din afară de „eu”. Eul se simte numai ca un vas primitiv al unui dar superior. Inventatorul vede cu ochii săi spirituali invenția sa, poetul *aude* șoaptele tainice ale unei ființe transcendente, geniul muzical *aude* armonia nouă, cu urechile sale spirituale, chiar când cele trupești sunt defecte (cazul lui Beethoven care era surd când a compus cea mai valoroasă creație muzicală, simfonia IX-a).

Psihologia contemporană acceptă părerea veche, existentă și în antichitate (inspirația prin muse) că rațiunea umană nu crează singură valorile spirituale. Ea are rolul unui far luminos prin care omul le întrezărește numai, le înregistrează, căutând apoi forma adecvată pentru a le face accesibile semenilor. Astfel devine rațiunea organ al revelațiunii divine.

Somnul și visul.

Somnul și visul sunt stări sufletești normale. Totuși legătura lor cu stările extraordinare ale conștiinței sunt atât de strânse încât discutarea lor în acest capitol pare a fi justificată. Nu există încă nici o teorie universal valabilă care să

explice somnul, deși această problemă frământă mintea omenescă din cele mai vechi timpuri. Sunt binecunoscute fenomenele cari introduc somnul normal: oboseala, slăbirea puterii de atențiune și cugetare, confuzia ideilor, amestecul liber și fără legături al gândurilor, primele simptome ale visului cari se prezintă ultimului control al conștiinței și halucinațiile hipnagoge. Cele din urmă ne oferă singura ocazie în care omul sănătos care se observă cu luare aminte poate cunoaște ceva din ființa înșelăciunii simțurilor.

Ființa somnului este necunoscută până în prezent. *E. Kant* în antropologia sa definește somnul ca incapacitatea de a ne da seama de reprezentările dobândite pe calea simțurilor; de *Jan*, 1836, zice că somnul este întreruperea voinței libere și a activității simțurilor; *Burdach* spune că sufletul în somn recade în viața lui foetală; *Fechner* crede că sufletul în somn se mută într'un alt organ. Aceste definiții din veacul al XIX-lea cuprind păreri individuale, dar nu lămuresc esența visului.

După ivirea darvinismului, de un interes deosebit s'au bucurat teoriile fiziologice. — Fiziologia a creat teoria conform căreia somnul ar fi intoxicarea organismului cu toxinele oboselii, un fel de narcosă.

Dar pe cât este de adevărat că omul obosit cade într'un somn greu, la fel se poate provoca somnul prin hipnoză.

Omul se deprinde cu somnul la anumite ore, fără a fi obosit, sau nu poate adormi de oboseală; există apoi narcolepsia (boala somnului) care n'are nimic cu oboseala. Prin urmare nici această teorie chimistă nu ne mulțumește.

Au fost studiate apoi schimbările ivite la procesele organismului în somn: respirația, pulsul, circulația și repartizarea sângelui, etc. — Nici pe calea aceasta nu s'a putut descoperi ființa somnului. Iar despre scopul somnului știm numai atâta că servește recreația, cu excepția somnului abnormal. Somnul de iarna al animalelor sigur că nu servește recreația. Astfel și aceste explicări ale somnului sunt nemulțumitoare.

Prin cercetări asidue s'a constatat că există două tipuri ale adâncimii somnului. Primul și cel mai răspândit își are adâncimea cea mai profundă imediat după adormire și durează cam o oră, pentru a trece repede într'un somn ușor. Al doilea tip începe cu somnul ușor care se adâncește și continuă până dimineța. Aceste două tipuri nu sunt înăscute și sunt variabile.

După părerea unora somnul ușor de către ziua ar fi *timpul visurilor* . Unii autori afirmă că nu există somn fără visuri, alții susțin contrarul. Argumente eliminatorii lipsesc în ambele cazuri. Nu știm nici dacă visul are vreun scop. Naturaliștii înclină spre ipoteza că visurile ar fi numai o trezvie redusă, așa cum decurg o mulțime de funcțiuni organice în somn. Reprezentanții culturii-abstracție făcând dela ideile magice — mitologice — încearcă deasemenea să dea o explicație visurilor. *Sigmund Freud* afirmă că viața sufletească nu adoarme în întregime, pentru că ceva nu-i dă pace. Visul ar face posibil somnul, pentru că prelucră excitațiile cari altfel ar deștepta pe cel ce doarme.

Oricât de dezvoltată ar fi știința sau arta interpretării visurilor în trecut, o *fenomenologie a visului* există abia în indicațiile timpurilor recente. Studiul lui *F. Hacher* a făcut primul pas. Au urmat apoi *P. Köhler* și *Ilse Frank*. Fenomene specifice ale visului nu par a exista. Propriu visului ar fi destrămarea complexelor existente și formarea altora noi. Suntem nevoiți a întrebuința termenul neprecis „complexe” care însă n'are nimic comun cu mecanismul asociaționist. În vis se destramă toate complexele raționale, configurative, afective, ba se anulează chiar toate inițiativele sufletești; ele decad într'un fel de ataxie. Judecata, raționamentul, înțelegerea se destramă sau se distrug. Însă se ivesc noi complexe, cari sunt străine pentru trezvie, dar cari nu aparțin numai visului, ele producându-se și în urma extenuării sau înțoxicării. Există visuri cu înțeles profund dar sunt multe și fără nici un rost. O lege pentru decursul visului nu se poate stabili.

În vis se întetesc adeseori și senzații organice cari îmbracă forme fantastice, simbolice. Cel flămând visează mese bogate, durerile organice produc visuri urite, etc. Adeseori se amestecă în vis preocupările zilei sau se îndeplinesc dorințe. Este neîntemeiată afirmarea lui *S. Freud* că toate visurile sunt îndepliniri de dorințe refuzate.

Vorbirea în vis deasemenea își are specificul său, ivindu-se adeseori confuzii, sau seamănă cu formarea cuvintelor noui, sau cu gloselalia scisofrenilor.

O explicare științifică a visului întâmpină mari dificultăți, deoarece în cursul visului ne lipsește temelia științei, conștiința. Când visăm suntem inconștienți. După deșteptare încercăm să reconstruim visul din câteva resturi, pe cari le împodobim cu ajutorul fanteziei.

Tâlcuirea visului este oglinda unui timp, a unei concepții de viață. Ea pornește din ipoteza că visul are un înțeles. *Grecii din antichitate* credeau că nu toate visurile au înțeles ascuns. Ei vorbesc despre ; ἐμπνία=insomnii, cari sunt simple excitări fiziologice, visuri dorite, fără importanță deosebită ; apoi despre ονειροι=prorocii sau semne, cari au importanță pentru viață. În *Sf. Scriptură* visul este adeseori momentul de amestec al divinității în viața omului. — Așa Iosif, logodnicul Maicei Domnului, primește, în vis, porunca dela Dumnezeu să fugă cu pruncul Iisus în Egipt. — Și *Toma de Aquino* face distincție între visuri cu înțeles și fără înțeles. Intreaga literatură despre tâlcuirea visurilor în apus se bazează pe o carte de visuri grecească, din sec. IV. d. Hr., tradusă apoi în latinește sub titlul : *Somniale Danielis Prophetæ*.

Temeiurile psihologice ale ritualului cultului divin

de Preot GHEORGHE ȘOIMA

Conferențiar de Muzică bisericească și Ritual

Ritualul (Tipicul) este disciplina care dirijează cultul divin. Din punct de vedere subiectiv (latreutic) cultul ni se înfățișează ca o activitate, prin excelență, sufltească, spirituală. El este, în primul rând, adorare sau închinare adusă lui Dumnezeu. Dar „Dumnezeu este duh, și cei ce I se închină Lui, se cade să I se închine în duh și în adevăr” (Ioan 4, 24).

Este adevărat că viața duhovnicească (spirituală) nu intră în câmpul de cercetări al Psihologiei generale, ci, doar în parte, în cel al Psihologiei vieții religioase și, integral, în cel al Psihologiei mistice. Dar cultul divin public, pe care-l dirijează Ritualul bisericesc, nu este o desfășurare de viață pur spirituală, mistică, „simplificată” de elemente psihice propriu zise și de elemente fizice. Dimpotrivă, el este țesut din foarte multe exteriorizări literare și muzicale ale unor stări afective, asociate cu gesturi și mișcări corporale.

Cultul divin angajează întreaga ființă omenească: sufletul întreg cu toate funcțiunile sale (nu numai cele pur spirituale) și chiar corpul. Dumnezeiasca învățătură a lui Iisus relativă la închinarea „în duh” nu trebuie considerată în înțeles exclusiv pnevmatic, fără participarea afectului, intelectului și voinței. Ea vrea numai să ne atragă atenția asupra imperativului că săvârșirea cultului divin să se facă neapărat și „în duh”, cât mai mult „în duh”.

Dacă iluminarea, transfigurarea și extazul sunt fenomene metapsihice, în schimb stările sufletești exteriorizate în cântările

și cântările rânduielilor bisericești aparțin întru totul Psihologiei și în special Psihologiei vieții religioase. Prin urmare, din punct de vedere latreutic, cultul divin ni se înfățișează, în primul rând, ca o desfășurare pe plan psihologic. — Așa fiind, dirigitorul acestui cult va trebui să respecte măcar legile fundamentale ale Psihologiei.

Nu numai judecând principial, ci și trecând la constatări faptice, ajungem la convingerea, că Rîtualul ține seamă de legile desfășurării vieții sufletului omenesc. Secole dearîndul, învățăturile și îndrumările acestui pedagog al cultului divin public au fost practicate, dînd bune roade.

Și astăzi, creștinul care participă efectiv la săvârșirea diferitelor rînduiești bisericești, se complace sufletește în urmarea ordinei în care Tipicul prevede succesiunea diferitelor părți componente ale acestor rînduiești; nu se simte contrariat de modul în care i se înfățișează grupate și înlănțuite, ci regăsește legile propriiei sale vieți sufletești transpuse în însăși legile desfășurării serviciilor divine. Supunându-se cu sinceritate acestor legi ritualistice, în toate veacurile scurse dela cristalizarea arhitecturală a cultului divin public, creștinii au reușit să adore, după cuviință, pe Creatorul lor, învrednicindu-se de darurile Sale cerești.

Variabilitatea substanțială și extensională a rînduielilor bisericești este determinată și de factori psihici.

a) Elasticitatea unor rînduiești cultice și caracterul fix al altora.

După cum, în general, viața sufletului nostru nu se desfășoară steriotip, în mod uniform în toate zilele, ci diferă, potrivit nouilor circumstanțe și determinante aduse de fiecare zi, tot astfel și activitatea cultică, pe care creștinul o desfășoară mai ales cu sufletul său, primește, zi de zi, modificări de substanță, de formă și, firește, de extensiune, obiectivele acestui cult rămânînd aceleași, dar mijloacele și căile cari conduc la atingerea acestor obiective diferind dela o zi la alta. Nu aceleași vor fi textele cîntate și cele rostite la utrenia unei dumineci în

care facem pomenirea unui sfânt „de rând“, și cele dela utrenia unei dumineci în care facem pomenirea unui sfânt cu polieleu și priveghere. În ambele utrenii vom preamări, mai ales, învierea Mântuitorului; dar, pe când, în primul caz, acest cult de preamărire se va îmbina numai în mică măsură cu un cult de venerare a sfântului respectiv, în al doilea caz, cultul de cinstire a sfântului cu polieleu, care a strălucit cu o viață excepțional de morală sau cu un martiraj deosebit de greu, se va împleti cu slujba de proslăvire a Învierii, în măsură mai mare. Prin urmare, și ca extensiune, cele două utrenii se vor deosebi, a doua fiind mai lungă.

Deasemenea vor fi deosebite vecernia și utrenia unei dumineci în care, pe lângă slăvirea Învierii, pomenim unul din sfinții Bisericii și între utrenia și vecernia unei tot asemenea dumineci, în care însă, pe lângă pomenirea sfântului, mai facem și înainte-prăznuirea unei sărbători a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu. (Cea de-a doua va avea un cuprins mai variat decât prima). Caracterul acesta variabil al acelorasi slujbe bisericești corespunde perfect acelei însușiri fundamentale a vieții noastre sufletești, care cere ca să fie mereu improspătată, nouă. În felul acesta, rânduielile cultului divin nu ne apar ca niște construcții formale rigide, steriotipe și, prin urmare, din punct de vedere psihologic necorespunzătoare, ci întru totul conforme legilor fundamentale ale vieții sufletești și mai ales conforme legii variației.

Având posibilitatea de-a întocmi, în bună parte ei înșiși, sfintele programe ale unei duhovnicești închinări în comun cu grupul credincioșilor, săvârșitorii cultui divin se simt angajați mai intens în sfânta slujbă, decât dacă acele sfinte orânduiri cultice li s'ar prezenta întocmite gata. Sfintele slujbe le oferă astfel un plus de element atractiv — interesant. Atracția și interesul față de orânduirea tipiconală a diferitelor servicii divine sprijinesc atenția, toate trei fiind fenomene de ordin psihologic.

Dar nici pentru credincioșii participanți, caracterul schimbabil al construcției diferitelor servicii divine nu este lipsit de

importanță psihologică. Elementele structurale noi, care obvin în alcătuirea diferitelor servicii divine cultice au, și pentru câșli, darul de-a le mări atenția asupra desfășurării sfintei slujbe. Diferitele intercalări sau omiteri, care se fac în anumite zile, le ajută, prin noutatea lor, să nu-și obosească atenția, ci să urmeze cât mai deaproape desfășurarea slujbei.

Firește, atât pentru săvârșitorii cultului divin (preoți, cântăreți, etc.) cât și pentru credincioșii participanți, ceea ce le angajează ființa lor psihică în desfășurarea cultului, este, în primul rând, substanța cultică, adică cuprinsul cântărilor și al citirilor, ca și simbolismul diferitelor acțiuni fizice, și numai în al doilea rând, forma înfățișării unitare a acestei substanțe. Potrivit subiectului nostru, am încercat deci să demonstrăm, că, deși în mai redusă măsură, totuși chiar și arhitectura variabilă a diferitelor rânduri cultice are puterea de-a susține interesul și atenția liturgisitorilor și a credincioșilor asupra desfășurării cultului divin.

Cum rămâne însă cu acele slujbe bisericești cari se desfășoară după un tip fix, cum ar fi rândurile sfintelor Taine, ca și, în general, cu toate acele rânduri cultice cuprinse în Molitvelnic?

Pentru susținerea interesului și a atenției proiectate asupra desfășurării acestor rânduri bisericești, nu este necesar sprijinul variabilității construcției lor formale. Aceste servicii divine, pe lângă conținutul substanței lor cultice, mai prezintă suficientă putere de atracție atențională prin subiectul mereu nou al fiecăreia din ele, cât și prin rărima prilejurilor săvârșirii lor.

Faptul că mereu alții și alții sunt mirii cari vin la Taina Cununiei, este suficient ca, și prin acest element de noutate, atât slujitorii cât și participanții la rândurile Cununiei să se simtă atrași spre săvârșirea și urmărirea cu atenție a sfintei slujbe. Aceeași situație caracterizează și rândurile celorlalte Taine și ținuturile ocazionale.

Mai rămâne să explicăm în acest capitol cazul sf. Liturghii, care are o rândurală uniformă, fixă și totodată este un serviciu divin menit să se săvârșească foarte des.

Mai întâi, nici rânduiala sfintei Liturghii nu este cu totul fixă, după cum nici substanța textelor liturgice — rostită sau cântată — nu este absolut identică de câte ori se săvârșește această dumnezeiască slujbă. Ne gândim că nu se săvârșește în toate zilele de peste an una și aceeași Liturghie, ci, că avem, cel puțin, trei liturghii. Ori, Liturghia sf. Ioan Gură de Aur diferă ca cuprins și extensiune de Liturghia sf. Vasile cel Mare; cât privește Liturghia sf. Grigore Dialogul, aceasta se deosebește de cele două liturghii amintite, atât prin extensiunea sa redusă, cât și prin caracterul său permanent tainic. Apoi, chiar cuprinsul textual al Liturghiei aceluiași sfânt autor, diferă, dela zi la zi, prin pericopa apostolică și cea evanghelică, prin troparele următoare vohodului celui mic și — firește — prin cuprinsul predicii, admitând că aceasta face parte integrantă din cult. Din când în când se mai schimbă apoi Irmosul, iar în bisericile cu cor, cântările liturgice, de un compozitor sau de altul.

Trebue să recunoaștem însă, că urmărirea cu atențiune a desfășurării sfintei Liturghii este ajutată foarte mult de ființa sa harismatică, pe care, prin momentele transubstanțierii și al împărtășirii, sfânta Liturghie o deține în grad mai înalt decât toate celelalte sfinte rânduiești cultice.

De aproape două mii de ani, sfânta Liturghie se săvârșește zilnic, în zeci și sute de mii de localități. Nici o operă dramatică nu ar putea cuteza să se compare cu drama liturgică euharistică, în ce privește numărul reprezentărilor avute în decursul vremii. În timp ce o tragedie clasică poate să atragă pe acelaș spectator la cel mult 50—100 de reprezentări ale acesteia, în acelaș timp știm credincioși cari, zeci de ani în șir, duminică de duminică, sau — unii — chiar zi de zi, participă cu creștinească evlavie, la identica și aproape întru totul uniforma reprezentare a vieții Mântuitorului pe pământ și a sublimei Sale jertfe de pe Golgota. Acest „record” incomparabil, deținut de sfânta Liturghie, constituie cel mai prețios argument extern pentru divinitatea acestei sfinte slujbe.

b) Alternarea părților lirice cu cele dramatice și a rugăciunilor cântate cu cele rostite.

Am căutat, în subcapitolul precedent, să demonstrăm că modificările efectuate în alcătuirea și în extensiunea unor rânduiri cultice îndeplinesc și o funcțiune psihologică. În subcapitolul pe care-l începem acum, intenționăm să arătăm că principiul psihologic al variațiunii sprijinește întreaga construcție a tuturor serviciilor divine. Acest temei psihologic al ritualului diferitelor rânduiri ale cultului divin, se oglindește foarte bine în modul cum Ritualul cultului divin al Bisericii ortodoxe (acesta este înțelesul complex pe care îl dăm permanent termenului Ritual) utilizează — alternativ — material cultic de caracter liric și material cultic de caracter dramatic, construind, astfel, forme liturgice nu numai unitare și prin urmare bine încheiate, dar și proprii a fi umplute cu un fond de viață sufletească religioasă creștină, desfășurată normal din punct de vedere psihologic.

Dar ce înțelegem prin părți lirice și dramatice în substanța cultului divin?

Toate textele liturgice, cântate sau rostite, sunt cristalizări sincere ale unor idei și simțăminte religioase. Cântându-le sau numai rostindu-le, toate ne oferă posibilitatea ca, în grade diferite, să ne exteriorizăm și noi credința în acele idei dogmatice și să manifestăm simțăminte religioase asemenea celor exprimate de imnografiile respective. În același timp, toate aceste creații literare și muzicale religioase au încă și darul de-a trezi sau de-a *cultiva* în noi credința și simțămintele religioase amintite, în cazul că nu le-am avut deloc anterior, sau nu într'un grad corespunzător. Toate au deci un pronunțat caracter liric. Unele dintre acestea însă mai prezintă și un puternic caracter dramatic.

Noțiunea dramaticului presupune un conflict de situații, dualitatea unor stări contrare dar totuși juxtapuse. Cele două situații opuse care crează elementul dramatic al cultului divin sunt: starea de păcătoșenie a omului și perfecțiunea lui Dum-

nezeu. Decurgând din această stare, dramatică apare și relația dintre starea de păcătoșenie mărturisită de creștinul ce participă la cultul divin și starea de împăcare cu Dumnezeu spre care creștinul năzuiește să ajungă, prin cultul la care participă, potrivit rolului ce-l este rezervat.

În relație dramatică se găsește și starea de sărăcie hărică în care credincioșii se află la începutul săvârșirii cultului respectiv, față de starea de mai mult har în care ajung ei la sfârșitul cultului la care participă. Profund dramatice sunt de asemenea și eforturile sufletești pe care, în decursul serviciului divin, le fac credincioșii, spre a dobândi acea bogăție hărică ce li se poate acorda numai prin cult.

Dintre textele cari alcătuiesc materialul rânduielilor cultice, cele cari întrunesc, cu evidență, un caracter mai dramatic sunt ecteniile și răspunsurile lor. Niciun fel de alte părți ale rânduielilor cultului divin nu întrunesc mai bine elementul dramatic divino-uman, decât ecteniile și răspunsurile acestora. Ceea ce le accentuează dramatismul este modul antifonic (alternativ, dialogal) în care se desfășoară aceste ectenii: tot un îndemn scurt, urmat de un răspuns și mai scurt, dar cu atât mai interiorizat.

Pe când troparele, sedelnele, laudele, imnurile și toate celelalte creații liturgice lirice se cântă pe melodii bogate, răspunsurile ecteniilor nu primesc decât o muzică recitativă, pe care o întâlnim și în formele muzicale dramatice propriu zise ca: oratorii, opere, etc.

În toate slujbele bisericești, aceste elemente dramatice și lirice se succed alternativ, la intervale inegale dela începutul acestor slujbe până la sfârșitul lor. În chipul acesta, rânduielile cultului divin, și mai ales cea a Laudei de dimineața (Utrenia a Laudei de seara Vecernia) ca și Sfânta Liturghie, se pot asemăna foarte bine — și în această privință — cu niște ascensiuni montane, constătătoare din urcușuri anevoioase și din popasuri lângă izvoare limpezi.

În nicio slujbă bisericească ecteniile nu sunt îngrămădite la un loc, într-o singură parte a slujbei, urmată sau precedată de o parte alcătuită exclusiv din cântări lirice. Această alternanță

lirico-dramatică este determinată și de dezvoltarea în timp a unor rânduieli cultice, ca și de alți factori, dar întrucât ea favorizează parcurgerea normală a acestor rânduieli cultice de către cei ce le săvârșesc sau participă la săvârșirea lor, alternanța aceasta are și un apreciazabil temei psihologic.

Principiul psihologic al variațiunii îl găsim, de altfel, și în colorarea serviciului divin cu lecturi biblice (paremi, sinaxar, etc.), sau cu rostiri obișnuite, ori în gen muzical recitativ.

„Nu se cuvine să se grămădească psalmii într-o adunare, ci printre fieștecare psalm, să se facă cetire” (Canonul XVII al Sinodului din Laodicea, anul 364).

Un comentator al acestui canon susține că interzicerea îngrămădirii psalmilor (cantați) și recomandarea ca fiecărui psalm să-i urmeze o lectură, au fost hotărâte pentru a se împiedeca ieșirea credincioșilor din biserică, în timpul slujbei, obosiți de ascultarea continuă a mai multor psalmi. De aceea „între catisme — zice el — s’au pus tropare și rugăciuni” (C. f. Dreptul Canonic Oriental cu adnotațiuni și comentarii de Mariu Theodorian, vol. II, p. 260).

Dintr’un exces de zel muzical unilateral, ca și din ambiție deșartă, dirijorii corurilor unor biserici din țară au început să cânte, la Sfânta Liturghie, totul. Simbolul Credinței, Tatăl Nostru și până și Apostolul (acompaniat de cor mut) toate se cântă, lungind inutil serviciul divin, împiedecând pe credincioși să rostească și ei, în gând, Rugăciunea Domnească și Crezul, în același timp, lipsind Sfânta Liturghie de acele momente de impresionantă liniște, în care, altă dată, un singur glas se auzea rostind, așa cum ne-a învățat Mântuitorul: „Tatăl nostru, carele ești în ceruri”...

Biserica ar trebui să ia atitudine împotriva tendinței de a se muzicaliza toată Liturghia.

c) Susținerea atenției în decursul serviciului divin.

După cum am văzut din cele expuse până aici, Ritualul bisericesc cere ca desfășurarea cultului divin să se facă cu respectarea principiului psihologic al variațiunii. Deși conformarea

cu acest principiu ajută și atenției. totuși autorii diferitelor rânduieli cultice, au întocmit un ritual care să prevadă și utilizarea anumitor formule verbale și acte externe de natură să înviorizeze, în mod direct, atenția credincioșilor participanți. Astfel, ținând seamă că, dela o vreme, atenția acestora slăbește, sfinții autori ai rânduielilor bisericești au prevăzut ca, înaintea momentelor mai solemne sau a acelor cu caracter didactic mai pronunțat, să se rostească formulele: „Să luăm aminte!”, „Înțelepciune, drepti!” sau numai: „Înțelepciune!” sau chiar numai: „Drepți!”. Prin aceste formule „preotul îndeamnă pe toți să fie atenți și cu mintea încordată să ia aminte la cele ce se săvârșesc și se cântă”, amintindu-le „de înțelepciunea cu care se cuvine să ia aminte la sfintele taine” (Nicolae Cabasila, Tălcuirea Dumnezeieștii Liturghii, trad. românească de diaconul Ene Branște, pag. 60).

Exclamația „drepți!” cuprinde îndemnul ca, „apropiindu-ne de Dumnezeu și de sfintele Taine, să fim în stare de veghe și nu cu lenevire, ci cu înfiorare și cu toată cucernicia să trăim această apropiere, fie că privim, fie că grăim, fie că ascultăm ceva din cele sfinte”. (Aceeși lucrare, p. 61, 62).

Exclamația „Înțelepciune” are și sens psihologic mnemonic, căci acest îndemn „adresat credincioșilor de către preot (diacon) de mai multe ori în cursul slujbei” este și un mijloc de a le aduce amînie despre acele gânduri... „ce se cuvine să le avem în timpul sfintei slujbe și cu care trebuie să privim și să ascultăm cele ce se săvârșesc și se rostesc, gândurile cele pline de credință, cele ce nu au nimic omenesc într'ânsele”. (Din aceeași lucrare, p. 60).

Cât privește gesturile și mișcările preotului slujitor, sau cele ale cântăreților și ale participanților, recunoaștem că ele au, în primul rând, înțeles simbolic și didactic, sau caracter practic, dar suntem încredințați, atât din experiență personală, cât și din observații făcute asupra altora, că aceste acte externe îndeplinesc și funcțiunea susținerii atenției în urmărirea sfintei slujbe. Astfel, ieșirea și intrarea diaconului din altar și în altar,

ridicarea mâinilor, semnul binecuvântării (în ce privește preotul) cântarea antifonică a străinilor și unirea lor din când în când, sau ingenunchierea și ridicarea în picioare, ca și facerea sfintei cruci din partea credincioșilor, prevăzută de Ritual de mai multe în timpul sfintei slujbe (de câte ori se pomenesc persoanele Sfintei Treimi, și mai ales la doxologia: „Mărire Tatălui și Fiului și Sfântului Duh“...) și alte asemenea acte externe îndeplinesc și funcțiunea psihologică de a susține atenția reclamată de o reală participare la sfânta slujbă.

Sinceritatea trăirii timpurilor liturgice oglindită în construcția ritualistică a sfintelor slujbe.

a) Geneza ritualului înainte-serbărilor și a după-serbărilor bisericești explicată psihologic.

După cum este bine știut, aproape toate serbările împărațești și cele ale Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu au o înainte-prăznuire, căreia îi urmează apoi prăznuirea însăși și, în sfârșit, odovania sau încheierea serbării. Astfel: sărbătoarea Nașterii Sfintei Fecioare Maria începe în 7 Septemvrie, se prăznuiește în 8 Septemvrie și se încheie în ziua de 12 ale aceleiași luni; sărbătoarea Înălțării Sfintei Cruci are înainte-serbarea în 13 Septemvrie, serbarea propriu zisă în 14 Septemvrie, iar odovania în 21 din aceeași lună, etc.

Instituirea înainte-serbărilor și după-serbărilor bisericești are, în primul rând, substrat psihologic. După cum bucuria unei sărbători familiale, sau naționale este, în deobște, anticipată cu una sau mai multe zile, prelungindu-se după data serbării, tot astfel, creștinii credincioși simt, încă dinainte, mireasma duhovnicească a diferitelor praznice mai mari și, uneori cu mai multe zile mai devreme, încep să trăiască sufletește în atmosfera specifică a acelor praznice. Mai cu seamă creștinii de odinioară nu se lăsau niciodată surprinși sufletește de sosirea unei mari sărbători bisericești. Cu mult înainte, numărau zilele cari îi despărteau de data precisă a sărbătorii respective, cugetau asupra însemnătății ei bisericești, presimțiau lumina și căldura

ei și doreau să-i învrednicească Dumnezeu de deplina ei creștinască prăznuire.

Această cuviincioasă anticipare, desigur la început cu caracter de cult divin particular, a diferitelor praznice bisericești, s'a resfrâns pe rând și în cultul divin public, luând astfel ființă substanța și ritualul înainte-prăznuirilor.

Dar nici prăznuirea însăși nu o puteau limita, sufletește, la timpul fizic al zilei fixate în calendar, ci, încă și după trecerea zilei praznicului, creștinii duhovnicești continuau să trăiască câțva timp în lumina și bucuria acelui praznic. Această prelungire a duhovniceștei aniversări a unui eveniment bisericesc a înrâurit — și ea — ritualul cultului divin public din zilele următoare datei praznicului, îmbinând desfășurarea vecerniei și a utreniei cu cântări de ale praznicului; astfel s'a ajuns ca, în ultima zi a acestei prelungiri, să se facă chiar o repetare a praznicului, încheierea sau odovania lui. Cultic, înainte-prăznuirea, prăznuirea și odovania ni se înfățișează ca: răsăritul, zenitul și apusul unei sărbători bisericești.

Faptul că, unele sărbători împărătești, ca de ex. Tăierea Împrejur, nu au înainte-serbare și după-serbare, sau, pe lângă-serbare au numai odovanie, ca de ex. sărbătoarea Sfintelor Paști, îi găsim explicație, în primul rând tot de ordin psihologic, iar pentru cazul sărbătorii Sfintelor Paști, și o explicație de ordin logic.

Tăierea Împrejur, deși un eveniment solemn din viața pă-mântească a Mântuitorului, neavând în istoria mântuirii neamului omenesc importanță egală cu alte evenimente mesianice, nu a dat nici naștere unei prăznuiri egală în extensiune și strălucire cu alt prăznuiri de caracter împărătesc.

Fixarea unei zile de înainte-prăznuire a Tăierii Împrejur ar fi însemnat scăderea uneia din cele numai șase zile de prelungire posibilă a sărbătorii Nașterii Domnului, sărbătoarea evenimentului celui mai de seamă pentru mântuirea noastră, în afară de Răstignire și Înviere. (Circumciziunea pruncului Iisus a avut loc, după lege, la opt zile după nașterea sa, iar 1 la-

nuarie, ziua prăznuirii aceluia eveniment, este chiar a opta zi dela 25 Decembrie, ziua serbării Nașterii Domnului).

Sărbătoarea Sf. Paști nu are înainte-serbare propriu zisă, pentru că, în afară de eventuala coincidență a celorlalte sărbători împărătești cu ziua Duminecii, în fiecare Duminică sărbătorim Sfânta Înviere a Domnului nostru Iisus Hristos. În fond, întreg cultul divin public următor Prohodului Domnului din Sâmbăta cea Mare, și care ar fi putut fi decretată drept zi de înainte-prăznuire a Sfintei Învieri, are de fapt caracter de asemenea înainte-prăznuire, ceea ce, în parte, vom avea prilejul să arătăm într'un sub-capitol următor. Deocamdată, menționăm doar că, îndată după Prohod, slujba bisericească începe să se lumineze cu cântarea Troparelor Învierii. Deasemenea și vecernia de Sâmbătă seara împreună cu Sfânta Liturghie este o vecernie a Sfintelor Paști, cu stihiri ale Învierii, iar la Sfânta Liturghie, cu chemonicul: „Sculatu-s'a ca din somn Domnul și a înviat, mântuindu-ne pe noi”.

Înainte-prăznuirile și închelerile sărbătorilor sunt realități cultice. Am văzut că instituirea lor are un profund substrat psihologic, evident, aceasta constituind și temeiul modificărilor tipiconale ale diferitelor slujbe bisericești în zilele respective. Că aceste modificări nu sunt mici, se poate vedea consultând un manual de Tipic, mai ales la capitolele privitoare la vecerniile și utreniile duminecilor care coincid cu data unor asemenea înainte-prăznuiri sau odovanii, și la capitolele relative la ritualul acelorași rânduieli cultice din duminicile fără asemenea coincidențe. Paralela ce se poate face va fi deplin edificatoare.

Cât despre influența tipiconală a acestor înainte-serbări și odovanii asupra rânduielilor cultice din celelalte zile ale săptămânii, cităm o singură indicație tipiconală: În mineiul lunii August, la începutul vecerniei zilei de 22, cetim: „Întru această lună, în 22 zile: Sfântul mucenic Agaton și cei împreună cu dânsul. Întru această zi cântăm și slujba Sf. mucenic Lup, pentru că în 23 zile se sfârșește” (odovania) „prăznuirea Adormirii Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu”.

Deci toate cântările cari ar fi constituit slujbele vecerniei și utreniei pentru pomenirea și cinstirea sfântului mucenic Lup, se mută cu o zi înainte, pentru ca ziua de 23 August în care a suferit mucenicie sfântul amintit, să rămână, în fiecare an, liberă în întregime, pentru singura și dulcea reprăznuire a Adormirii Maicii Domnului.

b) Introducerea gradată, progresivă, a Triodului în cultul divin, o dovadă despre sinceritatea concepției bisericești asupra postului sufletesc.

După cum se știe, Triodul este o carte care alimentează substanțial și progresiv cultul divin și mai ales vecerniile și utreniile din cele 10 săptămâni cari precedează, în fiecare an, Sfintele Paști. El este cea mai vie expresie a postului sufletesc care trebuie să însoțească, paralel, postul trupesc-alimentar. Cuprinsul Triodului este bogat în propoziții ca acestea: „Să ne smerim înaintea lui Dumnezeu, ca Vameșul, prin postire” (Stihira I dela vecernia Duminecii Vameșului și Fariseului); „Spre râvnă să venim credincioșii, săvârșind blândețele, viețuind cu smerenie, cu suspinarea inimii, cu plâns și cu rugăciune, ca să luăm iertare dela Dumnezeu” (Troparul al III-lea din cântarea a III-a a canonului dela utrenia Duminecii Vameșului și a Fariseului); „Suspină acum suflete al meu prea ticăloase și strigă lui Hristos” (Troparul al III-lea din cântarea a IX-a a canonului dela utrenia Duminecii Fiului Risipitor); „Vai mie, înnegritule suflete! Până când dela răutăți nu te curmezi? Până când zaci în lene?... Vremea a sosit: aleargă, apucă înainte și cu credință strigă: greșit-am, Doamne,”... (I-a stihiră a Stihovnei dela vecernia Duminecii Lăsatului de Carne); „Postul să-l sfințim cu dragoste; să propoveduim oprirea postelor, să strigăm cu lacrimi către Stăpânul: Dă-ne, Doamne, dar, să ne ajutorezi spre voile Tale, mult indurate” (Troparul al V-lea din cântarea a III-a a canonului dela utrenia de miercuri în săptămâna Brânzei); „Cămara Ta, Mântuitorule, o văd împodobită și îmbrăcămintea nu am ca să intru într-însa” (Sfetiina din Săptămâna Sfintelor Patimi); etc., etc.

Dela început până spre ultimele pagini, Triodul este plin de exclamații ca acestea: „Vai mie!“... „Suflete, lăcrimează prin post!“... „Greșit-am, Doamne!“... „Suflete al meu, scoală; Pentru ce dormi?“... „Miluește-mă, Doamne!“... „Iartă-mă, Mântuitorule!“... etc., etc.

Însăși cele zece teme principale, care grupează, după cele zece dumineci anterioare Sfințelor Paști, textul marelui număr de cântări cuprinse în Triod, sunt de o adâncime sufletească și morală excepțională.

Substanța literară-liturgică a primei dumineci exteriorizează o smerenie deosebit de plecată, ca a Vameșului, care nu îndrăsnea nici să ridice privirea spre cer. A doua temă o constituie marea și sincera pocăință a Fiului desfrânat. Tema a treia este cea a înfricoșetorei judecăți din urmă. A patra exprimă durerea isgonirii din ratu și nostalgia paradisului pierdut. Urmează apoi: Slăvirea dreptei credințe, pomenirea Sfântului Palama (model de duhovnicească viață), cinstirea Sfintei Cruci (spre îmbărbătare întru răstignirea patimilor prin post), pomenirea Sfântului Ioan Scărarul) un alt model de desăvârșită postire; pomenirea Cuvioasei Maice Maria Egipteanca (model feminin de îngerească viață în trup, în partea a doua a vieții sale) și intrarea sărbătorească a Mântuitorului în Ierusalim) preludiul Sfințelor Patimi).

Cuprinsul literar-liturgic al slujbelor cuprinse între o duminică și cea următoare, nu este brodat numai pe tema duminicii dintâi, ci mai ales revin, ca niște leit-motive, temele sus-pinătoare smerenii, a pocăinței cu lacrimi și a Judecății din urmă.

Ei bine, acest nutremânt de amar post sufletesc nu alimentează, deodată, întreg fondul rânduielilor cultice zilnice săvârșite în cele 10 săptămâni precedente sfințelor Paști. Biserica a ținut seamă de slăbiciunea voinței noastre de-a stăruî pe drumul desăvârșirii, dar, în același timp, spre folosul nostru sufletesc, ne cere, paralel cu postul alimentar și trupesc în general, și un post sufletesc de smerenie și de pocăință cu suspi-

nuri și lacrimi pentru păcatele noastre. Ea ne cere să ne smerim ca Vameșul, să ne recunoaștem fiecare în Fiul desfrânat, pocăindu-ne ca el, să ne răstignim poftele, cum Mântuitorul și-a răstignit trupul său cel sfânt pe cruce. De aceea, după cum a hotărît ca postul cel trupesc să-l săvârșim gradat, progresiv, începând cu renunțarea la mâncările cu carne, apoi la produsele lactate, ca, după aceasta, să începem postul cel aspru ce culminează în Vinerea cea Mare, tot astfel și Triodul își îmbină progresiv substanța sa literar-liturgică cu substanța respectivelor rânduieli liturgice, cuprinse în Octoih și Mineiu. Astfel, în primele două săptămâni nu contribuie decât cu — aproximativ — o treime din substanța întreagă a vecerniei și a utreniei duminicilor; în săptămâna brânzei alimentează substanțial și cele două rânduieli cultice mai obișnuite în zilele de peste săptămână, pentruca în săptămânile postului celui mare, aceste rânduieli să se facă aproape numai din Triod și Mineiu, iar în săptămâna sfintelor Patimi exclusiv din Triod.

Paralelismul celor două feluri de posturi (sufletesc și trupesc) și colorarea progresivă a rânduielilor cultice, a utreniei și vecerniei cu substanță triodică (de post sufletesc), sunt dovezi că și acest post este conceput a fi ținut absolut sincer. Cum însă tocmai Ritualul (Tipicul) este acela care normează această progresivă concurgere a Triodului la săvârșirea cultului divin, rezultă că autorii acestui Ritual au ținut seamă de natura psihică omenească, întocmindu-l în sinceră conformitate cu viața sănătoasă a sufletului omenesc. Prin urmare, fondul și forma celor mai frecvente rânduieli bisericești din periodul Triodului, constituie un argument în plus despre temeiurile psihologice ale Ritualului bisericesc.

c) Ritualul dirijază actualizarea subiectivă a evenimentelor soteriologice.

Cultul divin public ne face — între altele — imensul serviciu de-a ne prilejui actualizarea tuturor marilor momente din viața lui Iisus, cu roade mântuitoare pentru noi. Prin Sfânta Liturghie (în întregime) și prin rânduielile cultului divin săvârșit

în zilele marilor praznice împărătești (parțial, fiecare eveniment) noi avem posibilitatea de-a ne face contemporani ai întregii vieți a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, actualizând, pentru fiecare din noi, toate momentele mari înregistrate în sfânta Evanghelie. Această actualizare nu este iluzorie și nici numai simbolică, ci reală.

Dacă pentru mântuirea neamului omenesc, Dumnezeu a ales calea trimiterii Fiului Său în lume, ca făcându-se om și viețuind omeneste, propoveduind, suferind și murind, să învieze, să se înalțe la cer și să trimită Duhul Sfânt peste Sfinții Apostoli, atunci pentru mântuirea noastră a fiecăruia, este necesar ca și fiecare din noi, în parte, să putem vedea pe Hristos om, făcându-ne martori ai tuturor marilor momente din dumnezeiasca sa viață pământească.

Cultul divin, prin reprezentările sale simbolice și prin cuprinsul logic și psihologic al cântărilor și lecturilor anume întocmite sau alese, ne oferă un minunat cadru pentru o asemenea posibilă actualizare a vieții Mântuitorului, pentru fiecare din noi. Dar, cu toată ideala sa întocmire din acest punct de vedere, cultul divin nu ne-ar putea prilejui decât o subiectivă și iluzorie contemporaneizare cu viața Mântuitorului, dacă am avea față de acest cult o atitudine obișnuită, pur receptivă. Totuși, viața Mântuitorului se raportează și în mod obiectiv la fiecare mădular al Bisericii. Această obiectivă raportare este o taină și, asemenea celorlalte taine, realizarea ei este condiționată de credința noastră. „Prin credință să vedem pe Hristos grăind”, zice luminându-l din cele 11 luminânde ale Invierii.

Actualizarea vieții Mântuitorului, înlesnită de rânduielile cultului divin, se realizează prin urmare atât subiectiv (psihologic) cât și obiectiv (tainic). Subiectiv însă, unele evenimente din viața Mântuitorului pot determina o fixare psihică a credincioșilor asupra acelor evenimente, pot pune stăpânire pe sufletul lor într-un grad atât de mare, încât starea lor sufletească momentană să devină incompatibilă cu starea sufletească generală de care se cuvine să fie stăpânit un creștin. Dar tri-

steți, îndoieli, temeri și greșeli cari, înainte de Pogorirea Duhului Sfânt. li s'au putut ierta chiar și sfinților Apostoli, după încheierea ultimului capitol din viața pământească a Mântuitorului, și după Dumineca Cincizecimii, nu ni se mai pot îngădui nouă, următori ai lui Hristos și ai sfinților Apostoli.

De aceea, Ritualul bisericesc a avut grije să ia măsuri pentru preîntâmpinarea unor asemenea situații de rătăcire psihologică religioasă creștină. Un exemplu: În Vinerea cea Mare, Biserica Ortodoxă re trăiește cultic sfintele Patimi ale Domnului nostru Iisus Hristos. Această anuală reactualizare a suferințelor morale și fizice a Mântuitorului nostru, a răstignirii și a morții Sale, se săvârșește, cultic, într'un chip atât de real, încât o adâncă tristețe sfântă cuprinde sufletele tuturor celor ce participă cu sinceritate la slujbele bisericești din aceea zi. Această tristețe culminează în participarea la Prohodul Domnului, când se transformă într'o adevărată jale funebrală; credincioșii plâng și suspină, asistând sufletește la o reală înmormântare a Omului-Dumnezeu. Dar, pentruca ei să nu se lase cu totul pradă acestei tristeți, jeluind pe Mântuitorul nu ca pe cel ce o singură dată a murit, ci ca și cum ar muri în fiecare an și de atunci încoace, Ritualul bisericesc prevede ca, îndată după terminarea Prohodului, să se cânte troparele Învierii, măcar că Paștile urmează să se serbeze abia în duminica următoare.

Hristos a înviat și rămâne pururea viu, așa că, chiar psihologic și pedagogic, este foarte bine întemeiată plasarea troparelor Învierii îndată după ultimele laude ale Prohodului.

Sfinții Apostoli, ucenicii și ucenicele Domnului au participat la patimile și înmormântarea Învățătorului lor, a cărui înviere i-a surprins și i-a înspălmântat; nouă ni se actualizează aceleași unice patimi și aceeași unică înmormântare ale aceluiași „Unul Sfânt, Unul Domn Iisus Hristos” despre care însă știm și credem că a înviat, iar acum se află „întru mărirea lui Dumnezeu Tatăl”.

Similare măsuri tipiconale a prevăzut Biserica și pentru prăznuirea celorlalte evenimente din viața Mântuitorului, deși

actualizarea acestora, prin însăși natura lor, nu prilejuește o fixare psihică a credincioșilor asupra acelor evenimente. De exemplu, actualizarea cultică a Nașterii Domnului nu prezintă posibilitatea ca, până la sosirea Bobotezii, să rămânem cu sentimentul că Mântuitorul nostru abia este născut de câteva zile și că opera sa de mântuire abia a început prin luarea chipului de rob. Nașterea Mântuitorului lumii este un eveniment isvoritor de mare bucurie, și bucuria este expansivă, dinamică, stimulentă; ea nu frânează, nu reține avântul, dorința și judecata; nu oprește și nu ținutește sufletul asupra cauzei acelei bucurii, cum durerea și jalea ne fixează asupra cauzei lor. Nașterea este un început, moartea este sfârșit, după care — obișnuit — nu mai urmează nimic bun pe pământ. Repercursiunile psihologice ale prăznuirii Nașterii Domnului diferă de repercursiunile prăznuirii morții Sale. La Crăciun, când vedem pe Iisus prunc, ne este ușor să avem în minte și icoana întregii Sale vieți pământești de acum 2000 de ani. La aceasta, fără să fie necesar, ne vine în ajutor și cultul divin.

Intr'adevăr, deși în 25 Decembrie Biserica ne prilejuește actualizarea Nașterii Domnului, cântând: „Fecioara astăzi pe cel mai presus de ființă naște, și pământul peșteră celui neapropiat aduce” (Condacul praznicului Nașterii Domnului)... „Astăzi Hristos în Viteem se naște din fecioară, astăzi cel fără de început se începe, și cuvântul se întrupează” (Stihira cu: „Și acum” dela hvalitele utreniei praznicului amintit), totuși în aceeași zi cântă și oficiază Sfânta Liturghie, care înfățișează nu numai un moment, ci toate momentele din viața Mântuitorului, inclusiv Învierea și Înălțarea Sa la cer.

Prevederi ritualistice generale pentru rezolvarea coliziunilor afective religioase, determinate de coincidența unor timpuri liturgice de caracter opus sau de importanță foarte deosebită, gradual.

Din cauza variabilității datei Sfintelor Paști, există posibilitatea coincidenței unor sărbători bisericești de caracter psihologic religios opus, sau gradual foarte deosebite ca importanță bisericască. Astfel, Bunavestire, sărbătoare — după cum însuși

numele îl spune — *luminoasă*, prilejuitoare de bucurie, poate coincide cu anumite zile din Postul Sfințelor Paști, foarte importante tocmai din punct de vedere al *postului* sufletesc.

Să ne gândim, de exemplu, la coincidența datei de 25 Martie cu ziua de joia a Canonului celui Mare din săptămâna a V-a a sfințelor Păresimi. În aceeași zi ar urma deci, să cântăm texte ca acestea :

„Bine vestește Gavriil astăzi cei pline de dar: Bucură-te Fecioară, care nu știi de mire, și nespitală de nuntă. Nu te mira de chipul meu cel streln, nici te spăimânta, că Arhanghel sunt. Șarpele a amăgit pe Eva oarecând. Iar eu acum îți vestesc ție bucurie. Rămânea-vei întreagă și vei naște pe Domnul, Preacurată”. (Stihira cu: Și acum, dela Doamne strigat-am, la vecernia Bunei Vestiri).

„Iată chemarea acum s'a arătat nouă, mai presus de cuvânt. Dumnezeu cu oamenii se unește prin glasul Arhanghelului, înșelăciunea se gonește. Că Fecioara primește bucurie; Cele pământești s'au făcut cer; lumea s'a deslegat de blestemul cel dintâi. Să se bucure făptura și cu glasuri să cânte; Făcătorule și izbăvitorul nostru, Doamne, slavă Ției!” (Ultima stihiră dela Stihovna Bunei Vestiri).

„Astăzi sunt Bunele-Vestiri de bucurie, prăznulrea Fecioarei...” (Din stihira Cu Slavă Și acum, dela Stihovna vecerniei Bunei Vestiri). Etc.

De unde voi începe a plânge faptele vieții mele cele ticăloase? Care începere voi pune, Hristoase, tânguirii acestela de acum? Ci ca un milostiv dă-mi iertare greșalelor”. (Troparul al II-lea din Cântarea I-a a Canonului celui Mare).

„Căzut-am întru întristarea patimilor și în stricăciunea cea trupească; și pentru aceasta acum vrășmașul mă necăjește”. (Troparul 17 din Cântarea a II-a a Canonului celui Mare).

„Înțelege, suflete al meu, ce este lăna lui Ghedeon; primește rouă din cer și te pleacă, precum câinele, de bea apă, care curge din lege, prin stoarcerea Scripturii”. (Troparul însoțitor Fericirii a VII-a din Canonul cel Mare).

„Osânda lui Ilii, preotul, ai luat, suflete al meu, pentru lipsa minții, suferind a lucra întru tine patimile, ca și acela pe feciorii cei fără de lege”. (Troparul însoțitor Fericirii a VIII-a din Canonul cel Mare). Etc., etc.

Bunavestire este o sărbătoare de bucurie duhovnicească, un popas de lumină și de căldură în liber acceptata parcurgere

sumbră și aspră a Postului celui Mare. De altă parte, joia din săptămâna a V-a a sfintelor Păresimi este o zi de accentuată postire sufletească, o zi de tânguire și plângere pentru păcate, exteriorizată și prilejuită de cântarea Canonului celui Mare a Sfântului Andrei Criteanul. Căci dacă Mântuitorul a criticat aspru smolirea fețelor și alte exteriorizări ale unui post ipocrit, nu a oprit, în schimb, trăirea sinceră și neafectată a unui post sufletească de reală tristețe și plângere pentru păcate, în genul în care am văzut că Triodul dă expresie acestor stări sufletești. Într-o asemenea zi nu se cuvine deci, să prăznuim Bunavestire, căci s'ar umbri atributul de lumină al acestei sărbători.

Dar și psihologic, o asemenea îndoită și eterogenă petrecere duhovnicească ar fi imposibilă. Cine se bucură cu adevărat și intens de vestea cea bună pe care Arhanghelul Gavriil o aduce Sfintei Fecioare Maria, nu poate ca, în același timp, sau la scurt interval de timp, să-și umple sufletul, tot atât de real și de intens, de acele simțăminte apăsătoare de îngrozire și de tânguire pentru păcate, prilejuite de cântarea Canonului celui Mare al Sfântului Andrei Criteanul.

Cum rezolvă atunci Ritualul (normativul cultului divin) această ipotetică întâlnire a unor trăiri sufletești de caracter opus?

Tipicul cuprins la sfârșitul Triodului, în așa zisele „Capete ale lui Marco, (Marcu episcop al Idruntului, sc. IX-lea) scrie astfel, la litera V.: „De se va întâmpla Bunavestire a Prea Sfintei de Dumnezeu Născătoare, joi a cincina săptămână din post, când se cântă Canonul cel Mare, se mută, pentru serbare, Canonul cel Mare al Sfântului Andrei și îl cântăm în aceeași săptămână, marți, cu Tricântarea de marți”.

Dealtfel, „Capetele lui Marco” în întregime se ocupă numai cu ritualul unor asemenea coincidențe a câte 2 zile liturgice din cele 10 săptămâni precedente Sfintelor Paști.

O astfel de „mutare” prevede și Penticostarul, cu privire la sărbătoarea Sfântului Gheorghe. Anume: de se va întâmpla această sărbătoare să coincidă cu Vinerea cea Mare sau cu

Sâmbăta cea Mare sau cu Dumineca Sfintelor Paști, sărbătoarea Sfântului Gheorghe se va amâna pentru a II-a zi de Paști Luni. Amânarea sau mutarea aceasta au prevăzut-o autorii Ritualului tot din aceleași motive de ordin moral-liturgice și psihologice.

Explicarea psihologică a unor cazuri de înlocuire a unui text literar liturgic cu un alt text, combinată — implicit — cu menținerea melodiei aceleiași glas bisericesc.

Pentru periodul liturgic în care cultul divin îl conduce Octoihul, Tipicul prevede ca, la Stîhoavna vecerniei de Sâmbătă seara, în caz că Mineiul ar avea la sfârșit două stihiri deosebite, una precedată de „Și acum și pururea și în vecii vecilor, amin”!, să se cante din Mineiu numai stihira cea cu „Mărire”..., iar cu „Și acum”... să încheie Stîhoavna ultima stihiră din aceeași parte a rânduielii vecerniei, cuprinsă în Octoih. Interesant este însă că această stihiră cu : „Și acum”... din Octoih, principial, nu trebuie luată dela glasul de rînd, ci dela glasul pe melodia căruia s'a cântat stihira cu „Mărire”... din Mineiu.

Să luăm, de exemplu, vecernia cu care, din punct de vedere liturgic, începe o duminică ce ar coincide cu ziua de 1 August. Să mai convenim, deasemenea că, odată cu acea vecernie, în Octoih ar veni la rînd textele liturgice menite să fie cîntate o săptămână întreagă (firește în fiecare zi tot alte texte) pe melodia glasului al III-lea. Deschizînd Mineiul lunei August, vedem că Stîhoavna vecerniei din prima zi se încheie cu două stihiri deosebite: Una cu „Slavă”..., a Sfinților (șapte mucenici Macavei) pe glas 8 și una cu „Și acum”..., a Crucii, pe acelaș glas. Tipicul bisericesc prevede să se cante, în acest caz, numai prima stihiră (cea cu „Mărire”... pe glas 8, iar stihira cu „Și acum”... să se cante dela Stîhoavna vecerniei din Octoih, dar nu dela vecernia prevăzută a se canta pe glasul de rînd (3) ale cărei stihiri le-am cîntat pînă aci toate, ci dela stîhoavna vecerniei ale cărei stihiri au fost compuse spre a fi cîntate pe melodiile glasului al VIII-lea. \

Iată cum credem că se poate explica dispoziția tipiconală a continuării melodiei glasului 8, și cum se poate justifica înlocuirea stihirei dela vecernia pe glasul al III-lea cu stihira dela vecernia pe glasul al VIII-lea, care ar fi urmat să vină la rând abia peste 5 săptămâni :

Melodiile glasurilor bisericești, își au, fiecare, modul lor propriu, deci și „ethosul” lor propriu, adică valoarea lor psihologică proprie. Dacă în ritmul rar, stihiraric, schimbarea glasurilor (trecerea dela un glas la altul) se poate face domol, ușor suportabilă și binevenită chiar și atunci când glasurile respective sunt mult deosebite din punct de vedere modal, în mișcarea repezoară, irmologică, în care se cântă Stihovna, trecerea dela un glas la altul produce cotituri pronunțate, uneori aproape brusce, considerate psihologic. Iată de ce, ori de câte ori înlocuirea unui text liturgic, indicat să fie cântat pe un alt glas decât cel al textelor anterioare, poate fi înlocuit cu un text de un conținut — în general — identic cu al celui pe care-l înlocuiește, tipicul cere să se facă această înlocuire.

În cazul vecerniei duminicii din 1 August, cu glasul 3 de rând, după ce la Stihovna cântăm pe glas 8 stihira Sfinților, precedată de „Slavă Tatălui...”, în loc să urmăm a cânta cu „Și acum...” stihira din Octoih dela glasul al III-lea („Fără de sămânță, dela dumnezeiescul Duh, cu sfatul Tatălui ai zămislit pe Fiul lui Dumnezeu, pe cel ce este din Tatăl fără de mumă, mai înainte de vecl, și pentru noi, din tine, fără de Tatăl fiind, cu trupul L-ai născut și prunc cu lapte L-ai hrănit, pentru aceasta nu înceta, rugându-L, să se mântuiască de nevoi sufletele noastre”), vom cânta, tot din Octoih, dar pe glasul al 8-lea, pe care am cântat stihira cu „Mărire...” din Minei, stihira următoare : „Fecioară nenunțată care pe Dumnezeu negrăit L-ai născut cu trup, maica Dumnezeului nostru celui prea înalt, rugăciunile robilor tăi primește-le, ceea ce ești cu totul fără prihană, care tuturor dăruiești curățire de greșale, acum rugăciunile noastre primindu-le roagă-te să ne mântuim noi toți”.

Cele două stihiri au, în fond, un conținut identic ; amân-

două fiind închinat Prea sfintei Fecioare Maria. În amândouă se exprimă, dogmatic și poetic, conceperea neprihănită a Sfintei Fecioare Maria, nașterea cu trup a Fiului lui Dumnezeu Cel vecinic, terminând cu rugăciune de mijlocire pentru mântuirea sufletelor noastre. Celelalte stihiri corespunzătoare, destinate să fie cântate pe melodiile celorlalte glasuri bisericești, cu cuprins dogmatic identic, deosebindu-se doar prin faptul că, în unele se stăruiește mai mult asupra unei dogme, în altele, asupra celeilalte; toate terminând cu rugăciunea de mijlocire ca „să se mântuiască sufletele noastre”.

Seria temelurilor psihologice nu se epuizează prin cele amintite de noi până aici. Când întreg cultul divin are o putere atractivă și binefăcătoare atât de mare asupra sufletului omenesc, nu numai prin harul ce ni se acordă într'ânsul, ci prin însăși frumusețea cântărilor, a textelor poetice-liturgice și prin expresivitatea actelor externe simbolice nimeni nu poate contesta că însăși construcția diferitelor rândurile liturgice în care s'a cristalizat acest cult divin, deci însăși ordinea succesiunii și a combinării diferitelor texte, citite sau cântate, cu actele externe respective, corespunde legilor fundamentale ale desfășurării unei vieți sufletești sănătoase.

Am subliniat deci numai câteva din aspectele caracterului psihologic al construcției arhitectonice a rândurilor cultului divin săvârșite mai frecvent. Fără îndoială însă că, pe lângă acestea se vor mai găsi încă și altele, cel puțin tot atât de importante.

Dumitru Stăniloae

Chemat profesor de Ascetică și Mistică la Universitatea din București, Păr. Prot., Stavr. Dr. D. Stăniloae se desparte de catedra sa de Teologie dogmatică dela Academia „Andreiană”. Bărbat cu calități intelectuale de-o înaltă erudiție, puternic în concepții luminate, a pătruns adânc în viața bisericii nu numai prin cele 18 generații de preoți pe cari le-a pregătit cât mai ales prin numeroasele opere profunde în cugetare și îmbrăcate într-o formă care s'a impus atențiunii.¹

Părintele profesor Dr. Dumitru Stăniloae este una din figurile cele mai proeminente ale teologiei românești. De aceea a fost și este o mândrie a Academiei teologice „Andreiene”. Aici a pus început carierei lui de profesor și teolog, aici și-a încheiat masiva personalitate care iradiază cu atâta putere în câmpul gândirii românești. Sibiul i-a oferit mediul prielnic de dezvoltare în acest sens. Dar totodată și P. C. Sa a contribuit ca prestigiul Sibiului să fie ridicat la o înălțime neegalată, punându-și toate forțele în slujba Academiei al cărei profesor (18 ani) și rector (10 ani) a fost.

Transferarea P. C. Sale la București este recunoașterea unanimă a proeminentei personalități teologice. Academia, care l-a ocrotit până în anii maturității creatoare și pe care a slujit-o, odată cu omagiul ce i-l aduce, dă expresie simțământului că P. C. Sa rămâne și de acum înainte nedespărțit duhovnicește de profesorii și studenții ei.

¹ Acestea sunt doar câteva din operele prin cari rămâne în puternice legături spirituale cu Sibiul ortodox:

1. Viața și activitatea patriarhului Dosofteiu al Ierusalimului și legăturile lui cu țările românești, 1929; 2. Catolicismul de după războiu, 1933; 3. Viața și inv. Sf. Gr. Palama, 1938; 4. Ortodoxie și românism, 1939; 5. Biserica românească, 1942; 6. Poziția lui L. Blaga față de creștinism și ortodoxie, 1942; 7. Iisus Hristos sau restaurarea omului, 1943; 8. Filocalia, trad. vol. I, 1946, vol. II, 1947; 9. Dogmatica bisericii ortodoxe, de Hr. Andrusos, trad.

DATE ȘCOLARE

PERSONAL DIDACTIC, ADMINISTRATIV ȘI DE SERVICIU

a) *Profesori:*

1. *Neaga Nicolae*, doctor în teologie, protopop, profesor titular de Exegeza Vechiului Testament și Limba ebraică și Rector. Ani de serviciu 19.

2. *Terchilă Nicolae*, doctor în teologie și filosofie, preot, profesor titular de Filosofie creștină și Pedagogie. Ani de serviciu 22.

3. *Stăniloae Dumitru*, doctor în teologie, protopop stavr., profesor titular de Dogmatică. Ani de serviciu 18.

4. *Lupșa Ștefan*, doctor în teologie, protopop, profesor titular de Istoria Bisericii române și arta creștină. Ani de serviciu 2 și la Academia teol. Oradea-Tișișoara 19.

5. *Marcu T. Grigorie*, doctor în teologie, preot, profesor titular de Exegeza Noului Testament și Ermineutica biblică. Ani de serviciu 11.

6. *Cândea Spiridon*, doctor în teologie, protopop, profesor titular de Liturgică și Teologia pastorală. Ani de serviciu 11. (Detașat în Ministerul Cultelor în calitate de consilier tehnic).

7. *Stan Liviu*, doctor în teologie, preot, profesor titular de drept bisericesc. Ani de serviciu 10. (Detașat în Ministerul Cultelor în calitate de consilier tehnic).

8. *Vasilescu Emilian*, doctor în teologie și licențiat în filosofie, diacon, profesor titular de Apologetică și Sociologie. Ani de serviciu 3 iar la alte instituții 19.

9. *Bodogae Teodor*, doctor în teologie, preot, profesor titular de Istoria Bisericii universale și Patrologie. Ani de serviciu 5.

10. *Mladin Nicolae*, doctor în teologie, diacon, profesor suplinitor de Morală și Mistică. Ani de serviciu 4.

b) *Conferențari :*

11. *Șoima Gheorghe*, licențiat în Teologie și absolvent al Academiei regale de muzică din București, preot, conferențiar definitiv de Muzică bisericească și Ritual. Ani de serviciu 5.

12. *Sârbu Corneliu*, doctor în teologie, preot, conferențiar definitiv de Indrumări Misionare și Sectologie. Ani de serviciu 4.

13. *Călugăr Dumitru*, licențiat în teologie, preot, conferențiar suplinitor de Omiletică și Catihetică. Ani de serviciu 4.

c) *Asistenți :*

14. Asistent de Teologia Dogmatică, vacant.

15. Asistent de Apologetică, vacant.

Duhovnicul Academiei :

16. *Belea Nicodim*, licențiat în teologie, preot. Ani de serviciu 7.

Medicul Academiei :

17. *Ittu Nicolae*, doctor în medicină și profesor de Igienă. Ani de serviciu 37.

18. Secretar: Vacant. (Agendele au fost purtate de lic. teol. E. Muntean până la 1 Maiu, iar de atunci de către I. Bălan licențiat în drept).

19. Ajutor de secretar: *Ioan Tomescu*, licențiat în teologie.

20. Subadministrator - vacant.

21. Dactilograf - vacant.

22—29. Oameni de serviciu (8 persoane).

Biblioteca Academiei Teologice :

Director: prof. Dr. Teodor Bodogae.

Bibliotecar-șef: Dr. Mardarie Cerlincă (onorific).

Bibliotecar-ajutor: Dna V. Bratu (detașată dela Insp. școlar.

La sfârșitul anului 1945—46 erau 18.312 opere în 24.905 volume, plus cca 5000 periodice, tipărituri vechi și manuscris. În decursul anului academic 1946—47 numărul operelor a ajuns la 19.012, iar al volumelor la 25.403.

Dacă împrejurările vor permite, „Catalogul manuscriselor din Biblioteca Academiei Teologice-Sibiu și însemnările de pe cărțile vechi bisericești din Biblioteca Academiei Teologice nu vor întârzia mult a apărea.

ACTIVITATEA EXTRAȘCOLARĂ (CULTURALĂ) A PROFESORILOR

1. Dr. N. Neaga:

- a) A colaborat la Revista Teologică și la Telegraful Român.
- b) Conferințe: „Profetul Ieremia în fața vieții” (Sibiu).
- c) A redactat Anuarul Academiei teologice pe anul academic 1946—47.

2. Dr. N. Terchilă:

- a). A colaborat la Revista Teologică și Telegraful Român.
- b) Conferințe: „Filosofia antică pedagog spre Hristos” (Sib.).

3. Dr. D. Stăniloae:

- a) A colaborat la „Renașterea” - Cluj, „Revista Teologică” și „Telegraful Român”.
- b) A conferențiat la Brașov.
- c) A publicat „Filocalia” vol. I ediția I și a II-a.

4. Dr. Șt. Lupșa:

- a) A colaborat la Revista Teologică și Telegraful Român.
- b) Conferințe: „Biserica Ardeleană sub Dionisie Novacoviciu” (Sibiu).
- c) A publicat un studiu în acest Anuar.

5. Dr. Grigorie T. Marcu:

- a) Director al revistei „Revista Teologică”.
- b) Colaborează la „Telegraful Român” și „Foaia Poporului” (Sibiu).
- c) Conferințe: Un muncitor manual: Sf. Apostol Pavel (Sibiu, în ciclul „Biserica și Viața”).
- „Ortodoxia factor de progres” (Săliște, F. O. R., Dumineca Ortodoxiei).
- „Iisus tânăr” (Cluj, Universitate, F. O. R. S., 24 Martie 1947).

„Viața lui Iisus” (cu proiecțiuni, Sibiu, Sindicatul funcționarilor publici, 5 Aprilie 1947).

d) *Lucrări*: Epistola Sf. Apostol Pavel către Tit („Seria Teologică”). Sibiu, 1947.

e) Predicator titular al Catedralei Mitropolitane.

6. *Dr. Em. Vasilescu*:

a) A colaborat la Revista Teologică și Telegraful Român.

b) *Conferințe*: Valoarea omului, în ciclul organizat de Academia Teologică „Andreiană” (Sibiu 16 Februarie 1947), la Făgăraș în Dumineca Ortodoxiei (2 Martie 1947) și la Brașov în ciclul Organizat de F. O. R. (23 Martie 1947), și iubirea de oameni în opera lui Tolstoi (16 Martie 1947).

7. *Dr. T. Bodogae*:

a) A colaborat la Revista Teologică și Telegraful Român.

b) A publicat: 100 de ani dela venirea lui Șaguna în Ardeal (36 p.) și „Taina întrupării divine” trad. din sf. Grigorie de Nissa: „Scrieri alese” vol. I, sub tipar.

c) *Conferințe*: „Prezența Bisericii în nevoile vremii”, Sibiu (23 Febr.) și Săliște (30 Martie).

„300 de ani dela moartea lui Petru Movilă” și „Doina românească în Sud-Estul European” (2 Febr. 1947), aceste două conferințe în „cercul Bibliofililor și Bibliotecarilor din Sibiu”. — „Istoricul bisericilor românești din Sibiu” „Istoricul școalelor românești din Sibiu” în cadrul cercului de Studii P. N. P.

8. *Dr. N. Mladin*:

a) A colaborat la Revista Teologică, Telegraful Român și „Duh și Adevăr”.

b) *Conferințe*: „Familia creștină” (Sibiu și Cluj). „Creștinismul și forțele sociale” (Sibiu și Brașov), „Tineretul și creștinismul” (Cluj și Sibiu).

c) A publicat un studiu în acest Anuar.

d) A predicat de mai multe ori în Catedrală.

9. *Gh. Șoima*:

a) A dirijat corul Mitropoliei și corul „Gutenberg”.

b) *Conferințe*: „Muzica element de înfrățirea a popoarelor” (Sibiu).

c) A publicat un studiu în acest Anuar.

10. *Dr. C. Sârbu:*

a) A redactat „Telegraful Român”. A colaborat la „Revista Teologică”.

b) *Conferințe:* „Mistiunea actuală a femeii” (Sibiu); „Datările de Crăciun” (Sibiu).

11. *D. Călugăr:*

b) A colaborat la „Revista Teologică”, „Telegraful Român” și „Foaia Poporului”.

b) *Conferințe:* „Probleme de Educație” (Sibiu).

c) A publicat ediția a IV din Cărțile de Religie pentru școlile primare.

12. *N. Belea:*

a) A colaborat la Revista Teologică și Telegraful Român.

b) *Conferințe:* „Psihologia Spovedaniei” (Sibiu).

c) Mai multe predici în catedrală.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

CRONICA ANULUI

Demisionând P. C. S. Păr. Prot. strav. Dr. Dumitru Stăniloae din postul de rector, Consiliul profesoral în ședința din 19 Sept. 1946 a ales rector pe P. C. S. Prot. Dr. Nicolae Neaga. Prin actul P. V. Cons. Arh. Nr. 9951 din 1946 a fost instituit, iar prin decizia On. Minister al Cultelor Nr. 5624 din 1946 publicată în Mon. Of. Nr. 64 din 18 Martie 1947 a fost recunoscut ca rector al Academiei teologice „Andreiane” prof. Dr. Nicolae Neaga.

P. C. S. Păr. Dr. Dumitru Stăniloae fiind chemat profesor de Teologia Ascetică și Mistică (Decret Regal Nr. 3671 din 31 Dec. 1946. publicat în Mon. Of. Nr. 10 din 13 Ian. 1947) la Facultatea de Teologie din București cu suplinirea catedrei de Dogmatică rămasă vacantă, Consiliul profesoral recomandă pe profesorul de Apologetică Dr. Emilian Vasilescu. Prin adresa cu Nr. 1355 din 11 Febr. 1947 P. V. Cons. Arh. a recunoscut această suplinire, asemenea On. Min. al Cultelor cu Decizia Nr. 19442 din 29 III 1947.

ȘEDINȚELE CONSILIULUI PROFESORAL

În anul academic 1946—47 Consiliul profesoral a ținut 9 ședințe ordinare și 7 extraordinare, dintre care 2 au fost prezidate de I. P. S. Sa Nicolae Mitropolitul Ardealului, rezolvându-se chestiunile privitoare la bunul mers al învățământului și viața duhovnicească a studenților.

MOMENTE SOLEMNE

Deschiderea anului academic 1946—47 s'a făcut în ziua de 7 Oct. 1946, după ce profesorii și studenții au asistat la sf. Liturghie din Catedrală. Încheierea anului a avut loc în ziua de

22 Iunie 1947 în Aula Academiei fiind de față I. P. S. Sa Mitropolitul Nicolae, P. C. părinți consilieri arhiepiscopoești și mitropolițani, profesorii și studenții Academiei.

În cadrul unui mic program P. C. S. rector Dr. N. Neaga a rostit o cuvântare ocazională, iar I. P. S. Sa Mitropolitul Nicolae a împărtășit studenților luminoase sfaturi și îndemnuri de ordin pastoral și duhovnicesc.

VIZITE

I. P. S. Sa Mitropolitul Nicolae s'a interesat de aproape atât de mersul învățământului cât și de viața studenților în internat. Înaltul Ierarh a vizitat de nenumărate ori Academia teologică, a luat parte la cele mai multe din conferințele publice ținute de profesori între 19 Febr. și 30 Martie 1947 și a prezidat 2 ședințe extraordinare ale Consiliului profesoral.

În ziua de 6 Iunie 1947 Academia noastră a fost vizitată de I. P. Sf. Sa *Alexei*, patriarhul Moscovei și a întregii Rusii. Înaltul oaspe a fost însoțit de I. P. Sf. *Grigorie* mitropolitul Leningradului, *Vitalie* arhiepiscopul Dmitrovscului, dl. prim-ministru Dr. P. Groza, R. *Roșculeț* ministrul Cultelor, P. S. Iosif al Argeșului, *Nicolae* al Oradiei, dl. ministru I. Ciolan, protopopul Moscovei Șt. *Marcov*, Prot. Gr. *Raznovschi*, Ipod. S. *Colcițki* ș. a.

În cinștea înalților oaspeți s'a aranjat un concert în cadrul căruia Dr. *Neaga* N. Rectorul Academiei a rostit cuvântul de bunăvenire în numele școlilor din centrul Mitropoliei ardelen.

EXTENSIUNEA ACADEMICĂ

Profesorii au ieșit și în afară de școală dezvoltând o activitate culturală însemnată. Astfel s'a organizat un ciclu de conferințe care au avut loc în fiecare Duminică între 19 Febr. 1947 și 30 Martie 1947, după cum urmează: Prof. Dr. N. Neaga: „Profetul Ieremia în fața vieții” (19 I); Prof. Dr. N. Terchilă: „Filosofia antică pedagog spre Hristos” (26 I); Prof. Dr. St. Lupșa: „Biserica ardeleană sub Dionisie Novacovici” (2 II);

Prof. Dr. Gr. T. Marcu: „Un muncitor manual: Sf. Apostol Pavel" (9 II); Prof. Dr. Em. Vasilescu: „Valoarea omului" (16 II); Prof. Dr. T. Bodogae: „Prezența Bisericii în nevoile vremii" (23 II); Prof. Dr. N. Mladin: „Familia creștină" (2 III); Conf. Gh. Șoima: „Muzica element de înfrățire a popoarelor" (9 III); Conf. Dr. C. Sârbu: „Misiunea actuală a femeii" (16 III); Conf. D. Călugăr: „Probleme de educație" (23 III); și Pr. Duhoșnic N. Belea: „Psihologia spovedaniei" (30 III).

ACADEMIA TEOL. ÎN AJUTORUL MOLDOVEI

În ziua de 21 Dec. 1946 studenții s'au deplasat împreună cu Păr. Dr. N. Neaga, rector, în sectorul VII de colectare al Municipiului cerând sprijinul populației pentru frații năpăstuiți ai Moldovei. S'au colectat alimente, îmbrăcăminte și suma de 1.260.000 lei.

În luna Martie s'a făcut în cadrul Bisericii o nouă colectă din care a rezultat 2.000.000 lei, alimente și îmbrăcăminte.

În 23 Martie s'a făcut în cadrul CARS-ului a 3-a colectă din care a rezultat 1.110.000 lei, alimente și îmbrăcăminte.

Studentele au luat parte la plasarea copiilor din Moldova. Studentul Colțeu T., an. II și Alboiu I., an. II au participat la înregistrarea copiilor sosiți în Municipiul Sibiu. În 24 Ian. 1946 dsoara studentă Bazavan Despina an. III a condus copilașii în comuna Ludoș, iar dsoarele Drăghița A. an. III și Muțiu Maria an. I au plasat copiii în comuna Șura-Mare.

În 23 Ianuarie 1947 studenții din inițiativă proprie au renunțat la partea de hrană pe 2 zile și economia astfel realizată a fost dată copiilor Moldoveni adăpostiți trecător în Sibiu, hrănindu-se astfel 120 de copilași flămânzi.

DANII

C. Păr. Iordan Curcubătă paroh în comuna Budila, jud. Brașov, a vărsat 1.000.000 lei la fondul „Pr. I. Curcubătă și soția Aurelia" pentru cumpărarea de cărți.

În Ianuarie 1947 C. Păr. I. Cărpinișan donează 3000 coale de hârtie în valoare de 20 mil. lei pentru trebuințele Anuarului.

În ziua de 2 Februarie 1947 dl Prof. Dr. I. Lupaș instituie, cu ocazia conferințelor publice al Academiei teol. „Andreiane”, premiul de 25.000 lei pe seama celei mai bune lucrări elaborate de un student cu subiectul: „Rolul Sibiului în revoluția din 1848—1849”. Acest fond este augmentat prin donația de 50.000 lei a dnei Bogdan-Duică și prin cea de 25.000 lei a dlui Insp. gen. adm. Rădulescu-Dobrogea.

Dl Insp. Rădulescu-Dobrogea contribuie cu 75.000 lei la fondul studenților săraci, iar Păr. Boldor din Conop jud. Arad la acelaș fond suma de 20.000 lei.

LICENȚIAȚII ACADEMIEI

Academia teologică „Andreiană” a eliberat până azi 105 de diplome de licență în teologie.

INTRUNIREA PROMOTIEI

EPISCOP Dr. NICOLAE POPOVICIU

În 29 Iunie a avut loc întâlnirea seriei de absolvenți 1927 în frunte cu P. S. Episcop Nicolae al Orăzii, Prot. Prof. Dr. Spiridon Căndea, consilier ministerial, Prot. Gh. Secaș, cons. arhiep., Prot. Ciuchendea ș. a.

P. S. Episcop Nicolae a celebrat slujba arhierescă și a predicat. La Academie seria de absolvenți a fost primită de Păr. Rector Dr. N. Neaga, cu un cuvânt ocazional.

INTREȚINEREA STUDENȚILOR

Toți studenții au locuit în internatul Academiei. Taxa de întreținere în internat a fost 1.200.000 lei plus alimente.

Pe seama studenților On. Minister al Cultelor a repartizat 23 de burse. Pe luna Octomvrie 1946 de câte 60.000 lei, pe 3 luni (Nov., Dec. 1946 și Ian. 1947) de câte 150.000 lei lunar, iar dela 1 Febr. 1947 de câte 225.000 lei lunar.

Tot pentru întreținerea studenților s'a mai folosit un ajutor de 2.450.000 acordat de On. Minister al Cultelor.

T A B L O U L

studenților înmatriculați în anul academic 1946—47

ANUL I

NUMELE ȘI PRONUMELE	LOCUL NAȘTERII	JUDEȚUL
1. Bărbătei I. Ioan (1)	Dacia	Tr. Mare
2. Chirilă D. Daniel	Partoș	Alba
3. Ciobanu V. Ioan	Isvorul	Romanați
4. Coman I. Nicolae	Deal	Alba
5. Cosma R. Adrian	Stupini	Brașov
6. Crețu I. Mircea	Loamnăș	Sibiu
7. Curcă Gr. Ioan	Olanu	Argeș
8. Draia Gh. Ioan	Strei-Sângiorgiu	Hunedoara
9. Fântână V. Pompiliu	Slimnic	Sibiu
10. Holhoș Gh. Ioan	Bodia	Sălaj
11. Joandrea R. Lazăr	Sibiu	Sibiu
12. Muțiu M. Maria	Glâmboaca	Severin
13. Olteanu Gh. Gheorghe	Covasna	Trei-Scaune
14. Pleșa S. Petru	Lunca Călnicului	Trei-Scaune
15. Pușcariu If. Iosif	Sohodol	Brașov
16. Roș P. Ioan	Zlatna	Alba
17. Zotta N. Ioan	Sculeni-Târg	Bălți
18. Velican I. Ioan (2)	Brașov	Brașov

ANUL II

1. Alboiu St. Ioan	Rășinari	Sibiu
2. Apafi D. Alexe	Lunca Călnicului	Trei-Scaune
3. Bătcă S. Ioan	Petrila-Lonea	Hunedoara
4. Benchea S. Ioan	Ghijsa de Jos	Sibiu
5. Cerbu Gh. Ioan	Partoș	Alba
6. Chioariu N. Ioan	Sângătin	Sibiu
7. Ciumac N. Eufimie	Cinișeuți	Orhei
8. Colțeu M. Teodor	Măndruloc	Arad
9. Ercuș Gh. Gheorghe	Fundata	Brașov
10. Gănuți I. Ilie	Rotunda	Romanați
11. Ghișoiu I. Maria	Călnic	Alba
12. Hurducăciu I. Natalia	Cojocna	Cluj
13. Lula I. Viorel	Turdaș	Hunedoara
14. Naftanailă I. Ioan	Breaza	Făgăraș

NUMELE ȘI PRONUMELE	LOCUL NAȘTERII	JUDEȚUL
15. Opriș N. Liviu	Dridif	Făgăraș
16. Runcanu I. Victor	Miculești	Mehedinți
17. Stan S. Constantin	Balș	Romanați
18. Streza N. Nicolae	Ludișor	Făgăraș
19. Tomescu I. Ioan	Aref	Argeș

ANUL III

1. Bassa N. Beniamin	Tâmpa	Hunedoara
2. Bazavan I. Despina	Turnu-Severin	Mehedinți
3. Crăciun I. Traian (2)	Batăr	Bihor
4. Drăghită S. Ana	Tău	Târnava-Mică
5. Liteanu I. Victoria	Războieni	Turda
6. Mariș V. Silviu	Pogănești	Hunedoara
7. Nicoară I. Valeria	Merghindeal	Făgăraș
8. Patriche Sofia (2)	Ploești	Prahova

ANUL IV

1. Boncea Gh. Constantin	Poenari	Argeș
2. Bucur Gh. Bucur	Grindeni	Turda
3. Castrîș T. Alexandru (2)	Bila	Vlașca
4. Costache T. Nicolae	Ștefan cel Mare	Vlașca
5. Câmpeanu V. Viorel (2)	Stănița	Hunedoara
6. Emandi D. Dumitru (2)	Pecica	Arad
7. Ene Gh. Ștefan	Chetrești	Vaslui
8. Georgescu P. Petre (2)	Pietroșani	Muscel
9. Hurdubeț Gh. Gheorghe	Merghindeal	Făgăraș
10. Iliuț N. Ioan	Rășinari	Sibiu
11. Judele V. Aurel	Iași	Iași
12. Murariu N. Dosoftei	Stănceni	Botoșani
13. Noghiu Gh. Lazăr	Nădlac	Arad
14. Popescu I. Eugen	Rotunda	Romanați
15. Popescu Gh. Gheorghe	Teiu	Argeș
16. Surcă M. Stoian	Pielea	Teleorman
17. Tudor I. Ioan (2)	Sîngureni	Vlașca
18. Țigănoiu I. Mircea (2)	Brăila	Brăila

¹ Cursurile Academiei teologice „Andreiane” au fost audiate și de câțiva bacalaureați comerciali și învățători cu diplomă, dar intrucât în conformitate cu art. 25 din Regulament, în Academia teologică se pot înscrie numai absolvenți cu Diplomă de seminar sau Bacalaureat ai liceelor teoretice, studenții extraordinari n’au fost admiși la nici un fel de examene.

² Retrași.

III

SOCIETATEA ACADEMICA „ANDREI ȘAGUNA“

A STUDENȚILOR DELA ACADEMIA TEOLOGICĂ „ANDREIANĂ“ DIN SIBIU

RAPORT GENERAL

1. Activitatea Societății în general.

Societatea s'a constituit pe anul școlar 1946—47, în ședința din 23 Oct. 1946 sub conducerea Păr. Rector Dr. Nicolae Neaga în felul următor:

Președinte de onoare: Prof. Dr. Nicolae Mladin, președinte activ: Tudor Ioan an. IV. În urma unor evenimente în sânul studenților, comitetul în frunte cu Tudor Ioan a fost dizolvat la 25 XI 1946, iar conducerea societății a fost încredințată d-lui Iliuț I. an. IV, preș. comisiei literare, care a condus-o până la data de 19 XII 1946, când s'a constituit noul comitet astfel:

Președinte activ: Murariu Dosofteiu an. IV; Vice-președinte: Iliuț I. an. IV. Casier: Mariș Silviu an. III; Bibliotecar: Basa Beniamin an. III; Secretar: Streza Nicolae an. II; Econom: Ciumac Eufimie an. II; Vice-Econom: Cosma Adrian an. I; Vice-Bibliotecar: Coma Nicolae an. I și Joandrea Lazăr an. I.

Membrii comisiei literare și de verificare:

Președinte: Costache Nicolae an. IV; membrii: Liteanu Victoria an. III; Ercuș Gheorghe an. II și Crețu Mircea an. I.

Cu toate schimbările intervenite în conducerea societății, activitatea societății n'a avut de suferit.

Societatea academică a studenților în teologie a ținut în decursul anului acestuia 15 ședințe plenare, dintre care două extraordinare (de constituire) și 3 festive.

Tradiționala ședință festivă, în amintirea marelui Mitropolit Andrei Șaguna, s'a ținut în 30 Noemvrie 1946 în Aula Academiei, în prezența P. S. Teodor Scorobeț, vicarul Mitropoliei, a distinse personalități din lumea culturală sibiană, a numeroși intelectuali și tineret școlar. Programul s'a desfășurat într'un cadru de înaltă ținută academică, fiind pregătit de studenții Academiei sub conducerea dlui I. Iliuț, președintele comisiei literare. Conferința a fost ținută de Păr. ieromonah Murariu Dosofteiu, an. IV, tratând subiectul: „Biserica și pacea lumii”. Bucățile muzicale executate de corul studenților au fost pregătite de Păr. Prof. Gh. Șoima.

A doua ședință festivă s'a ținut în 20 XII 1946 în onoarea Păr. Prof. Nicolae Mladin, cu ocazia obținerii titlului de doctor în Teologie. Cuvântul festiv la această ședință a fost ținut de dl Iliuț Ioan, an. IV, vice-preș., iar conferința cu subiectul: „Monahismul ca factor misionar”, a fost ținută de ieromonah Murariu Dosoftei, preș.-activ.

A treia ședință festivă s'a ținut în 8 II în onoarea Păr. Dr. D. Stăniloae fost rector al Academiei, cu ocazia transferării P. C. Sale la catedra de Teologie mistică la facultatea de Teologie din București. Cuvântul festiv de despărțire a fost rostit de păr. Preș. Murariu Dosoftei, iar conferința ocazională cu titlul „Despre Teologie” a fost ținută de Dl Iliuț Ioan vice-președintele societății.

2. ACTIVITATEA SPECIALĂ A SOCIETĂȚII

a) Activitatea Literară.

În decursul anului societar 1946—47 s'au citit în ședințele comisiei literare, pe lângă conferințele amintite mai sus, 9 lucrări, și'n fața societății plenare la fel.

Lucrările prezentate aparțin următorilor studenți: Bătcăan Ioan: „Tineretul și rugăciunea”, Colțeu Teodor: „Spovedania din punct de vedere psihologic și soteriologic”, Naftanailă Ioan „Tineretul și castitatea”, Runcanu Victor: „Problema existenței sufletului” și Streza Nicolae: „Postul din punct de vedere me-

dical și bisericesc" — studenți în anul II. Bucur Gh. „Cultul divin ortodox ca mijloc de educație a poporului", Iliuț I. „Noua teorie asupra atomilor", Murariu Dosoftei: „Conștiința demnității clericale", — studenți în anul IV.

Toate conferințele au fost încadrate de meditații, coruri și recitări executate de studenții din diferiți ani.

Studenții Academiei au fost vizitați în cadrul societății de către P. S. Nicolae Colan, Episcopul Clujului, Vadului și Felea-cului, de Dr. C. Tomescu, fost prof. la Facultatea de Teologie din Chișinău și de Păr. consilier mitropolitan E. Cioran, care le-au ținut cuvinte de zidire sufletească și morală.

În afară de activitatea desfășurată în cadrul ședințelor literare, studenții teologi au reprezentat, tot în cadrul Soc. literare „Andrei Șaguna" în colaborare cu elevele clasei a VIII-a a Șc. „Normale de fete" din localitate, piesa „Anastasia Romana" — Tragedie creștină de Pr. Gh. Lupșa — pe care au jucat-o de șapte ori în următoarea ordine: Rășinari (4 Mai), Sibiu, în Sala Teatrului Municipal, (5 Mai) Alba-Iulia (17 Mai), Sebeș-Alba (18 — matineu și seara), Sibiu, (în acelaș loc — 30 Mai) și Sibiu în cartierul Trei Stejari — (2 Iunie).

Deasemenea președintele activ Murariu Dosoftei cu un grup de studenți a vizitat pe deținuții Penitenciarului din localitate, ducându-le cuvinte de mângâiere din partea tuturor studenților, au executat un mic program artistic-religios și au rulat în fața lor filmele religioase: Viața și Patimile Mântuitorului și Jerfa lui Avram.

b) Activitatea administrativă.

Comitetul societății a ținut 8 ședințe ordinare, îngrijindu-se în acest fel de bunul mers al afacerilor societății.

3. AVEREA SOCIETĂȚII

a) Biblioteca. În anul acesta s'au primit donațiuni de cărți pentru bibliotecă dela: I. P. S. S. Patriarhul Alexei al Moscovei și întregii Rusii cu ocazia vizitei făcute la Sibiu, Prof. univ. Dr. I. Lupaș, Prof. Dr. Gr. T. Marcu, Prof. Dr. T. Bodoșogae, Pr. T. Tilea, Prof. Dr. E. Vasilescu, Prof. Simion Radu, Duhovnic N. Belea.

Situația generală a bibliotecii la încheierea anului este următoarea: 7283 opuri în 8671 volume.

b) Cabinetul de lectură.

În cabinetul de lectură al societății au stat la dispoziție mai multe ziare și reviste, primite în mod gratuit.

c) Cassa societății.

Anul acesta s'au realizat la cassa societății fonduri dela sedința festivă din 30 XI, din reprezentarea piesei „Anastasia Romana” și din vânzarea ziarelor și Revistelor. Fondurile au fost întrebuințate pentru radio-ul societății, hârtie de birou, bibliotecă, opere de caritate și excursii.

Situația Cassei Societății la sfârșitul anului școlar 1946-47 este următoarea:

Intrate în anul societar 1946—47 Lei 58.159.290 —

Eșite „ „ „ „ 40.177.110.—

Sold la 7 Iunie 1947 suma de Lei 17.982.185.—

MULȚUMITĂ PUBLICĂ

Societatea academică își îndeplinește plăcuta îndatorire, exprimându-și adâncă sa mulțumire și recunoștință față de autoritatea bisericească în frunte cu I. P. S. Mitropolit Nicolae, Prea Cucernicieii Sale Păr. Rector Dr. Nicolae Neaga pentru supravegherea și sprijinul moral acordat societății, Onor. corp profesoral pentru interesul ce ni l-a arătat, și P. C. Păr. Dr. Nicolae Mladin pentru bunăvoința ce-o avut-o față de noi, primind sarcina președenției onorifice.

Societatea exprimă cele mai călduroase mulțumiri tuturor celor ce au contribuit la sporirea bibliotecii, prin donațiuni de cărți, precum și On. Redacții, care ne-au trimis în mod gratuit revistele, ziarele și foile lor.

Președinte

IER. DOSOFTEI MURARIU

stud. an IV

Secretar:

STREZA NICOLAE

stud. an II

Cuprinsul

	Pag.
1. Martiriu și mistică, de Prof. Dr. Nicolae Mladin	1
2. Biserica ardeleană în anii 1764-1774, de Prof. Dr. Șt. Lupșa .	22
3. Momente extraordinare ale conștiinței, de Prof. Dr. N. Terchiță	53
4. Temeiurile psihologice ale ritualului cultului divin, de Conf. Gheorghe Șoima	65
5. Dumitru Stăniloae — Rectoratul	88
6. Date școlare	89
7. Cronică	94
8. Societatea studenților	100

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

